DET KONGELIGE ARBEIDS-
OG ADMINISTRASJONSDEPARTEMENT

St.prp. nr. 70

(2002–2003)

Om jordbruksoppgjøret 2003 – endringer i statsbudsjettet for 2003 m.m.

Innhold

1 Grunnlaget for jordbruksforhandlingene i 2003 . 6
1.1 St.meld. nr. 19 (1999-2000) Om norsk landbruk og matproduksjon og innstillingen fra Næringskomiteen .. 6
1.2 Regjeringens Sem-erklæring 7
1.3 Den økonomiske politikken 8

2 Gjennomføringen av forhandlingene 9
2.1 Jordbrukets krav 9
2.2 Statens tilbud 9
2.3 Det videre forløp av forhandlingene . 9

3 Utviklingen i primærproduksjonen 10
3.1 Innledning 10
3.2 Arealutviklingen 10
3.3 Strukturutvikling 10
3.4 Geografisk utvikling 11
3.5 Produksjons- og markedsutvikling .. 11
3.6 Bygdeutviklingsmidlene 11
3.7 Utviklingen i sysselsetting i jordbruket 12
3.8 Likestilling og rekruttering 13
3.9 Miljø 13
3.9.1 Miljøprogram og miljøplan 13
3.9.2 Overvåking 13
3.9.3 Miljøvennlige driftsformer og produksjon av miljøgoder 13
3.9.4 Jordvern og arealbruk 15
3.10 Økologisk jordbruk 15
3.10.1 Utvikling i primærproduksjonen 15
3.10.2 Markedsutviklingen for økologiske produkter 15
3.10.3 Handlingsplan for økologisk produksjon og omsetning 16
3.11 Kostnadsutviklingen 17
3.12 Inntektsutviklingen 18
3.12.1 Inntektsmulighetene i jordbruket 18
3.12.2 Lønnsutviklingen for andre grupper . 20
3.12.3 Lønnsoppgjørene i 2003 20

4 Utviklingen i foredlings- og omsetningsledd 21
4.1 Foredling og omsetning 21
4.2 Prisutviklingen på matvarer 21
4.3 Industri og konkurranseforhold 22
4.3.1 Forhold som påvirker konkurransesituasjonen 22
4.3.2 Konkurransesituasjonen for næringsmiddelindustrien 23
4.4 Matmangfold 23

5 Importvernet og internasjonale forhold 24
5.1 WTO Landbruksavtalen 24
5.2 WTO-forhandlingene 24
5.3 Tollfri import fra minst utviklede land (MUL) 27
5.4 Forholdet til EU/EUs landbrukspolitikk 27
5.4.1 Innledning 27
5.4.2 Forhandlinger med EU 28
5.4.3 Forhandlinger i regi av EFTA 28

6 Hovedtrekk i avtalen 29
6.1 Innledning 29
6.2 Fornyet satsing på næringsutvikling . 30
6.3 Forenkling av avtaleinstituttet 30
6.4 Jordbruksfradrag ved skatteligningen 31
6.5 Rammen for oppgjøret 31
6.5.1 Grunnlagsmaterialet 31
6.5.2 Avtalens ramme 32
6.6 Endring i målpriser og råvarekostnader 33
6.7 Internasjonale forhold 33
6.8 Andre hovedpunkter 33
6.9 Fordeling på priser og tiltak 35

7 Nærmere om viktige politikkområder 37
7.1 Forenkling og målretting av virkemidlene 37
7.1.1 Innledning 37
7.1.2 Målretting og forenklinger i årets jordbruksavtale 37

7.1.3 Målrettinger og forenklinger knyttet til budsjettering og forhandlingsinstituttet 37
7.2 En forbrukerrettet næringspolitikk . 38
7.2.1 Trygg mat 39
7.2.2 Helse, ernæring og miljø 39
7.2.3 Matpriser 39
7.2.4 Verdiskapingsprogrammet for matproduksjon 40
7.2.5 Konkurransestrategier for norsk mat og Kvalitetssystemer i landbruket 41
7.3 Landbrukets utviklingsfond 41
7.3.1 Bygdeutviklingsmidlene 41
7.3.2 Tilskudd til Landbrukets Utviklingsfond 41
7.3.3 Bioenergi 43
7.3.4 Markedsføringssamarbeidet Landbruket/Norges Turistråd 43
7.4 Miljøvirkemidler 44
7.4.1 Kommunale miljøvirkemidler 44
7.4.2 Miljøprogram 44
7.4.3 Ny handlingsplan for redusert risiko ved bruk av plantevernmidler 46
7.4.4 Andre sentrale miljøvirkemidler 47
7.5 Økologisk landbruk 47
7.6 De enkelte produksjonssektorene ... 48
7.6.1 Korn og kraftfôr og mel 48
7.6.2 Markedsordningen for melk 49
7.6.3 Kjøtt og egg 51
7.6.4 Frukt, grønt og potet 51
7.6.5 Produksjonstilskudd 52
7.6.6 Velferdsordninger 53
7.7 Andre politikkområder 53
7.7.1 Ny finansiering av planteforedling og oppformering 53
7.7.2 Skadefondet for landbruksproduksjon 53

8 Oversikt over postene på kapittel 1150 og 4150 55
8.1 Budsjettmessige forhold kapittel 1150 55
8.1.1 Innledning 55
8.1.2 Overførte beløp fra 2002 og omdisponering til engangsformål 55
8.1.3 Justert budsjett 2003 55
8.1.4 Budsjett 2004 56
8.2 Erstatningsordninger som følge av offentlige restriksjoner 56
8.3 Nærmere om de enkelte poster på kapittel 1150 56
8.3.1 Post 50 Fondsavsetninger 56
8.3.2 Post 70 Markedsregulering 56
8.3.3 Post 73 Pristilskudd 58
8.3.4 Post 74 Direkte tilskudd 59
8.3.5 Post 77 Utviklingstiltak 59
8.3.6 Post 78 Velferdsordninger 61
8.4 Kapittel 4150 - Markedsordningen for korn 61

Vedlegg
1 Jordbruksforhandlingene 2003 Sluttprotokoll fra forhandlingsmøte 15.05.03 64

DET KONGELIGE ARBEIDS-
OG ADMINISTRASJONSDEPARTEMENT

St.prp. nr. 70

(2002–2003)

Om jordbruksoppgjøret 2003 – endringer i statsbudsjettet for 2003 m.m.

Tilråding fra Arbeids- og administrasjonsdepartementet av 23. mai 2003, godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Bondevik II)

Regjeringen legger med dette fram en proposisjon om jordbruksoppgjøret i 2003, med forslag om endrede bevilgninger på statsbudsjettet for 2003 og andre vedtak i forbindelse med oppgjøret.

Kap. 1150, 4150

1 Grunnlaget for jordbruksforhandlingene i 2003

1.1 St.meld. nr. 19 (1999-2000) Om norsk landbruk og matproduksjon og innstillingen fra Næringskomiteen

St.meld. nr. 19 (1999-2000) Om norsk landbruk og matproduksjon ble behandlet i Stortinget 09.05. 2000. I Innst.S. nr. 167 slutter flertallet i Næringskomiteen seg til hovedpunktene i meldingen. Det legges til grunn at jordbruksoppgjøret skal baseres på de mål og retningslinjer som er trukket opp for landbrukspolitikken gjennom Stortingets behandling av meldingen.

St.meld. nr. 19 (1999-2000) legger vekt på landbrukets samlede bidrag til samfunnsnytte på kort og lang sikt. Det er lagt vekt på en helhetlig politikk som omfatter hele verdikjeden og betydningen av økt forbrukerorientering av mat- og landbrukspolitikken. I komiteens merknader heter det bl.a.:

"Komiteen mener landbruket i tråd med samfunnets behov skal:
- produsere helsemessig trygg mat av høy kvalitet med bakgrunn i forbrukernes preferanser
- produsere andre varer og tjenester med utgangspunkt i næringens samlede ressurser
- produsere fellesgoder som livskraftige bygder, et bredt spekter av miljø- og kulturgoder, og sikre en langsiktig matforsyning.

Komiteen vil understreke at sumvirkningen av landbrukets ulike funksjoner representerer næringens totale samfunnsnytte, og legger til grunn at en attraktiv landbruksnæring og aktiv matproduksjon over hele landet er et viktig grunnlag for å få løst sentrale samfunnsoppgaver på en god måte.

Komiteen mener norsk jordbruk både på kort og lang sikt skal bidra til å sikre forbrukerne en stabil og god matforsyning. Jordbruket skal produsere for å dekke etterspørselen etter varer det er naturlig grunnlag for å produsere i Norge, innenfor de til enhver tid gjeldende handelspolitiske rammer. Produksjonsmengden må tilpasses slik at markedet balanseres over tid. Maten skal produseres på en etisk akseptabel og økologisk og samfunnsmessig bærekraftig måte."

"Komiteen understreker at landbruket er en langsiktig næring. Derfor er komiteen enig i at løpende produksjon er en forutsetning for forsyningssikkerheten på lang sikt, sammen med et vern om jordressursene som bidrar til å bevare produksjonsgrunnlaget. Komiteen peker på at internasjonale rammevilkår for handel med jordbruksvarer må ta høyde for nasjonal politikk for en langsiktig forsyningssikkerhet."

"Komiteen vil peke på at en forbrukerorientering av matproduksjonen har flere sider. Virkemidler som bidrar til god matforsyning og trygge matvarer må fortsatt videreutvikles… Komiteen vil samtidig understreke at økt utvalg, et velfungerende marked og lavere matvarepriser er viktige elementer i en orientering mot forbrukerinteressene. Komiteen viser i den forbindelse til behovet for differensierte matpriser ut fra betalingsvilligheten til ulike kundegrupper for et differensiert produktspekter… Komiteen vil peke på betydningen av reell konkurranse både i næringsmiddelindustrien og i detaljhandelen."

"Komiteen legger til grunn at norsk landbruks bidrag til bosetting og sysselsetting i distriktene forutsetter livskraftige driftsenheter og attraktive arbeidsplasser i næringen… Komiteen ønsker å videreføre et desentralisert jordbruk med en variert bruksstruktur som alternativ til en mer industrialisert næring. Hensynet til dyrevern og dyrehelse må vektlegges når kravet om mer effektive driftsformer vurderes."

"Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet og Høyre, har også merket seg at Regjeringen likevel ser behov for en moderat utvikling i retning av større driftsenheter og at det i denne sammenheng vil være behov for å differensiere mellom produksjoner og mellom distrikter. Flertallet gir sin tilslutning til disse vurderingene. Strukturpolitikken i landbruket innebærer en avveining mellom flere hensyn. Ønsket om et landbruk med mange driftsenheter som gir et stort bidrag til bosetting og sysselsetting i distriktene forutsetter et variert arbeidsmarked med inntektsmuligheter utenom bruket. Dette må veies mot kostnadene knyttet til å ha små enheter og, både når det gjelder å sikre en tilfredsstillende inntektsutvikling, behovet for overføringer og

importbeskyttelse, samt utvikling i kostnadsnivå og konkurranseevne."

Hovedretningslinjene når det gjelder økonomiske og sosiale forhold er omtalt i kapittel 6. Om utformingen av de økonomiske tilskuddene heter det i Innst.S. nr. 167 (1999-2000):

> "Flertallet er enig i at det i framtida blir en hovedutfordring å utforme de økonomiske virkemidlene slik at samfunnsmålene oppnås mest mulig effektivt samtidig som vareproduksjonen tilpasses markedet."
>
> "Flertallet er enig i at det er nødvendig å omfordele jordbruksavtalens økonomiske virkemidler i retning av bruk som har ressursgrunnlag til å gi et viktig bidrag til sysselsetting og inntekt."
>
> "Flertallet viser til at det er klare stordriftsfordeler i melkeproduksjonen og mener virkemidlene samlet må stimulere til en moderat strukturutvikling for å sikre en tilfredsstillende inntektsutvikling for produsenter som har melkeproduksjon som et viktig bidrag til sysselsetting og inntekt."

Næringskomiteen understreket i Innst.S. nr. 167 (1999-2000) behovet for å forenkle virkemiddelsystemet i jordbruket. Flertallet forutsatte at dette følges opp av forhandlingspartene. Flertallet var videre enig i at en slik forenkling ikke kan gjennomføres uten at det vil slå ulikt ut for enkeltbruk. Slike utslag må aksepteres for at en nødvendig forenkling skal kunne gjennomføres. Forenkling har i flere år vært tema i jordbruksforhandlingene. Etter at partene ved forhandlingene i 2001 ble enige om å be NILF utrede forenkling og målretting, har NILF avgitt rapporten *FOLA 2002: Landbrukspolitikk – Forenkling og målretting.* På bakgrunn av dette påhvilte det også i årets forhandlinger partene et særskilt ansvar for å komme fram til reelle forenklinger og planer for videre forenkling av virkemiddelbruken for kommende år.

1.2 Regjeringens Sem-erklæring

I Sem-erklæringen heter det at:

> "Desentralisert landbruk med variert bruksstruktur er viktig både av beredskapshensyn og av hensyn til behovet for trygg mat. Landbruket spiller en vesentlig rolle for å sikre levende bygder og spredt bosetting. Eiendomsretten og råderetten over ressursgrunnlaget er sterkt forankret i jordbrukssamfunnet. Dette utgjør et viktig grunnlag for et livskraftig landbruk og langsiktig ressursforvaltning. Ressursene må forvaltes på en bærekraftig måte slik at det biologiske grunnlaget og miljøkvaliteter i kulturlandskapet sikres. Jordvernet er viktig for å hindre at dyrket mark går tapt. Samarbeidsregjeringen vil søke å sikre Norge fortsatt handlingsrom for en nasjonal landbrukspolitikk innenfor rammen av WTO og andre internasjonale avtaleverk. Både hensynet til handlingsrommet i landbrukspolitikken og behovet for bedre markedsbalanse nasjonalt tilsier en videre tilpassing til mer produksjonsnøytrale tilskuddsordninger. Samarbeidsregjeringen vil arbeide for et livskraftig landbruk som utnytter ny teknologi og nye markedsmuligheter og gir forbrukerne kvalitetsprodukter til konkurransedyktige priser. Forskjellen i matprisene i forhold til våre naboland bør reduseres.
>
> Samarbeidsregjeringen vil:
>
> – sikre rammevilkår som gir ny optimisme i landbruket. Økt forbrukerretting kan kombineres med fortsatt desentralisert landbruk med variert bruksstruktur. For å legge til rette for økte inntektsmuligheter for aktive utøvere og for å sikre den fremtidige rekrutteringen til landbruket skal det tas større hensyn til bruk hvor jordbruksproduksjonen utgjør et viktig bidrag til inntekten. Dette oppnås blant annet ved å sikre at også heltidsbonden får inntekter gjennom mer produksjonsnøytrale støtteordninger.
> – sikre gode inntektsmuligheter fordi dette er avgjørende for å sikre matvaresikkerhet og tilstrekkelig produksjon av trygg mat med høy kvalitet.
> – legge til rette for at aktive utøvere skal få en inntektsutvikling på linje med andre grupper i samfunnet.
> – gi næringsutøverne i landbruket en mer selvstendig rolle. Det foretas en gjennomgang av skatte- og avgiftsreglene for landbruket. Inntektsfradraget (skattefradraget) føres videre.
> – at importvernet fortsatt må sikre norsk landbruksproduksjon på viktige områder.
> – sikre trygg mat til forbrukerne ved produksjon med helse- og miljøvennlige metoder og ved å ta hensyn til dyrenes velferd.
> – opprinnelsesmerke matvarer og fremme tiltak for at økologiske produkter skal stå sentralt.
> – forenkle dagens omfattende virkemiddelsystem for å få et mer fleksibelt og mindre detaljert regelverk.
> – bidra til at den forestående omorganiseringen av kontrollvirksomheten fører til styrket kontroll både med importert og norskprodusert mat, sikre kvalitet og hindre smitte og sykdom.
> – forbedre vilkårene for samdrift i landbru-

ket. Reglene må sikre at utøverne er aktive brukere.
- videreføre målene og de grunnleggende prinsippene for pris- og markedsregulering for jordbruksvarer. Dette innebærer at landbrukssamvirket fortsatt skal ha en sentral rolle i gjennomføringen av landbrukspolitikken. Samtidig må uavhengige aktører sikres rettferdige rammebetingelser. Sentrale konkurransevilkår må fastsettes av Statens landbrukstilsyn eller et annet uavhengig organ.
- sette arealgrensene i konsesjonsloven til 20 dekar fulldyrket mark og 80 dekar annet areal.
- vurdere konsesjonsgrensene i svin-, egg- og kyllingproduksjon som er direkte relatert til størrelse med sikte på å bedre inntektsmuligheter og reduserte kostnader.
- videreføre forhandlingsinstituttet, men forenklinger i forhandlingsopplegget vurderes."

1.3 Den økonomiske politikken

Regjeringens hovedmål for den økonomiske politikken er arbeid til alle, økt verdiskaping, videreutvikling av det norske velferdssamfunnet, rettferdig fordeling og bærekraftig utvikling. Et sterkt og konkurransedyktig næringsliv er en forutsetning for å nå disse målene. På lang sikt er det vekstevnen i fastlandsøkonomien som bestemmer utviklingen i velferden i Norge. Den økonomiske politikken må derfor legge avgjørende vekt på å fremme verdiskaping og produktivitet både i offentlig og privat sektor. Regjeringen vil følge retningslinjene for en forsvarlig, gradvis innfasing av oljeinntektene i økonomien som det var bred enighet om ved Stortingets behandling av St.meld. nr. 29 (2000-2001). Den økonomiske politikken må samtidig bidra til en stabil utvikling i produksjon og sysselsetting. Retningslinjene innebærer at pengepolitikken rettes inn mot lav og stabil inflasjon. På den måten har pengepolitikken fått en klar rolle i å stabilisere den økonomiske utviklingen. Regjeringen har forbedret rammevilkårene for næringsvirksomhet og vil fortsette arbeidet med å redusere skatter og avgifter og iverksette andre tiltak som kan øke vekstevnen i økonomien. Siktemålet er å ha en fortsatt sterk konkurranseutsatt sektor.

Norsk økonomi har utviklet seg svakere enn lagt til grunn i Nasjonalbudsjettet 2003. Det må blant annet ses i sammenheng med at internasjonal økonomi ikke har tatt seg opp slik som forutsatt. Videre har svekket konkurranseevne i næringslivet bidratt til tap av markedsandeler både hjemme og ute. BNP-veksten i Fastlands-Norge ventes å ta seg opp fra knappe ¾ pst. i 2003 til om lag 2 pst. i 2004. Den relativt lave veksten i norsk økonomi den siste tiden har bidratt til en svekkelse av arbeidsmarkedet. Sysselsettingen falt med om lag 15 000 personer gjennom fjoråret. Arbeidsledigheten er anslått å øke gjennom inneværende år, for så å stabiliseres i 2004. På årsbasis anslås arbeidsledigheten (AKU) nå å øke fra 3,9 pst. i fjor til 4,4 pst. i år og 4,6 pst. neste år.

Norge har et rentenivå som er vesentlig høyere enn andre land, og kronekursen er fortsatt sterkere enn det bedriftene over tid kan leve med. Norges Bank har satt ned renten i fire omganger med ½ prosentpoeng hver gang, siste gang i forbindelse med rentemøtet 30. april. Sentralbanken har samtidig varslet at renten vil kunne bli satt ytterligere ned. Regjeringen har understreket at stimulanser i den økonomiske politikken bør komme i form av en mindre stram pengepolitikk. En stram budsjettpolitikk må legge til rette for lavere rente, slik at den sterke kronekursen kan reverseres. Dette er viktig for å unngå vedvarende høy arbeidsledighet og å trygge arbeidsplassene i konkurranseutsatt sektor.

Regjeringen legger vekt på å videreføre det inntektspolitiske samarbeidet. Moderate inntektsoppgjør er nødvendig for å sikre en fortsatt sterk konkurranseutsatt sektor og lav arbeidsledighet.

På bakgrunn av den høye lønnsveksten i 2002 tok Regjeringen i fjor høst et initiativ overfor partene i arbeidslivet for å styrke det inntektspolitiske samarbeidet. I erklæringen fra Kontaktutvalget av 22. januar forpliktet partene i arbeidslivet seg til å få lønnsveksten i Norge mer på linje med utviklingen hos våre handelspartnere. Det var også enighet om at den samlede lønnsveksten i de delene av næringslivet som er utsatt for konkurranse fra utlandet, skulle være normgivende for rammene i de øvrige oppgjørene. Lønnsoppgjørene for 2003 synes så langt å være i tråd med Kontaktutvalgets erklæring. I Nasjonalbudsjettet 2003 ble det lagt til grunn en årslønnsvekst på 5 pst. for 2003. På bakgrunn av resultatene av lønnsoppgjørene som er gjennomført anslås årslønnsveksten nå til om lag 4½ pst.

Lønnsoverhenget inn i 2004 ligger an til å bli klart lavere enn inn i 2003.

2 Gjennomføringen av forhandlingene

Statens forhandlingsutvalg foreslo i arbeidsdokument av 31.03.2003 forenklinger i forhandlingsinstituttet og flytting av ordninger ut av jordbruksavtalen tilsvarende ca. 700 mill. kroner. I et oppfølgende møte 11.04.2003 meldte jordbruket tilbake at statens forslag var så omfattende at det burde behandles i de ordinære forhandlingene.

Jordbrukets krav ble lagt fram 25. april. Statens tilbud ble lagt fram 3. mai. Den 15. mai ble staten, Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag enige om en ny avtale. Hovedtrekkene i avtalen er beskrevet i kap. 6.

2.1 Jordbrukets krav

Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag la 25. april fram et felles krav som innebar økte inntektsmuligheter for jordbruket i form av et netto rammebehov på 925 mill. kroner. Kravet ble fordelt med 405 mill. kroner i økte bevilgninger på kap. 1150, 385 mill. kroner i målprisøkninger, 55 mill. kroner i bortfall av el-avgift og 80 mill. kroner i utvidelse av jordbruksfradraget ved skatteligningen.

Jordbruket la til grunn at kravet ekskl. utvidet jordbruksfradrag innebar en inntektsvekst på 13 900 kroner pr. årsverk, og var basert på at jordbruket får en lik kronemessig utvikling som andre grupper for perioden 2001-2003. I tillegg innebar kravet at jordbruket beholdt 395 mill. kroner av effektiviseringsgevinsten som følge av en prognosert reduksjon i sysselsettingen i jordbruket på 5,5 pst. Dette skulle kompensere for et etterslep i inntektsutviklingen i forhold til andre grupper. I tillegg var også kravet basert på disponering av 115,5 mill. kroner av udisponerte midler på overførbare poster i 2002 og omdisponering av 123,3 mill. kroner av bevilgningen i 2003 som ut fra prognoser ville kunne gi innsparinger. Kravet innebar for øvrig flytting av ordninger tilsvarende 35,5 mill. kroner i 2003 ut av jordbruksavtalen.

Kravet foreslo en vridning av virkemiddelbruken til virkemidler som gir direkte inntektseffekt for den enkelte bonde. Inntekt, næringsutvikling og miljø var prioriterte områder, og sau/lam og spesialisert kjøttproduksjon av storfe prioriterte næringer. Kravet inneholdt også en rekke forslag til endringer i skatte- og avgiftsreglene.

2.2 Statens tilbud

Statens tilbud ble lagt fram 3. mai. Tilbudet hadde en samlet ramme på -75 mill. kroner. Rammen var fordelt med 120 mill. kroner i økte målpriser, 350 mill. kroner i varig reduksjon i bevilgningsrammen, 135 mill. kroner i disponible engangsmidler og 20 mill. kroner i redusert el-avgift i 2004 som del av fem års utfasing.

Tilbudet hadde en prioritering av miljøtiltak og næringsutvikling knyttet til landbruk. Sauenæringen ble foreslått prioritert. Av strukturtiltak ble det bl.a. foreslått å heve maksimal kumelkkvote fra 225 000 liter til 300 000 liter for enkeltbruk og fra 750 000 liter til 900 000 liter for samdrifter. Tilbudet la for øvrig til grunn at ordninger tilsvarende ca. 700 mill. kroner skulle flyttes ut av jordbruksavtalen fra 01.01.2004.

2.3 Det videre forløp av forhandlingene

Partene startet drøftingene av krav og tilbud 5. mai. I plenumsmøte 7. mai gikk partene inn i sonderinger med utgangspunkt i krav og tilbud. 14. mai la staten fram en sonderingsskisse for en sluttløsning. Jordbruket meddelte natt til 15. mai at de ønsket å forhandle videre på grunnlag av statens skisse og partene kom fram til enighet på ettermiddagen 15. mai om en sluttprotokoll til avtalen, jf. trykt vedlegg 1. Den 21. mai ble forhandlingene avsluttet gjennom en underskrevet avtaletekst. Styrene i jordbruksorganisasjonene meddelte i brev av 22. mai at de har godkjent avtalen. Avtaleteksten følger som utrykt vedlegg til proposisjonen.

3 Utviklingen i primærproduksjonen

3.1 Innledning

Dette kapitlet skal belyse utviklingen i jordbruket i relasjon til de mål og retningslinjer Stortinget har trukket opp. Det vil ikke være mulig å avlese virkningene av den løpende politikken i utviklingen fra år til år, og virkningene av betydelige endringer i virkemiddelbruken vil først vise seg over tid. Videre vil det i de fleste sammenhenger ikke være mulig å vurdere utviklingen i relasjon til enkeltvirkemidler, men i relasjon til den helhetlige virkemiddelbruk. Ved vurderingen av tallmaterialet må dette tas hensyn til. For mer utfyllende statistikk, vises det for øvrig til tallmaterialet fra Budsjettnemnda for jordbruket, jf. utrykt vedlegg.

3.2 Arealutviklingen

I perioden 1989-1999 var det en økning i totalt jordbruksareal i drift på 4,3 pst. Denne utviklingen er nå snudd, og for perioden 1999-2002 ble totalt jordbruksareal i drift redusert med 1 pst., jf. tabell 3.1. Nedgangen i jordbruksarealet skyldes reduksjon i arealet med korn og oljevekster og spesielt andre åpen åker-vekster. Arealet med eng og beite har økt i samme periode, men likevel noe mindre enn tidligere år.

3.3 Strukturutvikling

Totalt antall driftsenheter har gått ned fra 99 400 til 61 000 (35 pst.) i perioden 1989 til 2002. Det har i perioden vært en nedgang i antall driftsenheter under 200 dekar, mens det fra og med 1999 også har vært en reduksjon i antallet driftsenheter mellom 200 og 300 dekar. Gjennomsnittlig antall dekar per driftsenhet på landsbasis har økt fra 100 dekar i 1989 til 169 dekar i 2002.

Antall driftsenheter med melkeproduksjon er redusert med 19 pst. i perioden 1999 til 2002, og utgjorde i 2002 18 500 driftsenheter. I samme periode er antallet samdrifter i melkeproduksjonen mer en doblet. Antall etablerte samdrifter var ved utgangen av 2002 873 mot 432 i 1999. I 2002 var det 1 915 driftsenheter som deltok i samdrift mot 922 i 1999.

Fra 2002 er det tilrettelagt for økt samarbeid og selskapsdannelse ved at alle foretak som driver landbruksproduksjon kan ytes produksjonstilskudd. Dette betyr at antall foretak i produksjoner utenom melkeproduksjonen som har to eller flere medlemmer, vil kunne øke.

Gjennomsnittsarealet pr. bruk i drift er stadig økende og var 169 dekar i 2002. Arealet på de driftsenhetene som går ut av drift overtas i hovedsak av andre driftsenheter ved salg eller utleie. Leid areal har økt med 50 pst. i perioden 1989-2001 og var i 2001 3,47 mill. dekar.

Det har gjennomgående vært en sterk strukturutvikling i alle produksjoner de senere årene. For korn har f.eks. gjennomsnittsarealet per driftsenhet økt fra 153 dekar i 1999 til 180 dekar i 2002.

Tabell 3.1 Utviklingen i jordbruksareal fordelt på ulike vekster (1 000 dekar)

	1989	1995	1999	2001	2002[1)]	Endring 1999-2002
Korn og oljevekster	3 530	3 449	3 345	3 319	3 312	– 1 pst.
Eng og beite	5 480	5 926	6 388	6 394	6 449	1,8 pst.
– herav overflatedyrket	1 095	1 294	1 511	1 587	1 613	6,8 pst.
Andre vekster	946	809	649	599	524	-19 pst.
Jordbruksareal i drift i alt	9 956	10 184	10 382	10 312	10 284	-1 pst.

1) Foreløpige tall for 2002.

Kilde: Budsjettnemnda for jordbruket

Gjennomsnittlig antall verpehøner har økt fra 783 til 999 i samme periode. Gjennomsnittlig besetningsstørrelse for driftsenheter med purker har videre økt med 33 pst. i perioden og utgjør 35 purker og ungpurker i 2002. Innenfor melkeproduksjonen har andelen kumelkprodusenter med kvote over 100 000 liter økt med 33 pst. i perioden 1999-2002, og utgjør 24 pst. av melkeprodusentene i 2002. I tillegg har melkeytelsen pr. ku økt i 2002, og forventes også å øke i 2003.

I 2001 var det 26 800 driftsenheter som hadde landbrukstilknyttet tilleggsnæring utenom skogbruk, og dette utgjorde ca. 2 200 årsverk. 47 pst. av driftsenhetene var lokalisert på Østlandet, 12 pst. i Agder og Rogaland, 19 pst. på Vestlandet, 15 pst. i Trøndelag og 7 pst. i Nord-Norge.

3.4 Geografisk utvikling

I perioden 1989-2002 har reduksjonen i antall driftsenheter relativt sett vært størst på Østlandet og i Nord-Norge. I 2002 var 40 pst. av driftsenhetene lokalisert på Østlandet, 9 pst. i Nord-Norge, 14 pst. i Agder/Rogaland, 14 pst. i Trøndelag, og 22 pst. på Vestlandet.

Reduksjonen i jordbruksareal i drift i perioden 1999-2002 har i hovedsak foregått på Østlandet. Arealet på Vestlandet og i Agder og Rogaland har økt i perioden, mens det har vært stabilt i de andre landsdelene. Dette må ses i sammenheng med reduksjonen i åpen åker arealene, som i stor grad er lokalisert på Østlandet, og en økning i eng- og beitearealene.

Den relative fordelingen av antall driftsenheter med ulike produksjoner mellom regioner har holdt seg forholdsvis stabil siden 1989, men det har likevel vært noen forskyvninger mellom regionene. For korn har det vært en forskyvning fra Østlandet til Trøndelag som følge av at den relative reduksjonen i antall driftsenheter med korn har vært størst på Østlandet. Også innen sau- og svineproduksjon har Østlandet hatt en sterkere reduksjon i antall driftsenheter enn landet for øvrig, mens Østlandet har fått en betydelig økt andel av grønnsaksproduksjonen i perioden.

3.5 Produksjons- og markedsutvikling

På slutten av 90-tallet påførte overproduksjonen produsentene store inntektstap og bidro til uønskede samfunnsøkonomiske kostnader. Markedet har i større grad vært i balanse fra og med 2001. For melk er det etter en lengre periode med overproduksjon, nå balanse i markedet og kvotene ble økt med 1 pst. både i 2002 og 2003. Også for kjøtt er markedsbalansen vesentlig bedret, og det er har delvis oppstått situasjoner med markedsunderskudd spesielt for storfe.

Totalt brutto pristap for jordbruket er beregnet til et mye lavere nivå i 2001 og 2002, enn tidligere år. Brutto pristap inkluderer pristap i forhold til avtalepris og økt omsetningsavgift utover avgift ved markedsbalanse og utgjør henholdsvis 22,3 mill. kroner i 2001 og 33,8 mill. kroner i 2002. Målprisene har i avtaleåret 2002/2003 vært lavere enn prisen som vil klarere markedet på råvarenivå for de fleste målprisvarene.

3.6 Bygdeutviklingsmidlene

Bygdeutviklingsmidlene (BU-midlene) skal bidra til å fremme lønnsom næringsutvikling på bygdene innen og i tilknytning til landbruket. Forvaltningen av de fylkesvise BU-midlene er delt mellom Fylkesmannens landbruksavdeling (FMLA) og Statens nærings- og distriktsutviklingsfond (SND). For 2002 fikk fylkene til sammen tildelt 518 mill. kroner i BU-midler. Dette fordelte seg på 60 mill. kroner i tilretteleggende midler forvaltet av FMLA og 458 mill. kroner i bedriftsrettede midler forvaltet av SND, herav 273 mill. kroner til investeringsstøtte i tradisjonelt jord- og hagebruk.

Rapport 2002

SND har laget rapporten "Fylkenes bruk av bygdeutviklingsmidler 2002". I 2002 er det kommet inn 3 139 søknader om bedriftsrettede midler til SND. 15pst. av disse søknadene fikk avslag, men en del søknader blir stoppet før de blir registrert som avslag slik at avslagsprosenten i realiteten er noe høyere. FMLA har i 2002 innvilget BU-midler til 630 utrednings- og tilretteleggingstiltak, dette er en nedgang siden 2001. Nedgangen skyldes reduserte rammer. Tabell 3.2 viser fordelingen av midler og tiltak på de ulike formål og hvor stor andel av tiltakene som er kvinnetiltak.

Av 2 835 bedriftsrettede tiltak er 703 registrert som kvinnetiltak. Dette utgjør 25 pst., en nedgang på 6 prosentpoeng fra 2001. Av disse midlene har kvinnelige søkere mottatt 21 pst., en nedgang på 5 prosentpoeng fra 2001. 12 pst. av midlene til tradisjonelt jord- og hagebruk har gått til kvinner. Fylkene Nordland og Akershus representerer ytterpunktene med tanke på registrerte kvinnetiltak i 2002 med henholdsvis 16 pst. og 57 pst. av tiltakene.

Tiltak som fører til at flere næringsutøvere sam-

Tabell 3.2 Fordeling av innvilging på ulike formål, og kvinnetiltak i 2002.

Ordning	Antall tiltak	Innvilget mill. kr.	Andel av midlene%	Kvinnetiltak % av tiltak
Utredning/tilrettelegging	630	57,7	10	-
Praktikantordning	178	10,0	2	28
Etablererstipend	370	25,7	4	50
Bedriftsutvikling	250	24,9	4	32
Investeringer, nye næringer	557	118,5	21	39
Investeringer, tradisjonelt landbruk	1508	312,2	55	14
Andre tiltak	150	22,2	4	9
Total	3643	571,2	100	

arbeider er et av resultatmålene. Det er registrert en markert økning både hva gjelder søknadsinngang og tilsagn for saker som gjelder samdrift. I 2002 er det gitt tilsagn til 65 samdrifter, i hovedsak innen melkeproduksjon. Rapporten viser at 70 pst. av BU-midlene gikk til tiltak i kommuner innenfor det distriktspolitiske virkeområdet i 2002. Det er en liten økning fra 2001. Av midlene til tradisjonelt landbruk er tildelingen til kommuner med distriktspolitisk status 74 pst. I 2001 var tilsvarende andel 72 pst.

Investeringsstøtte til tradisjonelt jord- og hagebruk skal avpasses de nasjonale markedsforholdene. I 2002 fikk 1 538 søkere innvilget tilskudd/investeringslån til tradisjonelt husdyrhold, mot 1 670 i 2001. I 433 saker (28 pst. av sakene) førte investeringene til økt produksjonsomfang. Dette er en markert økning siden 2001. 105 søknader medførte økninger til produksjonsomfang over 2 årsverk.

Utrednings- og tilretteleggingstiltak som forvaltes av FMLA omfatter tiltak som mobilisering, infrastruktur, lokalsamfunnstiltak, strukturtiltak, overrislingstiltak og utredninger. Denne tiltaksgruppen er vesentlig i forhold til ungdoms- og rekrutteringstiltak.

De sentrale BU-midlene nyttes til prosjektrettet virksomhet og tiltak av landsomfattende karakter. Midlene nyttes i hovedsak til kunnskapsutviklingsprosjekter innen næringsutvikling. Ett av prosjektene er markedssamarbeidet mellom landbruket og Norges Turistråd som har pågått siden 1991. Formålet med samarbeidet er å bygge opp under den natur- og kulturbaserte reiselivsnæringen og bidra til å øke lønnsomheten i småskala reiselivsbedrifter i bygdene. Markedssamarbeidet er evaluert, omorganisert og videreføres nå for perioden 2000-2005 i tråd med tilrådingene i evalueringen. I 2002 ble det brukt 10 mill. kroner fra sentrale BU-midler til samarbeidet. Rammen for de sentrale BU-midlene var i 2002 på 35 mill. kroner. Av dette var 26,26 mill. kroner avsatt til særskilte formål gjennom jordbruksoppgjøret. I 2002 er 17,9 mill. kroner brukt på nasjonale pilotprosjekter, 7,5 mill. kroner er brukt på nasjonale FoU-prosjekter, 9,8 mill. kroner på nasjonale referanseprosjekter, 1,2 mill. kroner på regionale/fylkesovergripende prosjekter, 1 mill. kroner på kulturell infrastruktur og 0,7 mill. kroner på konfliktforebyggende tiltak reindrift/jordbruk.

3.7 Utviklingen i sysselsetting i jordbruket

Jordbruket sto for 3,6 pst. av samlet sysselsetting i 2002, målt som årsverk i jordbruket relativt til sysselsatte normalårsverk. I tillegg leverer mange foretak varer og tjenester til landbruket, og det er en omfattende virksomhet knyttet til foredling og omsetning av landbruksvarer.

Tabell 3.3 viser at det på 90-tallet var en gjen-

Tabell 3.3 Antall bruk i drift og årsverk i 1 000 stk. for landet 1979-2003

År	1979	1989	1999	2001	2002	2003*)
Ant. bruk i drift	125,3	99,4	70,0	64,6	61,0	57,5
Ant. årsverk	134,6	101,7	79,5	72,6	70,5	66,6

*) Budsjett

Kilde: Budsjettnemnda for jordbruket.

nomsnittlig nedgang i sysselsettingen i jordbruket på 2 1/2 pst. pr. år. Denne utviklingen har akselerert fra 1999 til 2002, hvor antall årsverk har blitt redusert med 3,9 pst. pr. år. Regnet i antall timeverk i jordbruket, har nedgangen vært 5,4 pst. pr. år fra 2000 til 2002. Forskjellen i utvikling i årsverk og timeverk skyldes korrigering av timetallet pr. årsverk for en femte ferieuke for andre grupper. Dette er gjort ved å redusere timer pr. årsverk fra 1875 timer i 2000 til 1860 timer i 2001 og 1845 timer i 2002.

3.8 Likestilling og rekruttering

Andelen kvinner som overtar gårdsbruk øker. Av de som overtok gårdsbruk i årene 1999-2001 var 62 pst. menn og 35 pst. kvinner. Andelen kvinner var høyest i Nordland med 43 pst. og lavest i Nord-Trøndelag med 28 pst. Med ett unntak økte andelen av kvinnelige eiere som følge av eierskiftene i alle fylker i denne perioden.

Omtrent like mange kvinner som menn overtok de minste driftsenhetene, og forskjellen mellom kjønnene i antall overdragelser økte med størrelsen på driftsenheten. 44 pst. av alle som overtok gårdsbruk under 100 daa i perioden 1995-99 var kvinner, mens bare 13 pst. av gårdsbruk over 500 daa ble overtatt av kvinner, viser tall fra Budsjettnemnda for jordbruket.

Kvinner er eldre enn menn som nye eiere av gårdsbruk. Situasjonen er imidlertid annerledes for aktive brukere. Kvinner som aktivt driver gård er gjennomgående litt yngre enn menn. Dette gjelder både for store og små bruk og i de fleste fylkene, ifølge Budsjettnemnda.

Arbeidsinnsatsen i jordbruket er fortsatt avtakende både for kvinner og menn, men reduksjonen er sterkere for kvinner. Andelen kvinnelige brukere og eiere har økt og andelen kvinnelige brukere er nå på om lag 13 pst. Til sammenligning utfører kvinnene nå 24 pst. av arbeidet. Kvinnene utfører arbeid både som bruker, ektefelle eller samboer til brukeren, som familiemedlem og som annen hjelp.

Generelt er lang utdanning vanligere blant kvinner enn blant menn som eier eller driver gårdsbruk, og lang utdanning er vanligere jo større gården er for begge kjønn. Landbruksutdanning spesielt er vanligere blant de som driver større gårdsbruk. Menn dominerer når landbruksutdanning er høyeste utdanning i alle aldersgrupper, og særlig blant unge menn. De unge kvinnene som har overtatt gård har et langt høyere utdanningsnivå enn menn, men de velger sjeldnere en lang landbruksutdanning. Kvinner legger mer vekt på en utdanning utenfor landbruket.

3.9 Miljø

Landbruksdepartementet la i 2001 fram en 4-årig handlingsplan for miljø som klargjør miljømålsettingene i landbrukssektoren og de tiltak som er tenkt iverksatt i denne fireårsperioden. Planen er et viktig styringsverktøy for satsingen på miljø i jordbruket.

3.9.1 Miljøprogram og miljøplan

Det har som oppfølging av St.prp. nr 65 (2001-2002) Om jordbruksoppgjøret 2002 vært nedsatt en partsammensatt arbeidsgruppe som har utarbeidet et forslag til miljøprogram, jf. kap 7.

Miljøplanforskrift ble fastsatt i 15. januar 2003 og den skal bidra til en mer miljøvennlig jordbruksproduksjon og til at miljøgoder vedlikeholdes og forbedres. Miljøplanen er obligatorisk for alle foretak som mottar produksjonsstøtte. Det er igangsatt et informasjonsarbeid, miljøplanråd, som skal sikre god innføring. Dette har stor oppslutning og positiv mottakelse, og dette arbeidet forsetter i 2003 og 2004.

3.9.2 Overvåking

Det er viktig å opparbeide god kunnskap om økologiske prosesser, miljøtilstand og om effekter og tiltak for best mulig virkemiddelutforming for å nå miljømålene i landbrukspolitikken. Jordbruket har to større overvåkingsprosjekter. De er Jordsmonnsovervåkningsprogrammet (JOVÅ) og overvåkingsprogrammet for jordbrukets kulturlandskap (3Q). Resultatene fra overvåkingsprogrammene vil inngå i den samlede resultatkontrollen for miljøarbeidet i jordbruket.

3.9.3 Miljøvennlige driftsformer og produksjon av miljøgoder

Områdetiltak

Satsingen på helhetlige større miljøtiltak som knyttes til både vassdrag og kulturlandskap (områdetiltak) har hatt en positiv utvikling, og virker til å generere større miljøengasjement og innsats lokalt.

Miljøvennlige driftsformer

Tabell 3.4 gir en oversikt over et utvalg av innsatsen for å fremme miljøvennlige driftsformer. Oppslutningen om tiltaket endra jordarbeiding har hatt en liten økning fra 2001 til 2002, på tross av at tilskuddssatsene ble justert ned ved fjorårets jordbruksopp-

Tabell 3.4 Resultater av tiltak for å fremme miljøvennlige driftsformer og produksjon av miljøgoder, 2002.

Miljøområde	Status i 2002
Vern og bruk av biologisk mangfold	Spesielle kulturlandskapstilskudd (STILK): Antall daa med skjøtselsavtale for å ivareta biologisk mangfold har økt med 38 pst. fra 2001 til ca. 45.000 daa. Bevaringsverdige husdyrraser: Det ble i 2002 gitt tilskudd til i underkant 2000 storfe av bevaringsverdige raser. Dette er omtrent på samme nivå som i 2001.
Friluftsliv /tilgjengelighet	Skjøtsel og opparbeiding av stier (STILK): Totalt er de gitt tilsagn til vedlikehold av ca. 500 km med sti i 2002.
Kulturlandskap, kulturmiljøer og kulturminner	Spesielle kulturlandskapstilskudd (STILK): Det er gitt tilsagn på istandsetting av ca. 70.000 daa gammel kulturmark, til ca. 6000 fysiske elementer i landskapet og til istandsetting av ca. 900 freda og verneverdige bygninger. Setre med melkeproduksjon: I overkant av 1500 setre, hvorav ca. 1300 enkeltsetre. Dette er en nedgang på 2 pst. fra 2001.
Overgjødsling (erosjon og næringsaltavrenning)	Reduksjoner i avrenningen av nitrogen (N) og fosfor (P) fra jordbruket til sårbart område i Nordsjøen er beregnet til: N: 25 pst. reduksjon fra 1985 til 2001. P: 35 pst. reduksjon i tilsvarende periode. Endret jordarbeiding: 52 pst. av totalt vårkornareal er omfattet av ordningen (mot 51 pst. i 2001). 11 pst. av vårkornarealet er sådd til med fangvekster (mot 9 pst. i 2001).
Helse– og miljøfarlige kjemikalier	Plantevernmidler: Omsatt mengde virksomt stoff i 2002 var på om lag 850 tonn. Dette er en tydelig økning fra 2001. Det har vært store variasjoner i omsetningen de siste årene. En sammenligning av gjennomsnittet for 1996-97 med gjennomsnittet for 2001-02 viser en liten reduksjon i omsetning (8 pst.), men en markert reduksjon i helserisiko (33 pst.) og i miljørisiko (37 pst.).
Avfall og gjenvinning	Resirkulering av organisk avfall: 40.000 tonn omsatt som jordforbedring og 26.000 tonn omsatt som organisk gjødsel. Plastinnsamling: 5.900 tonn ble samlet inn. Dette er noe mer enn i 2001. Det er foreløpig ikke klart hvor stor andel av forbruket dette innebærer for 2002.
Klimaendringer, lokal luftforurensning og støy	Klima (endringer i utslipp fra landbruket fra 2000 til 2001): CO_2-utslippene har økt med 4 pst., mens CH_4-utslippene har gått ned med ca. 1 pst. og N_2O-utslippene har gått ned med ca. 2 pst. Ammoniakkutslipp: Ny beregningsmodell gjennomgås i SSB. Nye tall er ikke klare (Norge er forpliktet til stabilisering på 1990 nivå innen 2010 gjennom Gøteborgprotokollen).
Områdetiltak	90 nye tiltak i 2002. Det er nå gitt bevilgning til i totalt ca. 400 områdetiltak.

gjør. Det er videre vært å merke seg økningen av tiltaket grasdekte vannveier som er på hele 66 pst. til ca. 240 km. Dette er et tiltak som har stor lokal gevinst.

Den overordnede målsetningen i *Handlingsplan for redusert risiko ved bruk av plantevernmidler (1998-2002)* var å redusere risiko for helse- og miljøskader ved bruk av plantevernmiddel med 25 pst. i planperioden. En rekke tiltak har blitt gjennomført og iverksatt som en oppfølging av planen.

Med utgangspunkt i plantevernmidlenes egenskaper og kalkulert risiko, og med grunnlag i omsetningsstatistikken, er det utarbeidet en målemetode og indikatorer for å beskrive utviklingen over tid i helse- og miljørisiko ved bruk av plantevernmidler. Risikotallene har blitt regnet med utgangspunkt i omsetningsstatistikken, og ikke reelle bruksdata. En sammenligning av gjennomsnittet for 1996-97 med gjennomsnittet for 2001-2002 viser en liten reduksjon i omsetning (8 pst.), men en markert reduksjon i helserisiko (33 pst.) og i miljørisiko (37 pst.). Selv om en bør være forsik-

tig med å legge for mye vekt på slike indikatortall, særlig når datagrunnlaget ikke er entydig, synes trenden klar; det har vært en markert risikoreduksjon i handlingsplanperioden, både for helse og for miljø. En ny bruksstatistikk for plantevernmidler utarbeidet av Statistisk sentralbyrå vil på sikt gjøre det mulig få sikrere tall på risikoutviklingen.

Programmet for økt omsetning av produkter basert på våtorganisk avfall og slam (ORIO) (2000-2004) er etablert av Landbruksdepartementet og Miljøverndepartementet sammen med ulike organisasjoner i tilknytning til jordbruket og avfallsbransjen. I 2002 ble det startet opp 12 nye prosjekter med støtte fra ORIO-programmet. 11 tidligere etablerte prosjekter fortsetter videre i 2003. Totalbudsjettet for alle prosjektene er på 35,0 mill. kroner, hvorav 15 mill. kroner fra ORIO-programmet. For 2003 går Miljøverndepartementet inn med 3,5 mill. kroner og Landbruksdepartementet 2,3 mill. kroner.

Miljøgoder

Ivaretakelse og produksjon av felles miljøgoder er en sentral del av landbrukspolitikken. Tabell 3.4 viser et utvalg av resultatet fra arbeidet med miljøgoder i 2002. Det har vært en markant økning i skjøttet areal med biologisk mangfoldverdier. Totalt sett har interessen for tiltak knyttet til kulturlandskap vært forholdsvis stabil de seneste årene.

Det er en nedgang på 2 pst. i antall setre med aktiv melkeproduksjon fra 2001 til 2002. Dette lar seg i stor grad forklare gjennom antall bruk som har solgt melkekvote.

Forvaltingen av landbruksgenetiske ressurser i Norge ble styrket i 2002 med oppretting av sekretariat for henholdsvis Genressursutvalget for kulturplanter og Genressursutvalget for skogstrær, samt for Norsk Genressursråd. Sammen med sekretariatet for Genressursutvalget for husdyr har disse ansvar for å gjennomføre vedtak gjort av de respektive utvalgene og iverksette tiltak i henhold til handlingsplaner. I 2002 ble det satt i gang prosjekter for til sammen 5,3 mill. kroner innenfor sektoren. Det er et utstrakt samarbeid mellom genressursutvalgene og genressursrådet. Et eksempel på dette er informasjonssamarbeid hvor en i 2002 opprettet nettsiden www.genressurser.no som en del av et felles informasjonsprosjekt.

3.9.4 Jordvern og arealbruk

De foreløpige tallene for omdisponering av jordbruksareal for 2002 viser at i underkant av 15 000 dekar dyrka mark og i overkant av 4 000 dekar dyrkbar mark er vedtatt omdisponert etter jordloven og plan og bygningsloven. Dette er på tilsvarende nivå som foregående år. Det er mest omdisponert dyrka mark i Rogaland og Vestfold.

3.10 Økologisk jordbruk

Tabellen under viser hvordan den økologiske primærproduksjonen og markedet for økologiske produkter har utviklet seg fra 2001 til 2002. Generelt sett har utviklingen innen primærproduksjonen gått i riktig retning, mens man har opplevd en stagnasjon i markedsutviklingen.

3.10.1 Utvikling i primærproduksjonen

Andelen økologisk jordbruksareal, arealer i karens inkludert, har økt fra 2,6 pst i 2001 til 3,3 pst. i 2002, noe som tilsvarer en tilvekst på ca. 58 700 daa. For å nå tiprosentsmålsettingen må det fra 2003 i gjennomsnitt legges om ca. 96 400 daa pr. år.

Veksten i det økologiske kornarealet har vært betydelig de siste årene og denne trenden er videreført i 2002. Foreløpige tall fra møllene for vekstsesongen 2002, viser en økning i innveid mengde korn på ca. 90 pst. Den største andelen av kornet avregnes som fôrkorn. Av den samlede tilførselen er 257 tonn hvete og 27 tonn rug avregnet som matkorn.

Det er fremdeles store utfordringer knyttet til å dekke behovet for økologisk mat- og fôrkorn. I 2002 ble det igangsatt et nasjonalt pilotprosjekt i Oslo og Akershus. I prosjektet arbeides det for å få kornbønder interessert i økologisk korndyrking gjennom ulike metoder, bl.a. utbygd veiledningstjeneste, mottaksapparat, demonstrasjonsfelt, forsøk, kurs, samarbeid og forvaltning.

Også i 2002 var utviklingen i arealer som brukes til økologisk potet- grønnsaks-, urte- og fruktproduksjon liten. Dette medfører at selvforsyningsgraden av frukt og grønnsaker er lav og at det også er importbehov for økologiske frukt- og grøntprodukter i perioder hvor tollsatsene er høye. Det ble i 2002 igangsatt et nasjonal pilotprosjekt innen økologisk frukt- og bærproduksjon. Det arbeides også for å etablere et nasjonalt pilotprosjekt innen økologisk veksthusproduksjon.

3.10.2 Markedsutviklingen for økologiske produkter

Sammenlignet med 2001, har markedsutviklingen for økologiske produkter stagnert noe i 2002.

Andelen innveid økologisk melk har økt. Meng-

Tabell 3.5 Utviklingen av den økologiske landbruksproduksjonen 2001-2002.

	Utvikling fra utgangen av 2001 til utgangen av 2002
Primærproduksjon	Andel økologisk areal (inkl karensareal) av totalt jordbruksareal har økt fra 2,6 pst. i 2001 til 3,2 pst. i 2002, tilsvarende en økning på ca. 58 700 daa. Totalt 325 460 daa drives økologisk eller er under omlegging. Antall økologiske driftsenheter har økt med 198 til 2303. Det har vært en økning i antall økologiske dyr av alle større dyreslag. Antall storfe og sau har økt med henholdsvis 22 og 110 pst. Antall høns og gris har økt med henholdsvis 38 og 80 pst. Økologisk kornareal har økt med 46 pst. og utgjør ca. 44.600 daa. Arealer brukt til produksjon av økologiske poteter, grønnsaker, urter og frukt har økt med 4 pst. 2001 til 2002 og utgjør 4243 daa.
Markedsutvikling	Samlet økologisk melkeproduksjon utgjorde 1,2 pst. av total melkeproduksjon mot 1 pst. i 2001. Innveid melk har økt med ca. 16 pst. til totalt 17,2 mill. liter. Mengden økologisk melk som når markedet har økt med 478.000 liter, tilsvarende 39 pst. av total økologisk melkeproduksjon mot 42 pst. i 2001. Samlet økologisk kjøttproduksjon økte marginalt og utgjorde 0,85 pst av total storfe– og sauekjøttproduksjon i 2002 mot 0,8 pst. i 2001. Tilførselen av økologisk svinekjøtt var svært begrenset med 18,5 tonn i 2002. Samlet tilførsel av økologisk storfe– og saueslakt i 2001 var på 810 tonn, tilsvarende en økning på 17 pst. for storfe– og 1,3 pst. for sauekjøtt. Antall kilo økologisk kjøtt som når markedet har økt med ca. 15 tonn. Andelen av total økologisk kjøttproduksjon som ble omsatt via Norsk Kjøttsamvirke som økologisk har vært stabil på ca. 20 pst. Den økologiske eggproduksjonen har gått ned med 9,6 pst. til totalt 344 800 kg. Andelen økologisk eggproduksjon som når markedet som økologisk har økt fra 67 pst. i 2001 til 82 pst. i 2002. Det ble i 2002 startet salg av økologisk kylling. Det ble solgt ca. 4 tonn økologisk kylling de fem siste månedene av 2002. Pr. 28.02.2003 ble det for vekstsesongen 2002 totalt levert 2174 tonn økologisk korn til møllene, tilsvarende en økning på ca. 90 pst. (foreløpige tall).

Kilde: SLF, Debio

den økologisk melk som når markedet har også økt, men økningen tilsvarer ikke produksjonsøkningen.

Når det gjelder økologisk kjøtt, har det vært begrenset økning i både i tilført mengde og den mengden som når markedet. Andelen av total økologisk kjøttproduksjon som når markedet som økologisk har vært stabil fra 2001 til 2002. Norsk kjøttsamvirke ved Gilde lanserte i 2002 frosne økologiske kjøttkaker og karbonader.

Den økologiske eggproduksjonen gikk noe ned i 2002, trolig som en konsekvens av sykdom hos en av de store eggprodusentene. Det har imidlertid vært en positiv utvikling når det gjelder omsetning av økologiske egg, og hele 82 pst av produksjonen når nå markedet som økologisk produkt. Det er videre positivt at det i løpet av 2002 har kommet økologisk kylling på markedet.

3.10.3 Handlingsplan for økologisk produksjon og omsetning

Handlingsplanen for økologisk landbruk er revidert. Den første planen omhandlet i første rekke tiltak knyttet til utvikling av markedet for økologiske produkter. Den rullerte planen omfatter tiltak knyttet til utvikling av hele den økologiske verdikjeden. Planen, som er utarbeidet av Styringsgruppen for økologisk landbruk (jf. St. prp. 65 (2001-2002)), har vært ute på bred høring. Høringssvarene gav god oppslutning om både statusbeskrivelsen og de strategier og tiltak planen skisserer.

Handlingsplanen skisserer fire strategier for det videre arbeid til og med 2009:

1. Øke produksjonen av norske økologiske landbruksprodukter som grunnlag for en hensiktsmessig foredling og omsetning

2. Stimulere til en kvalitets- og produktutvikling innen primær- og sekundærledd hvor kvaliteter ved økologisk produksjon og økologiske produkter vektlegges, for derigjennom å styrke verdiskapingen i landbruket
3. Øke kunnskap om økologisk landbruk og økologiske produkter, herunder idégrunnlaget blant produsenter, markedsaktører, forbrukere og myndigheter
4. Stimulere til å bedre vareflyten fra primærproduksjon til sluttmarked

Innenfor hvert av de fire strategiområdene, skisserer handlingsplanen videre et bredt sett med tiltak for planperioden 2003-2006. Viktige satsingsområder er:

– Tilstrebe stabile rammevilkår for primærprodusentene, herunder et stabilt og forutsigbart regelverk, et godt fungerende veiledningsapparat, sikker avsetning for produktene og tilstrekkelige tilskuddsordninger.
– Utvikling av et bredt produktsortiment med kvaliteter som tilfredsstiller forbrukernes behov; herunder stimulere til videre forskning og utvikling og understøtting av nettverksbygging mellom aktører som foredler og omsetter økologiske produkter.
– Videreutvikle samarbeidet mellom ulike aktører for å få en mer samordnet informasjonsformidling rettet mot forbrukere; herunder vurdere delfinansiering av markedsføringskampanjer for økologiske produkter.
– Sikre at den økologiske produksjonen når fram til forbrukeren som økologisk produkt; herunder stimulere til tiltak som fører til forpliktende samarbeid mellom aktører i verdikjeden fra jord til bord og etablere midlertidige ordninger med økonomisk støtte til aktører som best løser de logistikkmessige utfordringene.

3.11 Kostnadsutviklingen

På kostnadssiden er det i hovedsak kraftfôrkostnadene og i noen grad kapitalkostnadene som er direkte påvirket av jordbruksoppgjøret. Kostnadsutviklingen er av avgjørende betydning for inntektsmulighetene i jordbruket. Tabell 3.6 viser kostnadsutviklingen i jordbrukssektoren, beregnet av Budsjettnemnda for jordbruket. Kostnadsendringene inkluderer både volum- og prisendringer.

Fra 2001 til 2002 økte de totale kostnadene med nærmere 4 pst. Av de store kostnadsøkningene, utgjorde økningen i kostnadene til kunstgjødsel og kalk 108 mill. kroner og posten "andre kostnader" 179 mill. kroner. I tillegg bidro lav prisstigning til økt realrente. Dette utgjorde alene 437 mill. kroner.

Budsjettnemnda har budsjettert med en kostnadsreduksjon på 2,1 pst. i 2003. Driftskostnadene er budsjettert å øke med 1,5 pst., mens kapitalkostnadene er budsjettert til å synke med 8,5 pst.. Årsaken til den sterke reduksjonen i kapitalkostnadene er lavere realrente.

Jordbrukets omsetningsorganisasjoners totale kostnader pr. enhet mottatt råvare har for de siste 5 årene økt betydelig mer enn konsumprisindeksen. Noe av kostnadsøkningen kan forklares med volumendringer, utvikling i foredlingsgrad og regnskapsmessige disposisjoner.

Tabell 3.6 Kostnadsutviklingen i jordbruket i flg. normaliserte regnskaper 2003. Mill. kroner og prosentvis endring.

Mill. kroner	1990	2001	2002[1)]	2003[2)]
Driftskostnader	13 073	11 925	12 218	12 401
– herav kraftfôr	5 627	4 312	4 356	4420
Kapitalkostnader [3)]	6 651	6 482	6 914	6 329
Totale kostnader	19 724	18 406	19 131	18 730
Endring i prosent:			2002/2001	2003/2002
Driftskostnader			3,5 pst.	1,5 pst.
– herav kraftfôr			1,0 pst.	1,5 pst.
Kapitalkostnader			6,7 pst.	-8,5 pst.
Totale kostnader			3,9 pst.	-2,1 pst.

1) Foreløpig regnskap.
2) Budsjett før oppgjør.
3) Kapitalslit, leasing av maskiner, renter og effekt av finansiering (prisstigningsgevinst på lånt kapital).

Kilde: Budsjettnemnda for jordbruket

3.12 Inntektsutviklingen

For jordbrukere som selvstendig næringsdrivende er det flere forhold som påvirker inntektene det enkelte år. Utøverne har selv ansvaret for å utnytte de muligheter jordbruksoppgjøret og markedet gir.

3.12.1 Inntektsmulighetene i jordbruket

Inntektsutviklingen for jordbruket vurderes med utgangspunkt i normaliserte regnskaper i Totalkalkylen, avgitt fra Budsjettnemnda for jordbruket. Totalkalkylen omfatter landbruksbefolkningens inntekter fra tradisjonelt jord- og hagebruk, og inkluderer strukturendringer. Inntekter, kostnader og arbeidsforbruk knyttet til skogbruk og en del tilleggsnæringer er ikke med, bortsett fra kjøreinntekter for utstyr som er kostnadsført i totalregnskapet. Totalkalkylens normaliserte regnskaper vil derfor ikke gi et fullstendig bilde av utviklingen i landbruksbefolkningens samlede inntektsforhold.

Revisjon av dataserier og beregningsprinsipper gjør at både beregnet inntektsnivå og inntektsutvikling kan variere mellom beregningsår. Totalkalkylen har dermed ikke samme presisjonsnivå som lønnsstatistikk og inntektsutviklingen bør vurderes over noe tid.

Figur 3.1 viser vederlag til arbeid og egenkapital pr. årsverk etter normaliserte regnskaper i Totalkalkylen. Totalkalkylen gjøres opp før skatt. Fra og med inntektsåret 2000 ble det innført et skattefradrag for jordbruket, og dette kommer ikke inn i Budsjettnemndas beregninger. Jordbruksfradraget ble utvidet i 2002 til et inntektsavhengig fradrag. Inntektsvirkningen av jordbruksfradraget er lagt til i figur 3.1 og tabell 3.7. Det er regnet med en inntektsvirkning pr. årsverk på 4 300 kroner i 2000, 8 900 kroner i 2001, 10 900 kroner i 2002 og 13 200 kroner i 2003. Tabellen viser en stabil nedadgående trend i arbeidsforbruket i jordbruket og i antall bruk. Inntektsutviklingen i perioden må ses i sammenheng med denne effektiviseringen i jordbruket.

På grunn av variasjonen i inntektene i jordbruket mellom årene, vil beregning av den underliggende inntektsutviklingen være avhengig av hvilke år en tar utgangspunkt i. Årlig prosentvis endring i inntekt pr. årsverk utgjør 1,3 pst. i perioden 1992-2002 og 1,7 pst. pr. år i perioden 1997-2002. Inkludert jordbruksfradraget var årlig prosentvis endring i inntekt pr. årsverk 2,1 pst. i perioden 1992-2002 og 3,2 pst. i perioden 1997-2002. For perioden 2001-2003, hvor tallene for 2003 utgjør prognosert inntekt i henhold til Totalkalkylen for jordbruket før avtale, vil årlig prosentvis endring i inntekt pr. årsverk utgjøre 7,4 pst, og inkludert jordbruksfradraget 8,4 pst.

Tabell 3.7 viser utviklingen i vederlag til arbeid

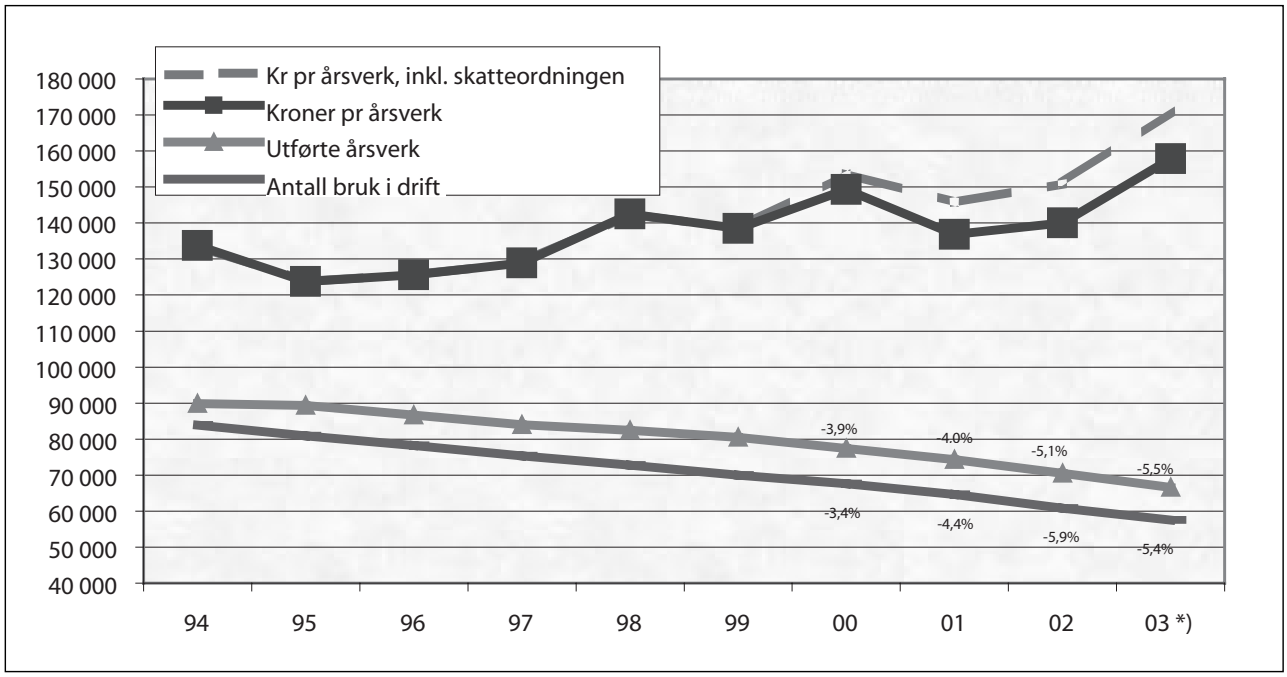

Figur 3.1 Antall bruk i drift, årsverk og inntekt i jordbruket i perioden 1994-2003.

* Budsjett.

Kilde: Budsjettnemnda for jordbruket.

Tabell 3.7 Utviklingen i vederlag til arbeid og egenkapital i flg. Budsjettnemndas normaliserte regnskaper

	2001 mill. kr	2002 mill. kr	2003[1] mill. kr	02/01 prosent	03/02 prosent
Sum inntekter	28 573	29 001	29 235	1,5	0,8
Sum kostnader	18 406	19 131	18 720	3,9	-2,1
Vederlag til arbeid og egenkapital	10 166	9 871	10 514	-2,9	7,0
Årsverk	74 300	70 500	66 600	-5,1	-5,5
Totalkalkylen, kr pr. årsverk	136 800	140 000	157 900	2,3	12,8
Verdi skatteordning, kr pr. årsverk	8 9000	10 900	13 200		
Totalt, kr pr. årsverk	145 700	150 900	171 100	3,6	13,4

[1] Budsjett før oppgjør.

Kilde: Budsjettnemnda for jordbruket.

og egenkapital de siste 2 årene og budsjettert utvikling for 2003 i følge Budsjettnemnda for jordbrukets normaliserte regnskaper. Årsakene til svingningene er blant annet betydelig variasjon i realrenta. Prisstigningen har svingt fra 3 pst. i 2001 til 1,3 pst. i 2002, og er prognosert til 3 pst. i 2003. Dette kombinert med en prognosert rentereduksjon i 2003, gir betydelig lavere realrente i 2003 enn 2002, og slår ut i reduksjon i totale kostnader. Videre har reduksjonen i antall årsverk akselerert de siste årene.

Budsjettnemndas Referansebruksberegninger viser en prognosert endring fra 2002 til 2003 for de ulike referansebrukene i intervallet minus 5 400 kroner til pluss 7 400 kroner pr. årsverk. Årsaken til at inntektsøkningen i Referansebruksberegningene er mindre enn i Totalkalkylen er bl.a. at kapitalslitet i Referansebruksberegningene beregnes ut fra historisk kost. Det oppstår dermed ingen prisstigningsgevinst på lånt kapital som følge av økt prisstigning i 2003, slik det gjør i Totalkalkylen hvor kapitalslitet beregnes prinivåjustert. Videre blir nedgangen i arbeidsforbruket ikke fanget opp like raskt i Referansebruksberegningene som i Totalkalkylen.

Budsjettnemnda for jordbruket har på bakgrunn av driftsgranskingene beregnet årlig produktivitetsendring de siste 8 år, inkludert arbeidsforbruk, for hovedproduksjonene. Produktivitetsendringene i kroner pr. årsverk utgjør for korn 7000 kroner, melk og storfeslakt 2 700 kroner, 2 600 kroner for korn/gris og 1 100 kroner for sau. Til sammenligning viste tilsvarende beregning i fjor 14 000 kroner for korn, 1500 kroner for melk og storfeslakt, 300 kroner for sau og 2 600 kroner for korn/gris pr. årsverk.

Beregningene viser at den betydelige produktivitetsframgangen vi har hatt i kornproduksjonen de senere årene er i ferd med å flate ut. Innenfor melkeproduksjonen er det derimot en tendens til økende produktivitet, bl.a. som følge av økt ytelse etter at kvotene er økt. Budsjettnemnda har beregnet inntektsutslag av dette på vel 1000 kroner pr. årsverk pr. år fra 2001 til 2003 i tillegg til produktivitetsendringen beregnet på historiske data.

Overføringene til jordbruket

Netto overføringer i faste kroner var høyest i første halvdel av 1980-årene og er redusert fram til 1997. Budsjettoverføringene økte i perioden 1998-2000 når det er tatt hensyn til inntektsfradraget i jordbruksinntekt, mens de ble redusert i 2001 og 2002. Tall fra OECD viser at Norge sammen med Sveits, Korea, Japan og Island har den mest omfattende jordbruksstøtten blant OECD-landene.

OECDs PSE-analyser (Producer Support Estimate) viser næringsstøttens andel av jordbrukets samlede brutto inntekt. Beregningene omfatter både budsjettstøtte og virkning av importbeskyttelsen (skjermingsstøtte), dvs. forskjellen mellom verdensmarkedspris og norsk pris. Beregningene skal i prinsippet gi et totalmål for støtte, og omfatter også næringsspesifikke skatte- og avgiftslettelser. For Norges del er jordbruksfradrag i skatteligningen og avgiftsfritak på diesel eksempler på avgiftslettelser som inkluderes i beregningene. Avgiften på plantevernmidler som tidligere ble trukket fra beregnet støtte, skal ikke lenger trekkes fra fordi de er generelle avgifter. PSE-prosenten gir indikasjon på støttenivået. Den bør ikke brukes til nøyaktig sammenligning mellom land, fordi det er variasjon mellom land i hvor stor andel av jordbruksproduksjon og virkemidler som er inkludert i beregningen. Støttenivået i Norge målt ved PSE-prosenten har endret seg lite de siste ti årene og var i 2001 på

67 pst. Dette innebærer for øvrig at næringsstøtten overstiger samlet vederlag til arbeid og egenkapital. Endringer i PSE-prosenten kan skyldes både endringer i det interne støttenivået og også valutakurser, men særlig vil endringer i verdensmarkedspriser ha stor betydning.

Norge er et av de land med størst andel produksjonsnøytral støtte i forhold til total støtte. Det siste tiåret har det skjedd en betydelig dreining i virkemiddelbruken fra pristilskudd til mer produksjonsnøytrale virkemidler både i Norge og andre land. Dette har vært gjort bl.a. for å redusere tilskuddenes produksjonsdrivende effekt og for å redusere intensiteten i produksjonen. Det er viktig å være oppmerksom på at OECDs system for støtte målt i PSE ikke direkte kan sammenliknes med WTOs inndeling av internstøtte, bl.a. fordi WTO-beregningene benytter administrerte priser og verdensmarkedspriser fra 1986-88 til å beregne "skjermingsstøtten". "Skjermingsstøtten" i WTO-beregningene angir derfor ikke et lands aktuelle skjermingsstøtte. Når det gjelder Norges forpliktelser på internstøtte vises det til kap. 5.

CSE (Consumer Support Estimate) er et uttrykk for den implisitte skatt som pålegges forbrukerne som følge av landbrukspolitikken (negativ verdi fordi det er en overføring fra forbrukerne). Norges prosentvise CSE var i 2001 på –48 pst. I gjennomsnitt for OECD var CSE på –23 i 2001.

3.12.2 Lønnsutviklingen for andre grupper

Tabell 3.8 viser lønnsutviklingen fra 2001 til 2002, samt for perioden 1992-2002 for en del grupper. Inntektsutviklingen for selvstendige næringsdrivende er ikke tatt med. Det statistiske materiale er svakere for denne gruppen og vil normalt svinge mer enn for andre.

Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene har i rapport av 28. mars 2003 beregnet lønnsoverhenget inn i 2003 for hovedgrupper av lønnstakere. Overhenget beskriver hvor mye lønnsnivået ved utløpet av et år ligger over gjennomsnittet for året. Det forteller dermed hvor stor lønnsveksten vil bli fra et år til det neste, dersom det ikke gis lønnstillegg eller foregår strukturendringer i det andre året. Beregningsutvalgets anslag for lønnsoverhenget inn i 2003 i en del områder ligger i området 1¼ til 5,3 pst. Gjennomsnittlig overheng for alle grupper anslås til 2¾ pst. Dette er 1 prosentpoeng høyere enn til 2002, og 0,3 prosentpoeng høyere enn til 2001.

3.12.3 Lønnsoppgjørene i 2003

For de fleste områdene er det i år et mellomoppgjør. Det er knyttet usikkerhet til anslag på årslønnsveksten fra 2002 til 2003 for ulike grupper. I en del områder er lønnsoverhengene fra 2002 høye og det er også til dels avtalt tillegg i 2002 med virkning fra 2003. I en uttalelse fra Kontaktutvalget i januar 2003 sa partene i arbeidslivet seg enig i at lønnsveksten i Norge måtte komme ned mot lønnsveksten hos våre handelspartnere. Den delen av næringslivet som var utsatt for konkurranse fra utlandet skulle derfor være retningsgivende for de øvrige oppgjørene. Avtalen i LO/NHO området har en ramme for årslønnsveksten på i underkant av 4 pst. Avtalen som er inngått i HSH/LO/YS-området har fulgt opp intensjonene fra Kontaktutvalgets uttalelse. Det samme gjelder oppgjørene i stat og KS-området, hvor det ble enighet om at det ikke skulle gis tillegg i år.

Inntektsutviklingen for selvstendig næringsdrivende vil avhenge av fortjenesteutviklingen. Her vil bl.a. konkurransesituasjonen overfor utlandet, herunder pris- og avsetningsforholdene på eksportmarkedene og valutakursutviklingen, spille inn.

Tabell 3.8 Lønnsutviklingen i prosent for alle grupper og for to hovedgrupper av lønnstakere

	I alt 1992-2002	Vekst 2001-2002
Årslønn[1] alle grupper	53,1	5,7
Årslønn[1] NHO bedrifter i industrien, timelønte og funksjonærer	53,6	5,5[2]
Årslønn[1] offentlig forvaltning	50,8	6½
Lønn[3] pr. normalårsverk[4]	56,3	5,3

[1] Den samlede lønn (ekskl. overtidsgodtgjørelse) en lønnstaker vil oppnå i løpet av et år, dersom vedkommende har utført et fullt normalt årsverk. Det forutsettes at det gis full lønn under ferie, sykefravær, permisjoner mv.
[2] For alle i industrien har veksten vært 5,6 pst.
[3] Lønn ekskl. arbeidsgiveravgift. Dette innebærer lønn inkl. overtidsgodtgjørelse, naturallønn og sosiale ytelser som lønnstakerne mottar.
[4] Summen av antall heltidsansatte og deltidsansatte omregnet til heltid (SSB).

Kilde: Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene og Statistisk sentralbyrå

4 Utviklingen i foredlings- og omsetningsledd

4.1 Foredling og omsetning

Foredling og omsetning av jordbruksvarer ligger i hovedsak utenfor jordbruksavtalens virkeområde. Markedsordninger og handelspolitiske rammebetingelser har stor betydning for næringsmiddelindustri og omsetning, og landbrukspolitikken må i større grad ha fokus på alle ledd i kjeden fra jord til bord.

Foredlings- og omsetningsleddene er viktige både for sysselsetting og verdiskaping og for inntektsmulighetene i jordbruket. Regjeringen ønsker reell konkurranse i verdikjeden for å opprettholde produksjon og verdiskaping i Norge.

Store deler av næringsmiddelindustrien er basert på norsk råstoff, samtidig som den i økende grad er eksponert for internasjonal konkurranse. Hensynet til næringsmiddelindustriens utviklingsmuligheter, til forbrukerinteressene og til primærjordbrukets avsetningsgrunnlag gjør det viktig at industriens konkurranseevne styrkes.

4.2 Prisutviklingen på matvarer

Tabell 4.1 viser prisutviklingen på matvarer ved konsumprisindeksen for matvarer fra Statistisk sentralbyrå. Indeksen for matvarer og alkoholfrie drikkevarer har steget nesten 10 pst. mindre enn den generelle prisveksten i perioden 1998-2002. Dette må ses i sammenheng med at merverdiavgiften på matvarer ble satt ned fra 24 pst. til 12 pst. fra 01.07.2001. Det er fisk som har hatt størst prisstigning av matvarene fra 1998 til 2002.

I følge Statistisk sentralbyrås (SSB) forbruksundersøkelse for 2001 har forbruket til mat og drikke som andel av forbruket vært synkende i mange år. Denne trenden hadde et hopp i 2000, hvor gjennomsnittshusholdningens forbruk til mat økte fra 11,7 pst. i 1999 til 12,3 pst. i 2000. Fra 2000 til 2001 er andelen igjen redusert og utgjorde 11,4 pst i 2001. Økningen i 2000 kan i følge SSB skyldes at forbrukerne kjøper dyrere matvarer eller økt innslag av større husholdninger i datautvalget til undersøkelsen. Nedgangen i 2001 må ses i sammenheng med halvering av merverdiavgiften på matvarer fra 01. 07.2001.

Prisovervåkingsprogrammet har vist at momsreduksjonen på matvarer i all hovedsak kom forbrukerne til gode ved at matprisene ble redusert med over 9 pst. fra juni til oktober 2001. Reformen bidro dermed til tilsvarende reduksjon i prisforskjellene til nabolandene. Etter reformen har særlig utviklingen i kronekursen spist opp noe av forskjellen.

Et ekspertutvalg nedsatt av Finansdepartemen-

Tabell 4.1 Konsumprisindeksen på matvarer og totalt, 1998 =100.

	1999	2000	2001	2002	April 2003
Brød og kornprodukter	102,5	103,8	100,4	98,7	102,0
Kjøtt	102,7	103,5	101,8	100,0	101,4
Fisk	106,8	112,0	113,5	112,7	114,5
Melk, ost og egg	101,3	102,3	98,3	96,9	100,0
Oljer og fett	103,2	105,1	103,2	103,3	110,0
Frukt	103,7	105,0	108,7	103,2	98,6
Grønnsaker, med poteter	104,4	108,9	104,3	105,0	117,2
Sukker, sjokolade, andre sukkervarer	104,4	107,4	107,1	106,1	109,4
Andre matvarer	103,7	105,6	102,4	97,3	97,9
Kaffe, te og kakao	92,8	92,2	87,2	80,3	78,3
Matvarer i alt	103,2	105,0	103	101,3	104,2
Konsumprisindeks totalt	102,3	105,5	108,7	110,1	112,9

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

tet, det såkalte Grensehandelsutvalget, avga 30. 04.2003 rapporten "Særavgifter og grensehandel". Utvalget har anslått den handelsmotiverte grensehandelen til i størrelsesorden 3 mrd. kroner i 2002 og understreker at det hersker betydelig usikkerhet ved anslaget. Anslaget tar utgangspunkt i at grensehandel defineres til kun å omhandle varer som innføres avgiftsfritt til Norge i medhold av Reisegodsforskriften i forbindelse med handelsmotiverte reiser, og hvor varene er avgiftsbelagte i innkjøpslandet.

Når det gjelder matvarer viste en undersøkelse foretatt av SSB i 2001 at prisnivået i de mest typiske grensehandelsområdene var til dels betydelig lavere enn ellers i Sverige. På de mest typiske grensehandelsvarene lå prisene innover i Sverige 25 til 40 pst. over grensehandelsområdene. Sammenligning av prisene på grensa alene gir derfor et skjevt bilde av de generelle prisforskjellene i forhold til våre naboland.

4.3 Industri og konkurranseforhold

4.3.1 Forhold som påvirker konkurransesituasjonen

Det er et sterkt gjensidig avhengighetsforhold mellom primærproduksjonen og foredling/omsetningsleddene. Primærproduksjonen er avhengig av en konkurransedyktig næringsmiddelindustri som kundebase og næringsmiddelindustrien er avhengig av råvarer som er konkurransedyktige både med hensyn til pris og kvalitet.

Den norske næringsmiddelindustrien blir i økende grad eksponert for internasjonal konkurranse. Graden av konkurranse varierer mellom varegrupper. Spesielt utsatt er bearbeidede landbruksprodukter som omfattes av ordningen med råvarepriskompensasjon (RÅK). Verdien av RÅK-importen har økt jevnt de siste årene fra 2,6 mrd. kroner i 1995 til 3,9 mrd. kroner i 2002. Importøkningen har vært særlig merkbar for melbaserte produkter som brød, frosne og halvstekte varer, deiger og kakemikser. Norsk eksport av RÅK-varer har siden 1998 blitt redusert fra 950 mill. til 836 mill. kroner i 2002.

Omsetningstall fra varehandelen viser videre en økende markedsandel for bearbeidede landbruksvarer. For norsk næringsmiddelindustri representerer det en utfordring å beholde/øke sin markedsandel innenfor dette voksende segmentet. Dette vil også være svært viktig for underleverandørene til RÅK-industrien, både primærprodusenter og foredlingsindustri. For eksempel viser anslag at 13 pst. av norsk melkeproduksjon i dag går til RÅK-industrien. Det er videre beregnet at RÅK-industrien gir avsetning fra 6 500 årsverk i jordbruket.

Den framtidige utviklingen og konkurransekraften i RÅK-industrien og annen næringsmiddelindustri vil avhenge av flere faktorer. Dette gjelder både hvilke nasjonale rammebetingelser (råvarepriser, kronekurs og rentenivå) som industrien må operere under, internasjonal konkurranse og industriens egen evne til utvikling og markedsorientering.

Fjerning av industrielementet for RÅK-varer

Høsten 2001 ble det enighet om protokoll 3 til EØS-avtalen som omfatter tollsatser for bearbeidede landbruksprodukter. Avtalen innebar en tollreduksjon på 3 pst. for Norge og EU og 2 pst. for Island. I tillegg ble det gitt ytterligere tollreduksjoner for noen enkeltprodukter. Avtalen ble iverksatt fra 01. 01.2002.

Protokoll 3 avtalen innebar en gjensidig erklæring om videre gjennomgang av industrielementet i tollsatsene med sikte på eliminering, eventuelt med noen få midlertidige unntak. Forhandlingene om eliminering av industrielementet mellom Norge og Kommisjonen startet 27.06.2002 og ble avsluttet med at Kommisjonen og Norge ble enige om et utkast til avtale 20.12.2002. Det ble forhandlet om i underkant av 1/3 av varenumrene i protokoll 3. Saken er til behandling i EU.

Det er videre enighet mellom Norge og Kommisjonen om endringer i tollvernet for eksport av mineralvann fra Norge til EU. Dette innebærer at dagens tollfrihet oppheves og erstattes med en tollfri kvote på 11 mill. liter for 2003. Eksport utover dette blir pålagt en tollsats som skal utligne for prisforskjellen på sukker mellom Norge og EU. Det vil i tilfelle først iverksettes når protokoll 3 er på plass.

Prisutvikling råvarer

For å opprettholde en konkurransedyktig næringsmiddelindustri må det gjennom prisutviklingen innenlands og målrettede virkemidler legges til rette for å sikre industrien konkurransedyktige rammevilkår. Prisforskjellene på råvarer mellom Norge og aktuelle importland, f. eks EU, har økt de seneste årene. Denne utviklingen fortsatte i 2002. For de råvarene og ferdigvarene som er omfattet av RÅK-ordningen blir dette kompensert ved utbetaling avtilskudd. Prisutjevning skjer i form av tilskudd ved eksport av ferdigvarer (eksportrestitusjon) eller prisnedskriving av innenlandske

jordbruksråvarer som nyttes til fremstilling av ferdigvarer.

Importen av RÅK-varer til Norge skjer i hovedsak fra EU. Utviklingen i råvareprisene i EU sammenlignet med Norge er således et svært viktig element i konkurransevilkårene for norsk næringsmiddelindustri. I EU gjennomføres nå en gradvis reduksjon av råvareprisene for melk, korn og storfekjøtt som følge av landbruksreformen i Agenda 2000. EU diskuterer også videre reformer av landbrukspolitikken som kan medføre ytterligere prisendringer. Prisutviklingen i våre naboland må følges nøye og gi grunnlag for løpende vurderinger av konkurransesituasjonen i næringsmiddelindustrien og tilpasning av virkemidlene innenfor RÅK-ordningen.

4.3.2 Konkurransesituasjonen for næringsmiddelindustrien

Melkemarkedet

I St.prp. nr. 65 (2001-2002) *Om jordbruksoppgjøret 2002* kap. 7.7.2 omtales tidsplanen for innføring av en ny markedsordning for melk. Det heter her blant annet:

> ”……..På bakgrunn av dette mener departementet at det ikke vil være forsvarlig med en gjennomføring fra 01.01.2003, og at det bør tas sikte på å innføre endringene fra 01.07.2003. Timeplanen vil i en viss grad være avhengig av hvor omfattende endringer som blir resultatet av den utredning som nå pågår.”

Med utgangspunkt i NILFs rapport *Ny markedsordning for melk – større konkurranse og like vilkår* har Landbruksdepartementet gjennomført en videre utredning av ordningen med sikte på implementering fra 1. juli 2003. Blant annet med bakgrunn i at det fremdeles er relativt stor uenighet om hovedelementene i ny ordning mener departementet at det ikke vil være forsvarlig å iverksette noen ny markedsordning for melk fra 1. juli 2003. Iverksettelsen utsettes derfor til 1. januar 2004. Det må imidlertid innføres tiltak fra 1. juli 2003 som retter seg mot uavhengige konsummelk meierier slik at deres økonomiske rammebetingelser bedres.

Korn- og melmarkedet

Det ble 01.07.2001 innført ny markedsordning for korn der pris- og markedsreguleringsansvaret ble lagt til Norske Felleskjøp. I forbindelse med innføringen av den nye markedsordningen ble det satt i verk tiltak for å bidra til konkurranse i kornhandelen. I en situasjon med få aktører i det norske kornmarkedet er det en utfordring å få til fungerende konkurranse. Det er viktig at konkurransemyndighetene følger utviklingen i dette markedet på vanlig måte. Når det gjelder kornomsetningen har det i sesongen 2002/2003 kommet en ny aktør i markedet, Nordisk Korn AS, i tillegg til aktørene Felleskjøpgruppen, bygdemøllene og Unikorn AS. Dette har medvirket til økt konkurranse om kornet blant kornkjøperne, jf. kap. 7.6.1. I kraftfôrproduksjonen er det Felleskjøpgruppen og bygdemøllene som er de store aktørene. I matmelbransjen er det også to store aktører, Norgesmøllene DA og Cerealia AS. Også utviklingen i kraftfôr- og matmelbransjen følges av konkurransemyndighetene på vanlig måte. Pris- og kostnadsforholdene i matmelbransjen er nærmere omtalt i kap. 6.6 og 7.6.1.

4.4 Matmangfold

Flere jordbruksbransjer er inne i en svært aktiv periode når det gjelder utvikling av nye produkter. Satsingen gjennom Jordbruksavtalen på Verdiskapingsprogrammet for matproduksjon begynner nå å gi resultater.

Evalueringen av 1. fase av Verdiskapingsprogrammet for matproduksjon (VSP) konkluderer med at programmet har bidratt til å sette i gang prosjekter som skal være nyskapende og innovative, og som involverer sammenslutninger av primærprodusenter og næringsmiddelbedrifter.

Evalueringen viser også at det med utgangspunkt i norsk primærproduksjon er mulig å bygge opp merkenavn og andre konkurransefortrinn basert på regionalt opphav, lokal matkultur og spesiell produktkvaliteter, og at dette kan gi grunnlag for en høyere utsalgspris.

I tillegg til en rekke nye gardsmatprodukter og produkter fra små næringsmiddelforetak gjelder dette nyskapende produktutviklingstiltak som Thulefjord (Gilde) og Ostecompagniet (Tine) samt en rekke innovative produkter i fjørfebransjen i regi av Prior.

Felles for disse prosjektene er at det legges vekt på emballasje, design, produktets historie og stedsidentitet. Mattrygghet gjennom sporbarhet knyttes også til merkevarebyggingen. Et nytt produkt er innbakt laks, basert på et samarbeid mellom Norgesmøllen, bakeribransjen og oppdrettindustrien.

5 Importvernet og internasjonale forhold

5.1 WTO Landbruksavtalen

Landbruksavtalen legger viktige rammebetingelser for den nasjonale landbrukspolitikken gjennom forpliktelser og rettigheter på tre områder: markedsadgang, internstøtte og eksportsubsidier. Det pågår nye forhandlinger, jf. kap. 5.2. Inntil en ny landbruksavtale er ferdigforhandlet vil Norge formelt være bundet av forpliktelsene i dagens landbruksavtale.

Landbruksavtalen medførte omlegging til et tollbasert importvern der tollsatsene i gjennomsnitt skulle reduseres med 36 pst. innen år 2000. I tillegg forpliktet Norge seg til å etablere tollkvoter for såkalt eksisterende og ny markedsadgang. Tollsatsene i tolltariffen ble trappet ned til forpliktelsene for år 2000 allerede i 1995.

Landbruksavtalen definerer tre typer internstøtte – *gul, blå og grønn støtte.* Det er knyttet reduksjonsforpliktelser til bruken av gul støtte. Blå og grønn støtte er unntatt reduksjonsforpliktelser. Dersom summen av blå og gul støtte i løpet av avtaleperioden overstiger nivået som var bestemt i 1992 kan avtalepartene i WTO under visse forutsetninger iverksette ulike mottiltak. Slike mottiltak må begrunnes i at det påvises at økningen i støtten har skadet eller truet andre parters interesser.

Gul støtte eller AMS

Gul støtte eller AMS (Aggregate Measurement of Support) er verdien av differansen mellom norske målpriser og faste referansepriser, i tillegg til prisstøtte over budsjett fratrukket særavgifter. Tillatt nivå for gul støtte er redusert med 20 pst. i gjennomføringsperioden (1995-2000). For Norge innebærer reduksjonskravet en reduksjon fra 14,3 mrd. kroner til 11,4 mrd. kroner for år 2000 og deretter. For 2001 var det notifiserte nivået i gul boks 10,7 mrd. kroner. Anslag på utviklingen etter dette tyder på en viss økning bl.a. som følge av økte målpriser. AMS er imidlertid også sterkt påvirket av avling/produksjonsvolum og markedssituasjonen.

Blå støtte

Blå støtte er støtteordninger under produksjonsbegrensende programmer basert på faste arealer eller avlinger, eller på et fast antall dyr. I 2001 var notifisert blå støtte på 7,3 mrd. kroner.

Grønn støtte

Grønn støtte er støtte som har liten eller ingen innvirkning på produksjon og handel. Grønn støtte er unntatt fra reduksjonsforpliktelsene. I 2001 var notifisert grønn støtte på 4,3 mrd. kroner.

Eksportstøtte

Landbruksavtalen i WTO forutsetter en årlig reduksjon i bruken av eksportsubsidier fra 1995 til år 2000 på til sammen 36 pst. målt i verdi og 21 pst. målt i volum. Det er særlig for egg og ost at bindingene for eksportstøtte er reelt begrensende for Norge.

5.2 WTO-forhandlingene

I henhold til gjeldende regelverk ble det i 2000 innledet nye forhandlinger i WTO om jordbruk, tjenester og immaterielle rettigheter (den såkalte innebygde dagsorden). På jordbruksområdet var forhandlingsmandatet nedfelt i artikkel 20 i gjeldende landbruksavtale. Denne artikkelen viser til den langsiktige målsettingen om å oppnå betydelig gradvise reduksjoner i støtte- og vernetiltak og sier samtidig at det i de videre forhandlinger også skal tas hensyn til bl.a. de erfaringer som er gjort med gjennomføringen av den eksisterende avtale, spesiell og differensiert behandling av utviklingsland og såkalte ikke-handelsmessige eller ikke-økonomiske forhold. Artikkel 20 krever ikke at det langsiktige målet nås allerede i den inneværende forhandlingsrunden. Partene er heller ikke pålagt noen konkrete forpliktelser med hensyn til resultatet av forhandlingene. Selve forpliktelsen til å forhandle for å fortsette reformprosessen innebærer imidlertid at partene må forventes å gå lenger enn de eksisterende forpliktelser.

På WTOs fjerde ministerkonferanse i Doha i november 2001 ble det enighet om å sette i gang en ny bred forhandlingsrunde. Det forhandles om tjenester, landbruk, visse handelsrelaterte sider ved immaterielle eiendomsrettigheter (TRIPS), markedsadgang for industrivarer, regelverket (bl.a. for antidumping), handel og miljø, samt oppfølging av utviklingslandenes krav knyttet til eksisterende avtaleverk. De pågående forhandlingene foregår i separate forhandlingsgrupper. I Doha var det dessuten enighet om, under visse forutsetninger, å starte forhandlinger etter neste ministerkonferanse (som finner sted i Cancún, Mexico, i september 2003) om handelsfasilitering, åpenhet i offentlige innkjøp, forholdet mellom handel og konkurranse og mellom handel og investeringer. Utviklingsdimensjonen kom klart frem i resultatet fra Doha, og den nye runden kalles »the Doha Development Agenda». Forhandlingene gjennomføres etter prinsippet om at ingenting er bestemt før alt er bestemt ("*single undertaking*") og skal etter planen sluttføres senest 01.01.2005.

På landbruksområdet sier ministervedtaket fra Doha (se boks 5.1) at WTOs medlemsland, uten å foregripe forhandlingsresultatet, forplikter seg til omfattende forhandlinger med sikte på vesentlig forbedring av markedsadgangen, reduksjoner av alle former for eksportsubsidier med sikte på gradvis å avskaffe dem, samt vesentlig reduksjon av handelsvridende intern støtte. Spesiell og differensiert behandling av utviklingsland skal være integrert i alle deler av forhandlingene. Ikke-handelsmessige hensyn vil bli tatt hensyn til i forhandlingene som fastsatt i landbruksavtalen.

Det siste året har medlemslandene i betydelig grad konkretisert sine posisjoner (se boks 5.2). Fra norsk side er det lagt avgjørende vekt på behovet for nasjonal produksjon for å sikre de ikke-handelsmessige hensyn, slik som distriktshensyn, matvaresikkerhet, vern av kulturlandskap og biologisk mangfold. For å trygge en bærekraftig produksjon har betydningen av handlingsrom i nasjonal politikkutforming, og særlig behovet for importvernet, vært understreket.

I februar 2003 la lederen for landbruksforhandlingene fram sitt forslag til konkrete reduksjonsforpliktelser. Forslaget innebærer gjennomsnittlige kutt i tollsatsene på 60 pst. for sentrale norske landbruksprodukter. Tollkvotene foreslås utvidet til 10 pst. av nasjonalt forbruk. Videre foreslås det at industrilandene reduserer blå og gul støtte med henholdsvis 50 pst. og 60 pst. og at eksportsubsidiene fases ut i løpet av ni år. Utkastet har i betydelig grad tatt hensyn til flere sentrale krav fra mange utvik-

Boks 5.1 Omtalen av jordbruk i ministervedtaket i Doha (avsnitt 13 og 14)

"Vi erkjenner arbeidet som allerede ble påbegynt under forhandlingene som ble innledet tidlig i 2000 etter artikkel 20 i Landbruksavtalen, herunder det store antallet forhandlingsforslag framlagt på vegne av til sammen 121 medlemmer. Vi minner om den langsiktige målsetting omhandlet i avtalen om å opprette en rettferdig og markedsorientert handelsordning for landbruket gjennom en grunnleggende reformprosess som omfatter styrkede regler og spesifikke forpliktelser vedrørende støtte og vern for å korrigere og forebygge restriksjoner og skjevheter på verdens landbruksmarkeder. Vi bekrefter på ny vår oppslutning om denne prosessen. Idet vi bygger på det arbeid som hittil er utført, og uten å foregripe forhandlingsresultatet, forplikter vi oss til omfattende forhandlinger som tar sikte på: vesentlig forbedring av markedsadgangen, reduksjoner av alle former for eksportsubsidier med sikte på gradvis å avskaffe dem, samt vesentlig reduksjon av handelsvridende intern støtte. Vi er enige om at spesiell og differensiert behandling for utviklingsland skal være integrert i alle deler av forhandlingene, og skal medtas i bindingslistene over konsesjoner og forpliktelser og, dersom det er hensiktsmessig, i reglene og ordningene det skal forhandles om, slik at de blir effektive i praksis og gjør utviklingslandene i stand til effektivt å ta hensyn til sine utviklingsbehov, herunder matvaresikkerhet og utvikling av landdistriktene. Vi tar til etterretning de ikke-handelsmessige hensyn som er reflektert i forhandlingsforslagene framlagt av medlemmene, og bekrefter at ikke-handelsmessige hensyn vil bli tatt hensyn til i forhandlingene, som fastsatt i Landbruksavtalen.

Retningslinjer for ytterligere forpliktelser, herunder bestemmelser for spesiell og differensiert behandling, skal fastsettes senest innen 31. mars 2003. Deltakerne skal framlegge sine utkast til fullstendige bindingslister basert på disse retningslinjene senest innen datoen for Ministerkonferansens femte sesjon. Forhandlingene, herunder regler og ordninger og tilsvarende juridisk bindende tekster, skal sluttføres som en del av og på samme dag som den samlede forhandlingsdagsorden."

Boks 5.2 Nasjonale posisjoner

Et norsk posisjonspapir ble lagt fram av regjeringen Stoltenberg i januar 2001. I november 2002 ble en norsk prinsippskisse til reduksjonsforpliktelser lagt fram basert på de norske posisjonene. I februar 2003 ble denne skissen supplert med konkrete tallfestede forslag. På markedsadgang ble det foreslått en gjennomsnittlig tollreduksjon på 36 pst., med en minimum tollreduksjon pr. tollinje på 10 pst. På internstøtte foreslås grønn og blå støtte videreført som i dag, mens gul støtte (prisstøtte) foreslås todelt der støtte til eksporterte varer reduseres med 60 pst. mens støtte til varer omsatt på hjemmemarkedet foreslås redusert med 20 pst. Eksportstøtte foreslås redusert med 60 pst. i gjennomsnitt. Når det gjelder markedsadgang og internstøtte har flere land (Bulgaria, Island, Israel, Korea, Liechtenstein, Mauritius, Sveits og Taiwan) inntatt liknende posisjoner. Japan og EU har foreslått gjennomsnittlige tollreduksjoner som Norge, men med et minimum på 15 pst. pr. toll-linje. Begge foreslår at internstøtten reduseres med 55 pst. EU foreslår at eksportsubsidiene reduseres med 45 pst. i gjennomsnitt. Stort sett har alle land nevnt ovenfor foreslått at tollkvotene ikke økes utover eksisterende nivåer.

USA har foreslått at ingen tollsatser skal overstige 25 pst. Videre foreslår USA at handelsvridende støtte ikke skal overstige 10 pst. av produksjonsverdien, og at eksportsubsidiene skal avvikles. Forslagene fra den såkalte Cairns-gruppen, med 14 landbruksesporterende utviklingsland og tre industriland, ligner USAs forslag, men vil f.eks. ha enda større reduksjoner av intern støtte. Cairns-gruppen foreslår også en økning av tollkvotene til 20 pst. av nasjonalt forbruk.

De aller fleste utviklingsland krever store reduksjoner i overføringene til landbruket i industrilandene og fjerning av eksportstøtte. De ønsker best mulig adgang til markedene i industrilandene for sine eksportprodukter. Mange av disse ønsker likevel at de selv skal kunne beskytte sine egne markeder gjennom helt eller delvis unntak fra tollreduksjoner. Utviklingsland, særlig i Afrika og Karibia, som i dag nyter godt av ulike preferanseordninger, har gitt uttrykk for bekymring for at generelle tollreduksjoner kan minske verdien av disse ordningene.

lingsland, f.eks. når det gjelder adgang til industrilandenes markeder, utfasing av eksportsubsidier og mindre omfattende reduksjonsforpliktelser for utviklingslandene selv, med muligheter for bare små kutt i tollsatsene for utvalgte varer. Det er også foreslått at de minst utviklede land (MUL) fritas for reduksjonsforpliktelser og at de skal gis toll- og kvotefri adgang til industrilandenes markeder.

Forhandlingslederens forslag ble møtt med sterk kritikk fra de fleste hold. En rekke land, inkludert EU, Japan, Sveits og Norge, uttalte at forslaget måtte gjennomgå grunnleggende endringer for at det skulle kunne legges til grunn for videre forhandlinger. En annen gruppe land, bl.a. USA, Australia, Canada, Argentina, Brasil, Filippinene og Malaysia pekte på at forslaget ikke gikk langt nok i å redusere toll- og støttenivåene. USA fant det dessuten problematisk at forslaget åpnet for for mange unntak for utviklingslandene. USA har gitt uttrykk for at formannens forslag representer et rammeverk og et tekstutkast man kan jobbe videre med. En gruppe på 75 utviklings- og industriland, inkludert Norge, pekte på at tollreduksjonene måtte foretas etter de samme prinsipper som i Uruguay-runden. Mange u-land i denne gruppen var bekymret for tapet av preferanser som de dype foreslåtte kuttene i tollsatser representerte.

Tidsfristen som var fastsatt i Doha for å bli enig om konkrete reduksjonsforpliktelser gikk ut 31. mars. På dette tidspunkt stod medlemslandene altfor langt fra hverandre til at det var mulig å oppnå enighet.

Fram mot ministermøtet i Mexico i september vil det bli gjennomført en rekke konsultasjoner, særlig med sikte på å avklare tekniske spørsmål. I tillegg vil det bli avholdt ordinære forhandlingsmøter i juni og juli i et forsøk på å bringe landenes posisjoner nærmere hverandre og samtidig gjøre opp status før ministerkonferansen i september. Det er foreløpig ikke fastsatt noen nye tidsfrister for enighet om en forhandlingsløsning på jordbruk, men nødvendige avklaringer forventes på ministerkonferansen i Mexico.

I tiden framover vil det fra norsk side bli lagt stor vekt på alliansebyggende tiltak og samarbeid med likesinnede land med sikte på å sikre et forhandlingsresultat som er mest mulig i tråd med norske interesser.

5.3 Tollfri import fra minst utviklede land (MUL)

Toll- og kvotefri markedsadgang for alle produkter fra verdens minst utviklede land (MUL) er et sentralt tiltak i regjeringens utviklings- og handelspolitikk og i handlingsplanen for fattigdomsbekjempelse. Formålet er å fremme handel og utvikling, og å bidra til at de fattigste landene blir bedre integrert i verdensøkonomien. Toll- og kvotefri adgang til det norske markedet for alle produkter fra land som står på FNs offisielle MUL-liste ble iverksatt fra 1. januar 2002. Unntaket var korn, mel og kraftfôr (jf. B.innst.S.nr. II (2000-2001)), hvor ordningen ble iverksatt fra 01.07.2002. Fra samme dato ble det iverksatt en sikkerhetsmekanisme for disse varene. Tollfritaket og sikkerhetsmekanismen er en del av Norges generelle tollpreferanseordning (GSP) for import fra utviklingsland.

Sikkerhetsmekanisme for korn, mel og kraftfôr

Det var en forutsetning for endringer i importbetingelsene for korn, mel og kraftfôr at markedsbalansen for disse produktene skulle ivaretas i samsvar med intensjonene i den nye markedsordningen for korn. På bakgrunn av dette ble det etablert et overvåkningssystem for import av korn, mel og kraftfôr, samt en sikkerhetsmekanisme som kan utløses når markedsbalansen vurderes å være i fare. Ordningen administreres av Statens Landbruksforvaltning (SLF). Kriterier for utløsning av sikkerhetsmekanismen framgår av forskrift fra Landbruksdepartementet av 27.06.2002 om sikkerhetsmekanisme og overvåkningssystem for toll- og kvotefri import av korn, mel og kraftfôr fra MUL. Utgangspunktet for utforming av sikkerhetsmekanismen var å legge forholdene til rette for størst mulig import fra MUL, samtidig som hensynet til markedsordningen for korn kunne ivaretas. Det har vært interesse blant importører for å skaffe seg lisenser for import av korn, mel og kraftfôr fra MUL, men det har hittil ikke blitt foretatt slik import.

Ordningen skal evalueres etter 01.07.2003 for å vurdere hvorvidt den har fungert etter hensikten mht. økt MUL-import.

Arbeid for å bidra til økt eksport av landbruksprodukter fra MUL

Norge har svært liten MUL-import av landbruksvarer. MUL har i utgangspunktet få produkter å eksportere som tilfredsstiller industrilandenes ulike bestemmelser når det gjelder f.eks. merking, miljøkrav eller sanitære og plantesanitære vilkår. Regjeringen legger derfor stor vekt på å bistå i arbeidet med å utvikle disse landenes kapasitet og kompetanse til å produsere eksportvarer som kan få innpass på industrilandenes markeder. Det har også vært nedsatt et uavhengig utvalg som har framlagt en rapport med ulike forslag for å styrke satsingen på landbruket innenfor utviklingssamarbeidet. Viktige spørsmål i denne sammenheng er behovet for å se satsingen på landbruk i en bredere sammenheng, betydningen av diversifisering av næringsstrukturen i utviklingslandene, og å arbeide med hele verdikjeden fra produksjon til endelig solgt produkt. Bistand gis via multilaterale kanaler som f.eks. UNCTAD, det internasjonale handelssenteret (ITC), Verdensbanken, UNDP og WTO. Det legges i denne sammenheng stor vekt på samordning av bistanden innenfor det integrerte rammeverket for handelsrelatert faglig bistand til MUL. I det bilaterale samarbeidet vil det bl.a. legges økt vekt på å utvikle utviklingslands kompetanse til å tilfredsstille sanitære og veterinære kvalitetskrav. Norad gir også støtte til konkret arbeid med å øke eksporten til Norge, bl.a. via Forum for utviklingshandel, Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon, Initiativet for Etisk Handel og Max Havelaar. Norad har også gitt støtte til en forstudie i regi av Norske Felleskjøp og Det Kgl. Selskap for Norges Vel for å kartlegge mulighetene for å importere kraftfôrråvarer fra MUL. På bakgrunn av denne studien har Norske Felleskjøp besluttet å videreføre prosjektet for gjennomføring av import av fôrstoffer fra MUL.

5.4 Forholdet til EU/EUs landbrukspolitikk

5.4.1 Innledning

Selv om landbrukspolitikken ikke er en del av EØS-avtalen, har utviklingen av EUs landbrukspolitikk betydning for norsk landbruk og næringsmiddelindustri på flere måter. Prisutviklingen på landbruksproduktene i EU påvirker omfanget av grensehandelen og konkurransekraften til i første rekke RÅK-industrien, som er konkurranseutsatt både på hjemmemarkedet og eksportmarkedet. Utformingen av EUs landbrukspolitikk har og betydning for graden av sammenfall i interesser mellom EU og Norge i internasjonale prosesser som WTO-forhandlingene.

EU vedtok i 1999 en større reform av sin landbrukspolitikk som har ført til prisreduksjoner på sentrale landbruksprodukter og økt vektlegging

av bygdeutvikling og miljø. EU er nå i ferd med å gjennomgå effektene av denne reformen og vurderer endringer for enkelte markedsordninger. I juli 2002 la Kommisjonen frem en midtveisgjennomgang med forslag til videre endringer i EUs landbrukspolitikk. Forslaget innebærer økt bruk av produksjonsnøytral støtte, noe som skal gi EU en bedre forhandlingsposisjon i WTO. Det er ulike oppfatninger blant medlemslandene om forslagene fra Kommisjonen. Det er derfor usikkert hvor mye som til slutt vil bli vedtatt. Forholdet til prosessene i WTO er et viktig element i diskusjonen om midtveis-gjennomgangen.

Utvidelsesforhandlingene mellom EU og de ti kandidatlandene ble avsluttet ved toppmøtet i København 12.-13. desember 2002. En viktig forutsetning for utvidelsen var at det var enighet internt i EU om landbruksbudsjettet. Budsjettet for landbrukspolitikken, utenom bygdeutviklingsmidler, kan maks øke med 1 pst. pr. år fra 2006 og frem til 2013.

5.4.2 Forhandlinger med EU

I henhold til EØS-avtalens artikkel 19 skal EU og Norge søke å fremme handelen med landbruksvarer. Forhandlingene om utvidet handel med basis landbruksvarer startet høsten 1995, men stoppet opp høsten 1997 som følge av misnøye blant flere EU-land med omfanget av konsesjoner i skissen til avtale mellom EU-kommisjonen og Norge. Forhandlingene startet opp igjen våren 2002 og ble avsluttet med et utkast til en avtale 18.12.2002. Det vil bli lagt frem en proposisjon for Stortinget med sikte på iverksettelse av avtalen fra 01.07.2003.

Forhandlingsresultatet vil innebære en viss økning av handelen med enkelte landbruksprodukter mellom EU og Norge. Sentrale elementer i avtalen er ost og kjøtt. For kjøttprodukter er det lagt opp til en gjensidig tollfri kvote på til sammen 800 tonn. For ost legges det opp til en gjensidig økning av eksisterende ostekvote til et samlet kvantum på 4000 tonn. Hele ostekvoten blir tollfri. For både kjøtt og ost vil dette innebære en viss økt konkurranse på hjemmemarkedet, men samtidig også bedre norske bedrifters eksportmuligheter til EU. Også for grønnsaker, bær og grønne planter innebærer forhandlingsresultatet gjensidige tollfrie eksportkvoter. For noen enkeltprodukter som såfrø, eplejuice, bacon crisp, potetflak og epler, har EU fått tollfrie kvoter til Norge. Dette er konsesjoner som i liten grad vil komme til erstatning for norsk produksjon, men som vil gi EU preferanser på det norske markedet. EU gis og tollfrihet inn til Norge på 40 posisjoner der tollen i dag er lav.

Protokoll 3 om handel med bearbeidede landbruksvarer var ikke ferdigforhandlet da EØS-avtalen trådte i kraft 01.01.1994. Høsten 2001 ble EØS/EFTA-landene enige med EU om en protokoll 3 avtale. Avtalen ble satt i verk fra 01.01.2002. Protokoll 3 avtalen inneholder en klausul om å avvikle gjenværende industribeskyttelse i tollsatsene innen 01.07.2004 med åpning for unntak. Forhandlinger om dette startet sommeren 2002 og avsluttet med et utkast til avtale mellom EU-kommisjonen og Norge 20.12.2002. Resultatet innebærer at Norge avvikler industrielementet i tollsatsene med unntak for syltetøy. I tillegg endrer Norge ikke tollsatsene for visse fôrvarer. EU fikk unntak fra kravet om eliminering av industrielementet for syltetøy, teknisk sprit, vineddik og tobakk. Det ble forhandlet om i underkant av 1/3 av posisjonene i protokoll 3. Avtalen er nå til vurdering i EUs medlemsland. De fremforhandlede, men enda ikke ratifiserte, endringene i protokoll 3 vil for deler av næringsmiddelindustrien medføre økt konkurranse på hjemmemarkedet. Samtidig vil også muligheten for eksport til EU-markedet forbedres for en del norske produkter.

Ved siden av fisk og finansielt instrument ble også landbruk diskutert i utvidelsesforhandlingene om EØS som pågikk vinteren 2003. I forhandlingene relatert til landbruk ble prinsippet om kompensasjon for tap av preferensiell handel lagt til grunn. Forhandlingene er ikke endelig avsluttet

5.4.3 Forhandlinger i regi av EFTA

Det er orientert om EFTAs forhandlinger om frihandelsavtaler i tidligere proposisjoner, jf. St.prp.nr.1 (2002-2003) Utenriksdepartementet og St.prp.nr.1 (2002-2003) Nærings- og handelsdepartementet. Forhandlinger om frihandelsavtale pågår nå mellom EFTA-landene og henholdsvis Canada, Tunisia, Egypt, Libanon og Sør-Afrika. Frihandelsforhandlingene med Chile er avsluttet, men avtalen er ikke ratifisert.

EFTA-konvensjonen av 1960, også kalt Stockholmskonvensjonen, regulerer etter EØS-avtalens ikrafttredelse i utgangspunktet kun handelsforbindelser mellom Sveits på den ene siden og EFTA/EØS-landene Norge, Island og Liechtenstein på den andre siden. Konvensjonen, som også omfatter bearbeidede landbruksvarer og enkelte basis landbruksvarer, er nå revidert og den reviderte konvensjonen (Vaduz konvensjonen) trådte i kraft 01.06.2002. I revisjonen har en for bearbeidede jordbruksprodukter blitt enige om at EFTA-land i sin handel seg imellom skal benytte de samme tollsatser som gjelder mellom EFTA-land og EU.

6 Hovedtrekk i avtalen

6.1 Innledning

Jordbruksavtalen 2003-2004 er basert på de prinsipper som er trukket opp i St.meld. nr. 19 (1999-2000) *Om norsk landbruk og matproduksjon* med tilhørende Innst.S. nr. 167 (1999-2000) fra Næringskomitéen og Regjeringens Sem-erklæring, jf. kap. 1. I Innst.S. nr. 167 (1999-2000) heter bl.a. følgende:

> "Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, mener at gode inntektsmuligheter i landbruket er avgjørende for å sikre matsikkerhet og tilstrekkelig produksjon av trygg mat med høy kvalitet og produksjon av fellesgoder for samfunnet. Samtidig bidrar gode inntektsmuligheter til rimelig fordeling av inntekt og velferd i samfunnet……
>
> Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, understreker at yrkesutøvere i landbruket er selvstendig næringsdrivende. Fortsatt vil næringens egen tilpasning ha avgjørende betydning for den faktiske inntektsutviklingen. Det er begrensninger i handlingsrommet for inntektsdannelsen framover. God utnytting av markedsmulighetene, økt mangfold, et balansert marked, strukturelle endringer og fornuftige kostnadstilpasninger vil i økende grad få betydning for at en slik inntektsutvikling kan oppnås…..
>
> Flertallet er enig i at det er nødvendig å omfordele jordbruksavtalens økonomiske virkemidler i retning av bruk som har ressursgrunnlag til å gi et viktig bidrag til sysselsetting og inntekt. Flertallet har merket seg at det ikke er aktuelt å foreta en avkorting av overføringene i forhold til annen inntekt……
>
> Et omfattende og detaljert virkemiddelsystem er ressurskrevende både for forvaltningen og brukerne. Det kan også stimulere tilpasninger i næringen som kommer i konflikt med en best mulig tilpasning til etterspørselen.
>
> Flertallet er enig i at det er behov for å forenkle virkemiddelsystemet i jordbruket og forutsetter at dette følges opp av forhandlingspartene i de årlige jordbruksforhandlingene. Flertallet er videre enig i at en slik forenkling ikke kan gjennomføres uten at det vil slå ulikt ut for enkeltbruk. Slike utslag må likevel aksepteres for at en nødvendig forenkling skal kunne gjennomføres."

I Sem-erklæringen, under tittelen *Ny giv for landbruket* heter det:

> ”Desentralisert landbruk med variert bruksstruktur er viktig både av beredskapshensyn og av hensyn til behovet for trygg mat. Landbruket spiller en vesentlig rolle for å sikre levende bygder og spredt bosetting. Eiendomsretten og råderetten over ressursgrunnlaget er sterkt forankret i jordbrukssamfunnet. Dette utgjør et viktig grunnlag for et livskraftig landbruk og langsiktig ressursforvaltning. Ressursene må forvaltes på en bærekraftig måte slik at det biologiske grunnlaget og miljøkvaliteter i kulturlandskapet sikres. Jordvernet er viktig for å hindre at dyrket mark går tapt. Samarbeidsregjeringen vil søke å sikre Norge fortsatt handlingsrom for en nasjonal landbrukspolitikk innenfor rammen av WTO og andre internasjonale avtaleverk. Både hensynet til handlingsrommet i landbrukspolitikken og behovet for bedre markedsbalanse nasjonalt tilsier en videre tilpassing til mer produksjonsnøytrale tilskuddsordninger. Samarbeidsregjeringen vil arbeide for et livskraftig landbruk som utnytter ny teknologi og nye markedsmuligheter og gir forbrukerne kvalitetsprodukter til konkurransedyktige priser. Forskjellen i matprisene i forhold til våre naboland bør reduseres.”

Jordbruksavtalen skal bidra til omstilling og effektivisering og at aktive utøvere skal få en inntektsutvikling på linje med andre grupper i samfunnet, kombinert med et fortsatt desentralisert landbruk med variert bruksstruktur. Samtidig skal det tas større hensyn til bruk hvor jordbruksproduksjonen utgjør et viktig bidrag til inntekten.

Grunnlagsmaterialet fra Budsjettnemnda for jordbruket dokumenterer nå en forsterket effektivisering og strukturrasjonalisering som over tid vil gi reduksjon i kostnadene i vareproduksjonen. Dette er nødvendig for at jordbruket fortsatt skal være i stand til å produsere fellesgodene samfunnet etterspør og som er hovedbegrunnelsen for overføringsnivået. Regjeringen mener denne effektiviseringen i økende grad må kombineres med ny

næringsutvikling for at målet om levende og aktive bygdesamfunn skal kunne realiseres.

6.2 Fornyet satsing på næringsutvikling

Landbruket møter store utfordringer på flere områder. Til sammen medfører globaliseringen av verdensøkonomien, Norges forpliktelser i henhold til internasjonale avtaler, innfasingen av petroleumsinntektene og krav om økt effektivisering og nyskaping i all produksjon av tjenester og produkter store utfordringer også i landbrukssektoren. Sammen med markedets krav om både økt mangfold og lavere pris medfører dette at nasjonale mål for landbruket blir vanskelige å oppfylle. Utfordringen vises best gjennom reduksjonen i antall driftsenheter over tid. En framskriving av denne utviklingen vil redusere det tradisjonelle landbrukets rolle i norsk distrikts- og bosettingspolitikk.

Denne situasjonen danner utgangspunktet for etableringen av prosjektet Landbruk Pluss. Landbruk Pluss skal bidra til at landbrukspolitikken i større grad tilrettelegger for å utvikle ny aktivitet og attraktive bosteder og oppvekstvilkår i distriktene parallelt med strukturendringene i landbruket. Politikken skal både gjøre det attraktivt for nye grupper av mennesker å etablere ny aktivitet i distriktene og mer attraktivt for de som ønsker å ta over driften på hjemgården. Og den skal legge til rette for produsenter som ønsker å legge om til en produksjon av mer spesialiserte produkter og tjenester som i større grad henter inntjeningen fra markedet.

For å oppnå dette må det arbeides etter enkelte hovedlinjer. For det første er det behov for gjennomgang og forenkling av juridiske virkemidler som regulerer eller påvirker mulighetene for næringsutvikling, bosetting og areal- og ressursdisponering i distriktene. Videre må det fokuseres på hvilke effekter regulatoriske og økonomiske virkemidler i landbrukspolitikken har i forhold til å benytte bygdenes ressurser som grunnlag for bosetting og ny næringsvirksomhet. Et annet sentralt element er å øke innovasjonsgraden i distriktene gjennom økt kommersialisering av eksisterende kunnskap og produksjon av ny kunnskap som grunnlag for en forsterket næringsutviklings- og bosettingspolitikk.

Grunnlaget for å nå målene innen Landbruk Pluss ligger i kunnskapen og det lokale engasjement i kommunene. Dette forutsetter en kombinasjon av forenkling av virkemidlene og økt lokal tilpasning og desentralisering i gjennomføringen. Målet er å stimulere til lokal forankring, forståelse og aksept for viktige landbrukspolitiske målsettinger, og forsterket lokaldemokrati på landbruksområdet. Prosjektet skal forsterke desentraliseringen av myndighet og oppgaver til kommunene med utgangspunkt i St.meld. nr. 19 (2001-2002) *Nye oppgaver for lokaldemokratiet* og Stortingets behandling av denne.

Også innenfor jordbruksavtalen må det utvikles virkemidler som styrker målene med Landbruk Pluss. I kapittel 7 vil tiltak relatert til Landbruk pluss bli nærmere beskrevet.

6.3 Forenkling av avtaleinstituttet

Statens forhandlingsutvalg la den 31. mars fram et arbeidsdokument med opplegg for forenklinger og større målretting av de landbrukspolitiske virkemidler. I et oppfølgende møte 11. april meldte jordbruket tilbake at de oppfattet statens forslag som så omfattende at det bør behandles i de ordinære forhandlingene.

Avtalen innebærer at tilskuddsordninger med samlet bevilgning på om lag 460 mill. kroner flyttes ut av kap 1150 f.o.m. 2004, jf. vedlagte sluttprotokoll. Avtalen innebærer videre at avtaleåret for bevilgningene skal følge kalenderår. Det vil si at avtalens endinger i bevilgningsramme vil gjelde for påfølgende kalenderår. Inneværende avtale for bevilgningene, som formelt løper til 30. juni 2003, forlenges med et halvt år slik at Stortingets bevilgningsnivå på jordbruksavtalen for kalenderåret 2003 er lagt til grunn. Denne proposisjonen fremmer forslag til omdisponeringer innenfor rammen for 2003. Videre bes det om fullmakt til å iverksette tiltak i henhold til den inngåtte jordbruksavtalen, som er knyttet til bevilgninger i 2004, jf. forslag til romertallsvedtak 3.

I innstillingen fra næringskomiteen om jordbruksoppgjøret 2002 under "forenkling og målretting av verkemidla" (jf. Innst. S. nr. 250 (2001-2002)) heter det bl.a:

> "Fleirtalet i komiteen, alle unnateke medlemene frå Framstegspartiet, vil peika på at det er nødvendig å utvikle regelverket og oppfølginga av det, for å hindre tilpassingar som ikkje er i tråd med måla og intensjonane for dei einskilde ordningane. Tilpassingar frå einskilde næringsutøvarar som utnyttar tilskotsystemet, må ein kome til livs. Etter fleirtalet si oppfatning kan ein overgang til toårige jordbruksavtalar vere eit viktig tiltak i samband med forenklingsarbeidet og ber departementet vurdere ein slik over-

gang i jordbruksforhandlingane det komande året."

Regjeringen har vurdert overgang til toårige avtaler, men vil ikke gå inn for en slik løsning. Toårige avtaler vil innskrenke Stortingets handlefrihet og innebære at landbrukspolitikken i sterkere grad blir løsrevet fra helhetlig prioritering i den ordinære budsjettprosessen og kan bidra til å hindre eller bremse nødvendige reformer. Innføring av flerårige avtaler for jordbruket vil gjøre det vanskeligere å stå i mot krav om tilsvarende bindinger fra andre næringer og interessegrupper.

6.4 Jordbruksfradrag ved skatteligningen

Stortinget vedtok ved budsjettbehandlingen for 2003 den utvidelsen av jordbruksfradraget som Regjeringen hadde foreslått, og som lå til grunn for inneværende jordbruksavtale. Den inntektsproporsjonale utvidelsen ble gitt med halv virkning for 2002 og full virkning for 2003. Innføringen og utvidelsen av jordbruksfradraget er ikke forhandlingstema, men har vært lagt til grunn for to jordbruksavtaler, som en betydelig del av rammene. De fleste regnskap og inntektsberegninger gjøres opp på nivået før skatt. Ved vurdering av inntektsutvikling i jordbruket etter 1999 er det nødvendig å ta hensyn til inntektsverdien før skatt av jordbruksfradraget.

Budsjettnemnda for jordbruket (BJF) har beregnet inntektsverdien av jordbruksfradraget for 2001 på grunnlag av skattestatistikken og framregnet den til 2003, som vist i tabell 6.1. Det utvidede fradraget er fullt innfaset i anslaget for 2003, på ca. 880 mill. kroner, eller 13.200 kroner pr. årsverk. Avtalen legger til grunn samme verdi i kroner pr. årsverk i kommende avtaleperiode som BFJs anslag for 2003.

6.5 Rammen for oppgjøret

6.5.1 Grunnlagsmaterialet

Utviklingen i viktige økonomiske indikatorer fra Budsjettnemnda for jordbruket er gjengitt i kapittel 3. Bl.a. som følge av periodisering og regnskapsprinsipper er det store bevegelser i inntektene fra år til år. Med utgangspunkt i dette må derfor inntektsutviklingen i jordbruket vurderes over mer enn ett år. Årets Totalregnskap viser en økning i inntektene pr. årsverk på knapt 3,5 prosent over de siste 5 regnskapsår, inklusive skatteordningen. Når det også tas hensyn til budsjettert inntektsutvikling til 2003 kommer inntektsutviklingen de siste 6 år på linje med andre grupper. Inntektsutviklingen fra 2001 til 2002 er, inklusive beregnet virkning av skatteordningen, om lag 3 prosent svakere enn Budsjettnemndas anslag etter avtale i fjor.

Fra 2002 til 2003 har BFJ, i Normaliserte regnskaper, budsjettert med en inntektsøkning for jordbruket på vel 13 prosent, regnet pr. årsverk. Den viktigste enkeltårsaken til dette er betydelig fall i prognosert realrente (-2,8 prosent), som alene gir en beregnet inntektsøkning på over 700 mill. kroner. Herav følger 260 mill. kroner av redusert nominell rente. Resten kommer som beregnet prisstigningsgevinst etter økning i den generelle prisveksten fra 1,3 prosent i 2002 til 3 prosent i 2003. Prisstigningsgevinsten må ses i sammenheng med at kapitalslitet beregnes prisnivåjustert, og at det dermed oppstår en gevinst på den lånefinansierte delen. Imidlertid blir utviklingen svært ustabil med store endringer i prisveksten mellom år når gevinsten i sin helhet føres til inntekt i året.

Økt reduksjon i antall årsverk i sektoren gir økning i inntekten pr. årsverk. Fra 2000 til 2003 reduseres antall årsverk prosentvis mer enn dobbelt så mye som på 90-tallet. Dette henger noe sammen med reduksjon i melkeproduksjonen, men også med en forsterket strukturrasjonalisering og effektivisering. Fortsatte strukturelle forbedringer

Tabell 6.1 Virkningen av inntektsfradraget.

	2001	2002	2003
Spart skatt, mill. kroner	444	513	591
Inntektsverdi før skatt, mill. kroner	663	765	882
Antall årsverk i jordbruket	74 300	70 500	66 600
Inntektseffekt, kroner pr. årsverk	8 900	10 900	13 200

Kilde: Budsjettnemnda for jordbruket. Selvangivelsesdata for 2001. Anslag for 2002 og 2003.

er nødvendig for å redusere småskalaulempene i produksjonen. Forbedringer i kostnadsutviklingen i omsetningsorganisasjonene og i de videre omsetningsledd har stor betydning både for industriens konkurransekraft og for utbetalingsprisene til råvareprodusentene.

Markedsbalansen har de siste tre årene vært bedre enn på mange år, og det ligger ikke større inntektsmuligheter for jordbruket i forbedring av den gjeldende markedsbalansen. Derimot ligger det betydelige muligheter i ny næringsutvikling som faller utenfor Budsjettnemndas materiale, samt i spesialmarkeder utenfor representantvare/-målprissystemet i jordbruksavtalen.

6.5.2 Avtalens ramme

Moderate inntektsoppgjør skal bidra til å bringe lønns- og kostnadsutviklingen mer på linje med våre handelspartnere. Jordbruksavtalen og inntektsoppgjørene som til nå har blitt gjennomført er i tråd med dette. Både renteutviklingen og grunnlagsmaterialet fra Budsjettnemnda for jordbruket la også grunnlag for at rammen måtte ligge vesentlig lavere enn i fjorårets avtale, slik også jordbrukets krav la til grunn. Statens forhandlingsutvalg la i sitt tilbud vekt på at den gule støtten iht. WTO-avtalen ikke skulle økes.

Tabell 6.2 Rammen for avtalen på årsbasis, mill. kroner.

	Mill. kr
Bevilgning over kap 1150 i 2004	-275
Økte målpriser	200
Engangsmidler	155
Virkning av redusert el-avgift	20
Ramme	100

Etter pålegg fra ESA arbeider Finansdepartementet med et opplegg for avvikling av el-avgiften for næringsvirksomhet. Selv om jordbruket ikke er omfattet av EØS-avtalen, legger Regjeringen til grunn at også jordbruket bør fritas fra el-avgiften, forutsatt at dette følges opp med tilsvarende reduksjon i budsjettoverføringene til jordbruket. Det arbeides primært med en ordning der avgiften fases ut over 5 år. Provenyeffekten er ikke endelig avklart. I avtalen er det regnet med en kostnadsbesparelse for jordbruket på i underkant av 110 mill. kroner ved full avvikling, tilsvarende om lag 22 mill. kroner i 2004. Avtalen innebærer at dersom det blir aktuelt med raskere avvikling i 2004 tas det opp forhandlinger om tilsvarende justering av rammen.

Avtalens ramme er på 100 mill. kroner og består av endring i bevilgning over kap. 1150, disponering av engangsmidler, målprisendringer og første års virkning av at el-avgiften avvikles over 5 år. Avtalen legger til grunn at rammen gir grunnlag for en inntektsvekst pr. årsverk på om lag 4 prosent, eller om lag 6 000 kroner pr. årsverk.

På kostnadssiden er det regnet med en moderat prisvekst og volumreduksjon på grunnlag av Budsjettnemndas beregninger i Totalkalkylen for jordbruket. Det er videre lagt til grunn et fallende rentenivå i forhold til anslått gjennomsnittsrente for 2003. Arbeidsforbruket i jordbruket er anslått å bli redusert med 5,5 prosent. Med disse forutsetninger og krav til effektivitet er det grunnlag for inntektsøkning på 4 prosent pr. årsverk. Rammen som fordeles gir isolert sett en virkning på ca.

Tabell 6.3 Disponering av engangsmidler.

	Mill. kr.
Landbrukets utviklingsfond i 2003 [1)]	18,8
Skadefondet for landbruksproduksjon	49,0
Destruksjonsanlegg for slakteavfall i Nord Norge	2,0
Digitale markslagskart	10,0
Tilskudd til avløsning ferie og fritid	60,0
Gjenvinning av våtorganisk avfall	2,2
Radiobjeller	2,0
Delfinansiering av midlertidige tiltak uavhengige konsummelkmeierier	7,0
Beiterettstiltak	2,0
Takaksjonen	2,0
Sum fordelte engangsmidler	155,0

[1)] Inkl. 1 mill. kroner til prosjekter i forbindelse med gåseskader

1 500 kroner pr. årsverk. Oppbyggingen av avtalens ramme er vist i tabell 6.2.

Avtalen legger til grunn disponering av engangsmidler, dvs. midler overført fra 2002 og innsparinger i 2003, som vist i tabell 6.3.

Det foreslås avsatt engangmidler i hovedsak for å sikre aktivitet i tråd med forutsatt regelverk og til direkte inntektsgivende tiltak. Avsetningen til LUF er nødvendig for å sikre midler nok til å opprettholde eksisterende ordninger og innvilgningsramme. Avsetningen til skadefondet er nødvendig for å dekke opp eksisterende forpliktelser. Det er avsatt i alt 60 mill. kroner til avløserordningen for å opprettholde forskuddsutbetalingen i 2003 og redusere behovet i 2004.

6.6 Endring i målpriser og råvarekostnader

Målprisene økes innenfor er ramme på 200 mill. kroner, det meste på storfekjøtt, som vist i tabell 6.4. Målprisene på korn reduseres med 3 øre pr. kg for å bidra til lavere produksjonskostnader i husdyrholdet. Målprisøkningen på 1 øre pr. liter på melk tas ut i dagligvaremarkedet og vil ikke påvirke råvarekostnadene for RÅK-industrien.

Virkemidler i relasjon til næringsmiddelindustrien

Avtalen legger til rette for en viss forbedring av rammebetingelsene for spesielt konkurranseutsatt industri. I tillegg til de beskrevne endringene i målprisene økes bevilgningen til prisnedskriving til RÅK-industrien med 10 mill. kroner. Bevilgningsøkningen tar høyde for økningen i målpris for storfekjøtt og en begrenset utvidelse av vareomfanget i ordningen. Svingninger i internasjonalt prisnivå på jordbruksråvarer og kronekurs krever en viss fleksibilitet innenfor bevilgningen for å sikre forutsigbare rammer for industrien. Myndighetene vil følge utviklingen i konkurransesituasjonen nøye. Utvidelse av vareomfanget vil bli vurdert i lys av denne utviklingen.

I sluttprotokollen til avtalen, jf. vedlegg, viser partene til at konkurransekraften til næringsmiddelindustrien er viktig både for jordbruket og næringsmiddelindustrien. Hensynet til næringsmiddelindustriens utviklingsmuligheter gjør det viktig at industriens konkurranseevne ivaretas. Partene viser til at utviklingen i foredlings- og omsetningsledd i økende grad er blitt vurdert i tilknytning til jordbruksforhandlingene. Partene er enig om at en kritisk vurdering av kostnads- og konkurranseforhold i alle deler av næringsmiddelindustrien er nødvendig bl.a. for å utforme virkemidlene best mulig framover.

Partene viser til at Statens landbruksforvaltning (SLF) har foretatt en analyse og vurdering av melmarkedet i Norge. Denne analysen viser at prispåslagene fra korn levert fra bonden fram til mel solgt til industrien er høye i Norge. Ut fra dette finner partene at det bør være mulig å redusere kostnadene i de nærmeste år. Partene vil videre understreke at det er en oppgave for alle aktører i melmarkedet å bidra aktivt til en slik kostnadsreduksjon.

Partene finner det videre nødvendig å videreføre SLFs arbeide med analyse av melmarkedet. Partene mener dette arbeidet bør skje i dialog med de aktuelle aktører som tar del i melmarkedet. Partene viser til at SLF vil administrere ned tollsatsen på mel og, med utgangspunkt i sin forvaltning av tollvernet og øvrige virkemidler i korn- og melsektoren, få de nødvendige fullmakter til å forsterke prisovervåkningen i hele verdikjeden fra korn til matmel, jf. kapittel 7.6.1.

6.7 Internasjonale forhold

Internasjonale forhold legger i økende grad føringer for utviklingen av den nasjonale landbrukspolitikken, jf. kapittel 5. Det følger både av bilateralt og multilateralt avtaleverk, herunder forhandlinger med EU, men også utviklingen i internasjonale markeder med fallende priser på sentrale landbruksvarer. Spesielt vil en ny WTO-avtale, slik de ulike forslag nå foreligger, kunne få stor betydning for utformingen av landbrukspolitikken framover. Det vil kunne gjelde både tilskuddsordningene i nivå og innretning og markedsordningene.

Avtalen er utformet innenfor rammen av Norges forslag i WTO-forhandlingene. Målprisene økes noe, men sammen med endringer i gul budsjettstøtte (bl.a. avvikles grunntilskudd på storfekjøtt) blir gul støtte i WTO om lag uendret.

6.8 Andre hovedpunkter

Forvaltningsmodell for kommunale virkemidler

Forvaltningsansvaret for de spesielle miljøvirkemidlene og områdetiltak under LUF blir overført til kommunene fra 2004 sammen med skogmidlene på landbrukets utviklingsfond. Midlene fordeles til kommunene via Fylkesmannen med utgangspunkt i de premisser som er trukket opp gjennom en arbeidsgruppe med representasjon fra jordbru-

kets organisasjoner og i sluttprotokollen til avtalen.

Miljøprogram

Fra 2004 etableres nasjonalt miljøprogram. I det forankres nasjonale mål og føringer i landbruks- og miljøpolitikken og rammer og føringer for regionale miljøprogram. Fra og med 2005 etableres det regionale miljøprogram. De skal gi føringer for regionale prioriteringer innenfor miljøområdet, med bakgrunn i nasjonale landbruks- og miljøpolitiske målsettinger. Rammen for programmene er fastsatt til om lag 350 mill. kroner i 2005 og 400 mill. kroner i 2006.

Virkemiddelpakken etableres gjennom å overføre bevilgningsrammene til ordningene; Tilskudd til seterdrift med melkeproduksjon, Tilskudd til dyrking av fôr i fjellet, Driftsvansketilskudd til brattlendte bruk, Tilskudd til organisert beitebruk, Tilskudd til endra jordarbeiding og Fylkesvise midler til informasjons- og miljøtiltak. Disse ordningene fjernes, men formål med miljøvirkning videreføres på regionalt nivå. I tillegg overføres midler fra avtalens post 74 Direkte tilskudd, jf. kapittel 7.4.

De miljøkravene som i dag ligger i forskrift om produksjonstilskudd, §8, regionaliseres gjennom at sentral landbruksforvaltning, i dialog med Fylkesmannen, fastsetter mer hensiktmessige miljøkrav med utgangspunkt i regionale miljøutfordringer. Regelverket for tilskudd til spesielle miljøtiltak endres slik at også søkere som ikke er berettiget produksjonstilskudd kan motta dette tilskuddet.

Fra 2004 innføres trekk i produksjonstilskuddene for bruk som ikke har miljøplan.

Økologisk landbruk

Satsingen på økologisk jordbruk videreføres. Økende omfang av den økologiske produksjonen krever økte bevilgninger. Styrket satsing på markedssiden vil være viktig for den videre utviklingen av det økologiske jordbruket. Det innføres tilskudd til økologisk svineproduksjon. Den samlede bevilgningen økes med 8 mill. kroner til 124 mill. kroner.

Strukturpolitikken

Bl.a. i inneværende jordbruksavtale ble det gjennomført flere endringer som gir bøndene større handlingsrom og flere tilpasningsmuligheter med sikte på å redusere produksjonskostnadene gjennom strukturendringer og samarbeidstiltak. Regjeringen har fastsatt økte konsesjonsgrenser (om lag 50 prosent) og forenklinger i regelverket for kraftfôrkrevende produksjoner. Det er dermed lettet på flere begrensninger i bøndenes handlingsrom, som over tid vil bidra til strukturforbedringer og lavere produksjonskostnader.

I avtalen økes maksimal melkekvote for enkeltbruk fra 225 000 liter til 250 000 liter for kumelk og fra 112 500 til 125 000 liter for geitemelk. Grensen for samdrifter opprettholdes på 750 000 liter. Avstandsgrensen for å etablere samdrift i melkeproduksjonen økes til 12 km.

Markedsordningen for melk

Iverksettelsen av ny markedsordning for melk er utsatt til 01.01.2004, jf. kapittel 7.6.2. Den midlertidige ordningen med tilskudd til små konsummelkmeierier finansiert over jordbruksavtalen (kap 1150 post 73) videreføres frem til 31.12.2003. Partene er enige om at det er avgjørende at ytterligere utsettelse unngås.

For uavhengige konsummelkmeierier med egne melkeleverandører gis i tillegg et midlertidig tilskudd i 2. halvår 2003, innenfor en samlet ramme på 13 mill. kroner. Av denne rammen dekkes 6 mill. kroner innenfor prisutjevningsordningen for melk og 7 mill. kroner av engangsmidler på jordbruksavtalen. Denne delordningen gjelder kun for meierier etablert med egne melkeleverandører før 15. 05.2003.

Departementet vil understreke at dette er midlertidige ordninger fram til 31.12.2003, og de gir ingen føringer for utforming og dimensjonering av tiltak i den varige ordningen fra 01.01.2004.

Geitmelk

Det skal innen 15.02.2004 utarbeides et forslag til områder hvor det er formålstjenlig å prioritere virkemiddelbruk, for å styrke geitmelkproduksjonen basert på industriell bearbeiding av melk. Det skal for disse områdene utredes tiltak som kan øke tilpasningsmulighetene i geitmelkproduksjonen. For områder uten anlegg for industriell bearbeiding skal det utredes virkemidler, som sammen med virkemidler for ammegeit og den nye ordningen for lokal foredling, framstår som et fullgodt alternativ for geitmelkprodusenter.

Effektiv og kvalitetsorientert sauekjøttproduksjon

For å stimulere til økt effektivitet og kvalitetsproduksjon av sauekjøtt reduseres tilskuddene knyt-

tet til telledato og det etableres tilskudd til lammeslakt. Tilskuddet gis 2 ulike satser avhengig av kvalitet på slaktet. Slaktekje over 3,5 kg gis laveste sats.

Fordelingsprofilen

Fordelingsprofilen baseres på prinsippene fra Stortingets behandling av St. meld. nr. 19 (1999-2000) og Sem-erklæringen, med sikte på å bidra til en gradvis omstrukturering og effektivisering i jordbruket. Den geografiske differensiering opprettholdes. Det vises for øvrig til kapittel 7.1.

Forenkling, målretting og effektivisering av virkemiddelbruken

Oppsummert innebærer avtalen følgende tiltak for forenkling og målretting, jf. ovenfor og kapittel 7:
- Erstatningsordningene i forbindelse med pålegg og restriksjoner i dyrehold og planteproduksjon samordnes og finansieres utenfor avtalen.
- Avtaleordningene innenfor Skadefondet for landbruksproduksjon forenkles.
- Tilskuddene til mellomfrakt og engrosomsetning av kjøtt avvikles over 3 år.
- Grunntilskudd til storfekjøtt avvikles.
- Etablering av miljøprogram og regionalisering av enkelte virkemidler med sikte på målretting og styrket lokaldemokrati. Samtidig avvikles enkelte ordninger på avtalen.
- Avtaleinstituttet forenkles.

6.9 Fordeling på priser og tiltak

Endringene i målprisene er vist i tabell 6.4.

Bevilgningspostene over kapittel 1150, *Til gjennomføring av jordbruksavtalen,* endres som vist i

Tabell 6.4 Fordeling av målprisendringer for avtaleperioden.

Avtalepriser fra 01.07.2003	Kvantum Mill. l/kg	Verdi Mill. kr.	Målprisendring Kr. pr. l/kg	Total endring mill. kr
Melk , ku	1526,3		0,01	15,8
Melk, geit	20,2		0,01	0,2
Storfe	83,4		1,90	158,5
Gris	105,8		0,00	0,0
Sau/lam	24,6		0,00	0,0
Egg	49,1		0,10	4,9
Fjørfekjøtt	47,7		0,00	0,0
Poteter	248,0		0,02	5,0
Grønnsaker		931,2	2,0%	18,6
Frukt		109,1	2,0%	2,2
Norsk matmel	174,0		-0,03	-5,2
Sum avtalepriser				200,0

Tabell 6.5 Endringer i bevilgninger til gjennomføring av jordbruksavtalen.

Kap 1150, Post		Endring 2004 mill. kr	Budsjett 2003 mill. kr
50	Fondsavsetninger	-6,000	661,500
70	Markedsregulering	4,000	246,500
73	Pristilskudd	-156,100	2 181,066
74	Direkte tilskudd	3,639	6 744,385
77	Utviklingstiltak	0,000	321,860
78	Velferdsordninger	-120,500	1 573,854
Sum kap. 1150 [1]		-274,961	11 729,165
Kap. 4150 Post 80		0,000	161,000

[1] I tillegg disponeres 155 mill. kroner i engangsmidler.

Tabell 6.6 Beregnet utslag av tilbudet på referansebrukene. Kr. pr. årsverk.

		Før oppgjør 2003, ekskl. skatt	Før oppgjør 2003, inkl. skatt[1)]	Årsutslag av avtalen
1	Melk og storfeslakt, 15,6 årskyr	145 000	159 200	1 800
2	Korn, 286 dekar korn	129 100	158 900	2 300
3	Sau, 109 vinterfôra sauer	87 000	102 700	7 500
4	Melkeproduksjon geit, 75 årsgeiter	149 100	165 500	2 700
5	Svin og korn, 35 avlssvin + 266 dekar korn	258 600	275 000	4 900
6	Egg og korn, 2600 høner + 207 daa korn	165 500	187 900	9 400
7	Poteter og korn, 96 daa poteter+264 daa korn	185 600	205 400	3 400
8	Storfeslakt/ammeku, 11 ammekyr	70 000	87 300	1 800
9	Frukt/bær og sau/geit, 36 daa frukt + 16 vinterfôra sauer	100 800	113 400	3 000
10	Melk og storfe, <15 årskyr (12 årskyr)	128 800	143 900	1 700
11	Melk og storfe, >15 årskyr (20 årskyr)	158 700	171 300	2 100
12	40 største melkebruk (27 årskyr)	166 200	177 900	2 600
13	Melk og storfe, 18,7 årskyr Østlandet flatbygder	139 800	152 600	2 200
14	Melk og storfe, 14,7 årskyr Østlandet andre	127 400	141 100	1 600
15	Melk og storfe, 24,5 årskyr Jæren	171 100	184 200	2 600
16	Melk og storfe, 14,5 årskyr Agder/Rogaland	130 700	145 400	1 700
17	Melk og storfe, 13,4 årskyr Vestlandet	146 800	163 000	1 900
18	Melk og storfe, 15,8 årskyr Trøndelag	153 800	167 600	1 800
19	Melk og storfe, 13,9 årskyr Nord-Norge	146 500	160 300	2 100
20	Korn < 400 dekar korn (226 daa) Østlandet	82 300	112 900	1 500
21	Korn > 400 dekar korn (491 daa) Østlandet	194 100	219 400	2 700
22	Korn og korn/svin, 261 daa + 19 avlssvin, Trøndelag	237 300	261 100	3 600
23	Sau. 83 vinterfôra sauer, Vestlandet	38 800	46 300	3 500
24	Sau. 103 vinterfôra sauer, Nord-Norge	96 600	113 400	7 200
25	25 største sauebruk. 166 vinterfôra sauer	131 200	147 700	8 500

[1)] Inkl. inntektsverdien før skatt av jordbruksfradraget, anslått av Budsjettnemnda for jordbruket.

tabell 6.5. Som følge av rasjonalisering og innsparinger kan bevilgningsreduksjonen, med unntak for grunntilskudd storfekjøtt, gjennomføres uten statsreduksjoner for det enkelte bruk. Endringer i virkemiddelbruken går for øvrig fram av kapittel 7 og fordelingsskjemaet som ligger ved sluttprotokollen, jf. vedlegg.

Utslag på referansebrukene

Budsjettnemnda for jordbrukets sekretariat har beregnet utslaget av rammeendringene på referansebrukene, som er basert på NILFs driftsgranskinger. Verdien av det utvidede jordbruksfradraget er lagt inn som beregnet av Budsjettnemnda.

Tabell 6.6 viser det isolerte utslaget av pris- og tilskuddsendringene, samt utslaget av redusert elavgift, dvs. det som fordeles i avtalens ramme. Det er regnet med en reduksjon i kraftfôrprisene på 3 øre pr. kg.

Beregningene gir ikke noe anslag på inntektsutviklingen i forhold til året før, hvor også produktivitetsframgang og anslått fallende rentenivå vil påvirke utviklingen. Disse beregningene er kvantumsfaste og fanger ikke opp effektene av tilpasninger, verken på inntekts- eller kostnadssiden. De årlige produktivitetsendringene som er en del av Budsjettnemndas grunnlagsmateriale er ikke regnet fram til 2004. Det isolerte utslaget av fordelingen på referansebrukene er fra 1 500 til 9 500 kroner pr. årsverk. Utslagene er bl.a. påvirket av en viss omfordeling til direkte inntektsgivende tiltak innenfor rammen. Inntektsøkningen er størst i saueholdet og eggproduksjonen.

7 Nærmere om viktige politikkområder

7.1 Forenkling og målretting av virkemidlene

I Regjeringens Sem-erklæring heter det blant annet at:

> "Samarbeidsregjeringen vil:
> – gi næringsutøverne i landbruket en mer selvstendig rolle.
> – forenkle dagens omfattende virkemiddelsystem for å få et mer fleksibelt og mindre detaljert regelverk."

Disse prinsipper ble også lagt til grunn ved Stortingets behandling av St.meld. nr. 19 (1999-2000). I fjorårets jordbruksoppgjør ble det vedtatt endringer og prosesser som har gitt betydelig grad av større målretting og forenkling av virkemidlene.

7.1.1 Innledning

Både i St.meld. nr. 19 (1999-2000) og Innst.S. nr. 167 (1999-2000) fra Næringskomiteen er behovet for å forenkle landbrukspolitikken med tilhørende virkemidler et viktig tema. I Innst.S. nr. 167 (1999-2000) fra Næringskomiteen sies det bl.a. om forenkling:

> "Flertallet er enig i at det er behov for å forenkle virkemiddelsystemet i jordbruket og forutsetter at dette følges opp av forhandlingspartene i de årlige jordbruksforhandlingene. Flertallet er videre enig i at en slik forenkling ikke kan gjennomføres uten at det vil slå ulikt ut for enkeltbruk. Slike utslag må likevel aksepteres for at en nødvendig forenkling skal kunne gjennomføres."
>
> "Det er behov for forenklinger og målretting i de økonomiske virkemidlene. Regjeringen legger til grunn at partene skal arbeide mot dette gjennom de årlige jordbruksforhandlingene, og at endringer gjennomføres gradvis slik at næringsutøverne gis mulighet til å tilpasse seg."

NILFs rapport Landbrukspolitikk –forenkling og målretting (FOLA 2002) har gitt et godt grunnlag for å arbeide i retning av større grad av måloppfyllelse i landbrukspolitikken kombinert med enklere virkemidler som ivaretar hensynet til jordbruksutøvernes rolle som selvstendig næringsdrivende med ansvar for egen inntekt.

I tråd med Stortingets og Sem-erklæringens forutsetninger er det for kommende avtaleperiode foretatt en prioritering av bruk som har jordbruksvirksomhet som en hovedinntektskilde for brukerfamilien. Det er videre gjennomført tilpasninger i virkemidlene som skal stimulere til økt effektivitet, kvalitet, konkurransekraft og redusert overføringsbehov over tid.

7.1.2 Målretting og forenklinger i årets jordbruksavtale

Partene er enige om følgende tiltak for forenkling og målretting i årets jordbruksavtale:

- Erstatningsordningene i forbindelse med pålegg og restriksjoner i dyrehold og planteproduksjon samordnes og finansieres utenfor avtalen.
- Erstatningsordningene for avlingssvikt og svikt i honningproduksjonen forenkles.
- Tilskudd til mellomfrakt av helt slakt og skåret vare og tilskudd til engrosomsetning av kjøtt avvikles innen 3 år, med unntak av Tilskudd til engrosomsetning i Sør-Norge, som avvikles fra 01.01.2004.
- Ordningen grunntilskudd for kjøtt forenkles ved at man ikke har utbetaling for storfekjøtt.
- Etablering av miljøprogram og regionalisering av enkelte virkemidler med sikte på målretting og styrket lokaldemokrati. Samtidig avvikles enkelte ordninger på avtalen.
- Tilskuddet til sau/lam legges om og endres slik at det blir etablert et tilskudd til slaktedyr, som også kvalitetsdifferensieres.
- Forenklede jordbruksforhandlinger ved at de ordinære forhandlingene føres frem til en ferdig avtaletekst og at Fase 2 av forhandlingene avvikles.

7.1.3 Målrettinger og forenklinger knyttet til budsjettering og forhandlingsinstituttet

I vurderingen av hvilke ordninger som bør ligge på jordbruksavtalen og hvilke ordninger som bør

ligge på Landbruksdepartementets ordinære budsjett og underlegges det generelle sektoransvaret og samordnes med den øvrige budsjettprosessen, legger Landbruksdepartementet følgende hovedprinsipper til grunn:

– Jordbruksavtalen og jordbruksforhandlingene avgrenses til å omfatte målpriser, markedsordninger og tilskuddsordninger som direkte eller indirekte påvirker inntektsmulighetene på gårdsbruk.
– Ordninger som i hovedsak berører konkurranseforhold og/eller aktører som ikke er representert i forhandlingene, bør ikke forhandles og ligge på jordbruksavtalen.

Partene ble med dette som utgangspunkt enige om å flytte følgende ordninger ut av jordbruksavtalen fra og med budsjettåret 2004, jf. tabell 7.1.

1. Deler av bevilgningen til Landbrukets utviklingsfond (LUF). Resten av bevilgningene til LUF opprettholdes på jordbruksavtalen. Dette vil si at LUF beholdes om lag som i dag, men bevilgningene til de ulike tiltakene skjer fra to ulike budsjettkapitler. For budsjettåret 2004 blir bevilgningsbehovet for ordninger utenfor avtalen: Innvilgningsramme: 331,5 mill. kroner minus renteinntekter 22,5 mill. kroner = bevilgning 309 mill. kroner. Bevilgningen til LUF over jordbruksavtalen i 2004 blir 345,8 mill. kroner.
2. Erstatninger for statlige pålegg og restriksjoner som følge av tiltak mot spredning av sykdom eller skadegjørere på mennesker, planter eller dyr samordnes og finansieres utenfor jordbruksavtalen på kap. 1143 fra 01.01.2004. Det innebærer at flere ordninger tilsvarende ca. 27 mill. kroner flyttes ut av jordbruksavtalen.
3. Tilskudd til matkorn gjennom tilbakeføring av tollinntekter flyttes ut av avtalen med 109,4 mill. kroner i 2004 (jf. underpost 73.20).
4. Tilskudd til frukt og grønt i skolen flyttes til Helsedepartementets budsjett med 10 mill. kroner.
5. Prosjektstøtte til utvikling av norsk plantemateriale gjennom etableringen av Graminor AS flyttes ut av avtalen ved at 4,65 mill. kroner av bevilgningen på underpost 77.15 overføres til kap. 1143.
6. Tilskudd til økologiske organisasjoner flyttes ut av avtalen, jf. underpost 77.16, med 2,6 mill. kroner i 2004.

Det forutsettes at den tekniske flyttingen av postene skjer fra 01.01.2004 fremlagt for Stortinget gjennom St.prp. nr. 1 (2003-2004).

7.2 En forbrukerrettet næringspolitikk

En framtidsrettet næringspolitikk må være markedsorientert og legge til grunn forbrukernes krav og preferanser. I denne sammenheng vektlegges forbrukerne både som etterspørrere av varer og tjenester i et marked og som premissleverandør i forhold til utviklingen av kollektive goder.

Åpen og god informasjon om produkter og produksjonsmetoder er viktig for forbrukernes tillit og for at forbrukerne skal kunne gi signaler om sine preferanser gjennom sine valg. Informasjon, kontroll og merking av produktene gir også forbrukerne trygghet om at valgene er gjort på et reelt grunnlag. Landbruksdepartementet arbeider systematisk med ulike undersøkelser av målgrupper. Dette utgjør, sammen med en god dialog med forbrukerorganisasjoner, et viktig næringspolitisk beslutningsgrunnlag. Tiltakene inngår også i Landbruksdepartementets handlingsplan for forbrukerorientering av mat- og landbrukspolitikken. Av andre tiltak i denne handlingsplanen kan bl.a. nevnes styrking av forbrukerrepresentasjon, opprettelse av forbrukerpanel i samarbeid med Forbrukerrådet samt etablering av en databasert matportal i regi av tilsynsapparatet.

Landbruksdepartementet har etter Stortingets

Tabell 7.1 Utflytting fra jordbruksavtalen

Post		mill. kr
50.11	Tilskudd til Landbrukets utviklingsfond (LUF)	309,0
1)	Erstatningsordninger etter offentlige restriksjoner	27,0
73.20	Tilskudd matkorn	109,4
77.15	Tilskudd til kvalitetstiltak, frukt og grønt i skolen	10,0
77.15	Tilskudd til sortsmateriale	4,65
77.16	Tilskudd til økologiske organisasjoner	2,6
	Sum	462,65

1) For fordeling på poster vises det til kap 8.

behandling av St.meld. nr. 19 (1999-2000) valgt å differensiere næringssatsingen mellom produksjonen av standardprodukter og produksjonen av mer spesialiserte og bearbeidede produkter. En forbrukerrettet næringspolitikk kan ses i fire hoveddimensjoner:

1. Sikre forbrukerne helsemessig trygge og ernæringsmessig gunstige matvarer av god kvalitet gjennom en sunn produksjon som frambys på en redelig måte. Forbrukerhensyn må ivaretas gjennom politikkutforming, forvaltning og tilsyn, åpenhet og innflytelse (mattrygghet/ernæring).
2. Sikre en langsiktig matforsyning (matsikkerhet).
3. Sikre et mangfold og en variasjon i produktspekteret som gjennom kvalitet og pris er tilpasset de ulike kundesegmentene (mangfold).
4. Akseptable matvarepriser og råvarepriser i et velfungerende marked (pris).

Tiltakene under punkt 1 ovenfor ligger bare delvis under jordbruksavtalen. Tiltak utenfor avtalen kan imidlertid stille krav til og ha kostnadskonsekvenser for næringen. Det er viktig å se utformingen av virkemidlene under jordbruksavtalen i forhold til målsettingen om et mer markedsorientert og konkurransedyktig norsk landbruk, for å unngå at virkemidlene virker hemmende på den generelle konkurranseevnen i matvaremarkedet.

7.2.1 Trygg mat

Ernæringsmessig gunstig og helsemessig trygg mat er grunnleggende i all produksjon og omsetning. Landbruket, næringsmiddelindustrien og myndighetene har en felles overordnet målsetting om produksjon av trygg mat av god kvalitet. For å fylle denne målsettingen er det viktig å opprettholde den gode dyre- og plantehelsa vi har her i landet. Det er et myndighetsansvar å implementere nødvendig regelverk for å ivareta folke-, dyre- og plantehelse, både ved nasjonal produksjon og ved import.

Oppmerksomheten om sykdomsutbruddene på husdyr i Europa kan bidra til å skape eller forsterke forbrukertrender. Disse trendene vil næringen måtte tilpasse seg og møte offensivt. Framtidas matprodusenter vil møte høye krav til ulike typer kompetanse, ikke minst for å sikre dokumentert trygg produksjon og for å betjene et sammensatt marked.

7.2.2 Helse, ernæring og miljø

Sammen med trygg mat er et ernæringsmessig riktig sammensatt kosthold en hovedutfordring i helsepolitikken. For å nå målet om et riktig sammensatt kosthold, må ulike politikkområder ses i sammenheng. Norsk landbruk, omsetningsledd og helsemyndigheter står overfor en stor utfordring bl.a. i forhold til anbefalingene om en fordobling av frukt- og grønnsakforbruket, jf. St.meld. nr. 16 (2002-2003) *Resept for et sunnere Norge*. Med tanke på økt forbruk av norsk frukt, grønnsaker og poteter vil det være viktig å stimulere til satsing på økt mangfold og verdiskaping både hos primærprodusent og i foredlingsleddene. Likedan vil fokus på kvalitet være avgjørende for økt forbruk.

Spesielle satsinger knyttet til ernæringsspørsmål over jordbruksavtalen er pr. i dag ordningen med frukt- og grønnsakabonnement i skolen og skolemelkordningen, som finansieres over jordbruksavtalen og av Omsetningsrådet gjennom omsetningsavgiften. Videre finansierer Omsetningsrådet støtte til prisnedskriving av råvarer til bruk i undervisning gjennom omsetningsavgiften. For å bedre situasjonen mht. tilbud av og kunnskap om mat i skolen, er det i gang en tverrdepartemental (HD, UFD, LD) arbeidsgruppe som i løpet av 2003 vil legge frem en Handlingsplan for det videre arbeidet på området. Sosial- og helsedirektoratet, Foreldreutvalget for grunnskolen og landbrukets organisasjoner er også representert i arbeidsgruppen. Bevilgningene over avtalen til tiltakene overfor skolene videreføres på uendret nivå. Tilskudd til nedskriving av prisen på frukt og grønt i skolen vil bli overført til Helsedepartementets budsjett med 10 mill. kroner.

Den nye loven om rett til miljøinformasjon pålegger næringsutøvere å gi informasjon om sine produkter. Ansvaret ligger her derfor ikke primært på myndighetene, men på den enkelte aktør. Gjennom arbeidet med miljøplan vil jordbruket være godt rustet i forhold til den nye loven, og jordbruket vil være en av de første næringene som får denne typen informasjonssystem på plass.

7.2.3 Matpriser

Regjeringen legger til grunn at større vekt på forbrukerinteresser innebærer å arbeide for lavere matvarepriser, særlig på "volumvarene" og varene som er utsatt for grensehandel, samtidig som forbrukernes etterspørsel etter større mangfold skal imøtekommes. Denne todelte strategien har vært lagt til grunn i utformingen av politikken etter behandlingen av St.meld. nr. 19 (1999-2000) i Stortinget.

Det er i Sem-erklæringen understreket at forskjellen i matpriser i forhold til våre naboland bør

reduseres. Grovt sett er bare vel en tredjedel av forbrukerprisen knyttet til råvareprisene, og det er bare råvareprisene som omfattes av jordbruksavtalen. Senere ledd i matvarekjeden har derfor også stor betydning for at målsetningen kan nås.

Resultatet av prisundersøkelsene og marginstudiene som er lagt fram, jf. kapittel 4.2, viser at det er behov for å holde fokus på prisdannelsen. Fungerende konkurranse i matvaremarkedet og dokumentasjon på utviklingen gjennom prisovervåkingssystemet er virkemidler offentlige myndigheter fortsatt vil bruke aktivt. Det er behov for kostnadsreduksjon både i primærproduksjon og senere ledd i kjeden fram til forbruker dersom målet om reduserte priser i forhold til nabolandene skal nås.

Landbruksdepartementet vil understreke at en betydelig del av norsk matproduksjon møter internasjonal konkurranse som RÅK-varer. Denne industrien skal sikres råvarepriser som sammen med spesifikke virkemidler bidrar til likeverdige konkurransevilkår.

7.2.4 Verdiskapingsprogrammet for matproduksjon

Verdiskapingsprogram for matproduksjon ble startet opp i 2001, og skal gå over 10 år som et program for innovasjon og mangfold på matområdet. I 2003 vil hovedaktiviteten i verdiskapingsprogrammet knytte seg til utviklingen av programmets fase II. Det er utnevnt et nytt styre for fase II. Beslutningsrutinene for Verdiskapingsprogrammet er endret fra 2003 og all tildeling av støtte foretas nå av SND. Som følge av denne endringen vil styret ikke lenger behandle enkeltsaker. Styret skal arbeide strategisk med å utvikle programmet og sørge for at programmet administreres i tråd med dets mål og strategier. Styret skal også arbeide med å profilere programmet. Strategien og handlingsområdene for fase II vil bli fastsatt når det foreligger et innspill fra det nye programstyret. Et handlingsområde vil være økt integrering av eksportsatsingen på mer bearbeidede og spesialiserte landbruksprodukter.

Behovet for økt mangfold i matvaremarkedet krever en aktiv innovasjonspolitikk for å veie opp for markedssvikt i verdikjeder der offentlige reguleringer eller fravær av konkurranse reduserer det markedsdrevne insitamentet for innovasjoner. Svikt i tilgangen på kompetanse krever også en aktiv politikk på dette området. Et fokus på økt mangfold og markedsorientering må også knyttes til krav til etisk dyrehold, miljøvennlige driftsformer, forsvarlig transport eller at maten er økologisk produsert. Verdiskapingsprogrammet for matproduksjon er et innovativt program som er etablert for å møte disse utfordringene. Programmet skal bidra til utvikling av mer spesialiserte matprodukter med høy betalingsvillighet i markedet og det vil være et viktig bidrag til utviklingen av den forsterkede satsningen på næringsutvikling i prosjektet Landbruk Pluss. Videreføring og videreutvikling av verdiskapingsprogrammet er et hovedvirkemiddel for å øke mangfoldet og innovasjonen i matvaremarkedet.

Verdiskapingsprogrammets fase II startet opp i 2003. Erfaringene fra Fase I er oppsummert i en følgeevaluering utført av Stiftelsen for samfunns- og næringslivsforskning (SNF). Hovedkonklusjonene i denne undersøkelsen er at intensjonene i programmet i stor grad er oppfylt;

> "Verdiskaping mat er et relevant tiltak som tar hensyn både til landbrukets behov for økt verdiskaping og beskyttelse mot prisbasert konkurranse, og til forbrukernes ønske om flere valgmuligheter."

Det pekes videre på at programmet har bidratt til å sette i gang prosjekter som skal være nyskapende og innovative, og som involverer sammenslutninger av primærprodusenter og næringsmiddelbedrifter.

Landbruksdepartementet vil, med utgangspunkt i erfaringene fra Verdiskapingsprogrammets fase I og rapporten "Flaskehalser og etableringsbarrierer for mindre matbedrifter", følge opp arbeidet med å gjøre det enklere å få til nyetableringer i landbruket generelt og på matområdet spesielt. Landbruksdepartementet vil videre ved etablering av Mattilsynet fra 01.01.2004 gi arbeidet med informasjon og tilrettelegging for mindre matbedrifter økt prioritet.

Partene er enige i at Verdiskapingsprogrammet for matproduksjon må sees i sammenheng med de fylkesvise BU-midlene. Dette er viktig fordi en rekke handlingsområder innenfor Verdiskapingsprogrammet, for eksempel mobilisering, bidrar til aktiviteter i næringa som vil trenge finansiering fra bl.a. BU-midler. Den desentraliserte beslutningsstrukturen i SND, der organisasjonene er med i de regionale (ev. fylkesvise) SND-styrene, vil bidra til en bedre koordinering mellom Verdiskapingsprogrammet og de fylkesvise BU-midlene. De fylkesvise BU-midlene må i større grad rettes inn mot innovative prosjekter.

Partene er enige om at Verdiskapingsprogrammet for matproduksjon tas ut av jordbruksavtalen. Verdiskapingsprogrammet for matproduksjon samordnes med Verdiskapingsprogrammet for skog. Landbruksorganisasjonene vil bli trukket

aktivt inn i arbeidet på linje med andre interessegrupper. Landbruksdepartementet vil trekke opp nærmere retningslinjer for det videre arbeidet i St. prp. nr. 1 (2003-2004).

7.2.5 Konkurransestrategier for norsk mat og Kvalitetssystemer i landbruket

Fra 2003 er de tidligere delprogrammene i Konkurransestrategier for norsk mat (KOSTRAT), med unntak av Kvalitetssystemer i landbruket (KSL) og Regjeringens satsing på offentlig profilering av norsk mat og matproduksjon, en del av Verdiskapingsprogrammet for matproduksjon.

Som en del av KOSTRAT arbeides det med offentlig profilering av norsk mat og matproduksjon som for eksempel deltagelse i Grüne Woche og matkurs i skoler og barnehager i samarbeid med Norges Kokkemesteres landsforening.

Regjeringen er generelt opptatt av at en åpen og god informasjon om produkter og produksjonsmetoder er viktig for forbrukernes tillit og for at forbrukerne skal kunne gi signaler om sine preferanser gjennom sine valg. Kvalitetssystemer i landbruket (KSL) ble etablert i 1992 som en del av Konkurransestrategiene for norsk mat. KSL har til hensikt å fremskaffe dokumentasjon overfor forbrukere, dagligvarekjeder og myndigheter om hvordan matproduksjonen i Norge foregår på det enkelte bruk. Landbruksdepartementet og avtalepartene har hatt som mål at alle gårdsbruk skulle innføre KSL innen 2001. Dette målet er ikke nådd, og det vil derfor bli foretatt en ekstern evaluering av ordningen i avtaleåret 2003-2004. Evalueringen bør gjøres av et eksternt kompetansemiljø.

Partene er enige om at innenfor rammen av KSL prioriteres kurs og kompetanseheving for bønder.

7.3 Landbrukets utviklingsfond

Nedenfor er ordningene som inngår i Landbrukets utviklingsfond (LUF) omtalt. I tillegg til disse omfatter LUF også ordningene som omtalt i kap. 7.2.4 om Verdiskapingsprogrammet for matproduksjon og 7.2.5 om Konkurransestrategier for norsk mat og Kvalitetssystemer i landbruket.

7.3.1 Bygdeutviklingsmidlene

Bygdeutviklingsmidlene (BU-midlene) skal bidra til lønnsom næringsutvikling innenfor og i tilknytning til landbruket. De skal sammen med verdiskapingsprogrammene bidra til økt verdiskaping i landbruket og landbrukstilknyttede næringer. Det må legges vekt på nyskaping/innovasjon og kompetanse for å fremme entreprenørskap som grunnlag for næringsutviklingen og verdiskapingen knyttet til landbruket. Arbeidet med disse virkemidlene må sees i sammenheng med den forsterkede satsingen i Landbruk Pluss jf. kap.6.2.

Investeringsstøtte i tradisjonelt landbruk er en del av BU-midlene. Under jordbruksforhandlingene i 2002 var det enighet om å etablere en ordning med rentestøtte til investeringer som en erstatning for ordningen med rentefrie lån i landbruket. Rentestøtteordningen er etablert fra og med 2003 og innebærer at det gis en rentestøtte til lån til investeringsformål som opptas i det private lånemarkedet. Ordningen forvaltes av SND sammen med de øvrige BU-midlene til utviklingstiltak.

Tilrettelegging for tiltak innen "Grønn Omsorg" og "Inn på tunet" kan finansieres over BU-midlene. Landbruksdepartementet vil koordinere oppfølgingen av det nasjonale prosjektet "Grønn omsorg - Bruk av gården som ressurs for opplærings-, helse- og sosialsektoren" med departementer som representerer etterspørselsiden. Oppfølgingen vil bli drøftet med avtalepartene.

I forbindelse med Stortingets behandling av St. meld. nr. 19 (2001-2002) *Nye oppgaver for lokaldemokratiet – regionalt og lokalt nivå* vedtok Stortinget at de bedriftsrettede BU-midlene fortsatt skal forvaltes av SND. Fylkesmannen forvalter de fylkesvise BU-midlene til utredning og tilretteleggingstiltak. En effektiv bruk av virkemidlene til næringsutvikling og verdiskaping er avhengig av et godt samarbeid mellom SND, fylkesmannen, fylkeskommunene og kommunene.

Partene er enige om å flytte sentrale BU-midler ut av jordbruksavtalen, men de vil fortsatt være en del av Landbrukets utviklingsfond. De sentrale midlene skal gå til prosjekter av landsomfattende og fylkesovergripende karakter og prosjekter med innovasjon og forskningsinnhold. Markedsføringssamarbeidet Landbruket - Norges Turistråd og markedsføring av Norge som reisemål i eget land vil fortsatt finansieres med de sentrale BU-midlene. For øvrig vises det til sluttprotokoll fra forhandlingsmøtet 15.05.2003, jf. vedlegg.

7.3.2 Tilskudd til Landbrukets Utviklingsfond

Landbrukets utviklingsfond (LUF) hadde pr. 31.12. 2002 en kapital på 2 568 mill. kroner. Av kapitalen var 987 mill. kroner innestående beløp i statskassen og 1 581 mill. kroner var i form av utlån. Det ble bevilget 736 mill. kroner til LUF i 2002 (i tillegg ble LUF tilført 20 mill. kroner i engangsmid-

ler). Rammen for tilsagn ble satt til 1013 mill. kroner. Forbruket av midler var 1 122,6 mill. kroner. Ansvar knyttet til innvilgede, ikke utbetalte tilskudd og investeringslån var pr. 31.12.2002 på 1 040 mill. kroner. Tabell 7.3 gir en oversikt over bruken av LUF-midlene i 2002 samt forslag til innvilgningsramme for 2004.

Partene er enige om at LUF tilføres 18,8 mill. kroner av overført beløp i 2003, slik at bevilgningen øker fra 541,8 mill. kroner til 560,6 mill. kroner i tillegg til 119 mill. kroner som avsettes til rentestøtteordningen. Fra og med 2004 er bevilgningen redusert med 6 mill. kroner til 535,8 mill. kroner.

Innvilgningsrammen over LUF reduseres med 1,5 mill. kroner til 831,3 mill. kroner i 2004.

Framføring av kapitalsituasjonen i LUF betinget at innvilgningsrammeforslag 2004 videreføres til 2007 og at bevilgning til LUF videreføres på 2004-nivå. Framføringen bygger på regnskapstall fra Statens landbruksforvaltning som viser et udisponert beløp på ÷53 mill. kroner pr. 01.01.2003.

Tabell 7.2 Framføring av kapitalsituasjonen i LUF, mill. kroner.

	2003	2004	2005	2006	2007
Udisponert pr. 01.01	-53,0	11,6	18,3	-0,5	-32,4
Bevilgning eks rentestøtte	560,6	535,8	535,8	535,8	535,8
Avsetning rentestøtte	119,0	119,0	119,0	119,0	119,0
Frafall i ansvar	80,0	80,0	80,0	80,0	80,0
Renteinntekter	45,0	45,0	45,0	45,0	45,0
Avdrag på lån	105,3	94,9	91,9	99,6	107,6
Disponibelt	856,9	886,3	890,0	878,9	855,0
Innvilgningsramme eks rentestøtte	832,8	831,3	831,3	831,3	831,3
Forbruk rentestøtte	12,5	36,7	59,2	80,0	99,2
Overført	11,6	18,3	-0,5	-32,4	-75,5

Tabell 7.3 Oversikt over forslag til innvilgningsramme til LUF i 2004, innenfor og utenfor jordbruksavtalen.

Ordning	Innvilgn. ramme 2002	Innvilget 2002	Ansvar 01.01.03	Innvilgn ramme 2003	Prognose 2003[1)]	Forslag 2004
Samisk utviklingsfond	2,0	0	0	2,0	4,0	2,0
Verdiskapingsprogrammet mat	90,0	103,9	90,0	95,0	96,8	
Konkurransestrategier	38,0	41,8	8,4	27,5	33,0	
Sentrale BU-midler	35,0	38,7	46,3	39,0	43,7	
Skogbruk og bioenergi	158,0	154,7	66,3	158,0	167,0	
Sum ordninger utenfor avtalen	323,0	339,1	211,0	321,5	344,5	331,5
Kompetansetiltak	8,0	7,8	8,1	8,0	8,3	6,0
Kvalitetssystem i landbruket	22,0	22,0		22,5	22,5	20,0
Fylkesvise BU-midler eks.rentestøtte	518,0	580,2	484,7	286,0	336,3	286,0
Spesielle miljøtiltak	142,0	173,5	336,2	139,0	178,9	135,2
Organisert beitebruk[2)]				14,6	14,6	14,6
Økologisk jordbruk[3)]				41,2	41,2	38,0
Sum ordninger innenfor avtalen, (eks. rentestøtte)	690,0	783,5	829,0	511,3	601,8	499,8
Sum LUF (eks. rentestøtte)	1013,0	1122,6	1040,0	832,8	946,3	831,3

1) Prognose er disponible midler i 2003, dvs innvilgingsramme for 2003 pluss udisponerte midler overført fra 2002
2) Organisert beitebruk: 14,55 mill. overført fra underpost 50.13 jf. St.prp. nr. 1 (2002-2003)
3) Økologisk jordbruk: 41,2 mill. overført fra 77.16 jf. St.prp. nr. 65 2001-2002)

Deler av bevilgningen til Landbrukets utviklingsfond flyttes ut av jordbruksavtalen fra budsjettåret 2004 (skog, verdiskaping, konkurransestrategier, sentrale BU-midler og Samisk Utviklingsfond). Rammen for tiltakene som flyttes ut av avtalen økes med 10 mill. kroner i 2004. Denne økningen må bl.a. sees i sammenheng med Landbruk Pluss jf. kap. 6, og innebærer en styrking av satsingen på næringsutvikling bl.a. gjennom næringsutvikling i utmark, markedsføring av landbruksbasert reiseliv og bioenergi. Landbruksdepartementet vil i St.prp. nr. 1 (2003-2004) fremme forslag om prioritering av tiltakene innenfor rammen som flyttes ut av avtalen.

Resten av bevilgningene til LUF opprettholdes på jordbruksavtalen. Dette vil si at LUF beholdes omlag som i dag, men bevilgningene til de ulike tiltakene skjer fra to ulike budsjettkapitler. Det legges opp til en innvilgningsramme for LUF totalt som vist i tabell 7.3. Partene er enige om at avdrag på investeringslån til jordbruket inntektsføres som en del av finansieringen av de ordninger som ligger på jordbruksavtalen. Renteinntektene fordeles med 50 pst. på avtalen og 50 pst. utenfor. For budsjettåret 2004 blir bevilgningsbehovet for ordninger utenfor avtalen: Innvilgningsramme: 331,5 mill. kroner minus renteinntekter 22,5 mill. kroner = bevilgning 309 mill. kroner. Bevilgningen til LUF over jordbruksavtalen i 2004 blir 345,8 mill. kroner.

I tabell 7.3 er rentestøtte som er en del av BU-midlene tatt ut. Dette skyldes at beløpet som ble brukt for rentestøtte i 2002 var stipulert utbetalingsbeløp i 2003 og ikke innvilgingsramme for 2003. Innvilgingsrammen for 2003 på denne ordningen var 5 pst. rentestøtte på et lånebeløp på 500 mill. kroner beregnet ut fra serielån med 15 års avdragstid. Bevilgningen til rentestøtteordningen videreføres med 119 mill. kroner og utlånsramme 500 mill. kroner. Forventet forbruk til rentestøtte i 2004 er på 36,7 mill. kroner.

Partene er enige om at rammen for fylkesvise BU-midler videreføres på 286 mill. kroner. Dette fordeles med 143 mill. kroner til tradisjonelt landbruk forvaltet av SND og 143 mill. kroner til utviklingstiltak, hvorav SND forvalter 88 mill. kroner og fylkesmannen 55 mill. kroner.

7.3.3 Bioenergi

Landbruksdepartementet viser til at Stortinget i B.innst.S. nr. 8 (2002-2003) ba Regjeringen komme med en opptrappingsplan for produksjon og anvendelse av bioenergi i løpet av våren 2003.

Landbruket er eiere av store energiressurser og det er fullt mulig innenfor rammene av en bærekraftig ressursforvaltning å produsere store mengder CO_2-nøytral bioenergi til oppvarming. Arbeidet for økt bruk av bioenergi kan både knyttes opp til et ønske om å øke verdiskapingen av biomasseressursene, fremme miljømessige mål knyttet til reduserte klimagassutslipp og bedre avfallshåndtering og bidra til oppdekking av landets fremtidige energibehov.

Foredlingen av biomasse til energi vil på grunn av transportkostnadene oftest skje lokalt og representerer derfor et stort potensial for sysselsetting og verdiskaping i distriktene. På denne bakgrunn ble det i jordbruksforhandlingene 2002 avsatt 15 mill. kroner til en satsing på bioenergi over budsjettet til Landbrukets utviklingsfond. Denne satsingen går primært til områdene brenselleveranser, etablering av verdikjeder basert på råstoff fra landbruket og ferdige varmeleveranser. Programmet startet primo 2003 og administreres av SND. Denne særskilte satsingen på bioenergi kommer i tillegg til Regjeringens generelle og betydelige satsing på miljøvennlig omlegging av energibruk og energiproduksjon gjennom Olje- og energidepartementet. Det legges opp til en god koordinering mellom disse satsingene. Fra 2004 er Landbruksdepartementets satsing flyttet ut av jordbruksavtalen.

Landbruksdepartementet tar sikte på å videreføre og styrke satsingen på bioenergi innen landbruket. Det legges særlig vekt på å utvikle og styrke forretningsmessige konsepter der landbruket ikke bare er råvareleverandør, men også en aktør lengst mulig ut i verdikjeden. Dette er en bevisst næringspolitisk satsing for å skape inntekt og arbeidsplasser i tilknytning til landbruket. Resultatet av en slik satsing vil også underbygge Regjeringens energi- og klimapolitiske målsetninger. Departementet vil vurdere å gjennomføre prosjekter innen nye tiltaks- og utviklingsområder, blant annet med det mål å bidra til effektive og bærekraftige løsninger for uttak av biobrensel fra skogen. Videre er det et mål å bidra til kunnskaps- og kompetanseoppbygging om bioenergi som fornybar energikilde. Departementet vil komme tilbake med forslag til omfang og opplegg for den videre satsingen i Statsbudsjettet for 2004.

7.3.4 Markedsføringssamarbeidet Landbruket/Norges Turistråd

Markedsføringssamarbeidet utfører nasjonale og internasjonale markedsaktiviteter rettet mot forbrukere, og gir norske tilbydere oppdatert markedsinformasjon. Hovedelementene i markedsstra-

tegien er profilering av bygdeturismeproduktene som ekte, mangfoldige, vennlige og friske for å skape reiselyst til og i Norge, merkevarebygging av produktets historie og egenart, produkttilpassing for kvalitetssikring og tilrettelegging for booking og salg samt segmentering for å treffe de riktige produkt/markedskoblingene.

Organiseringen av Markedsføringssamarbeidet har gjennom årene gitt noen utfordringer. Etter at SND overtok prosjektlederansvaret for vel to år siden og Norges Turistråd fikk en ren leverandørrolle, har ansvars- og arbeidsdelingen blitt tydeligere og lettere å forholde seg til. Ved at deler av den nasjonale satsingen i 2004 legges ut på anbud som en prøveordning, vil leverandørrollen bli ytterligere rendyrket. De to siste årene har det vært avsatt sentrale BU-midler på 10 mill. kroner årlig til profilering og markedsføring av norske bygdeturismeprodukter innen- og utenlands. Avsetningen videreføres på samme nivå i 2004.

Avtalepartene ble i fjor enige om å sette av 8 mill. kroner til en større og mer overordnet satsing på markedsføring av Norge som reisemål i Norge. Dette har resultert i prosjektet "Norge – vårt nærmarked" i Norges Turistråd med bred deltakelse fra reiselivsnæringen, og i nær koordinering mot Markedsføringssamarbeidet. Landbruksbasert reiseliv, bygdekulturen og aktivt drevne gårdsbruk har en sentral plass i denne satsingen. For å sikre effekten og resultatene av prosjektet er det nødvendig med en langsiktig satsing som kan gå over noen år. Landbruksdepartementet vil komme tilbake til dette i St.prp. nr. 1 (2003-2004).

7.4 Miljøvirkemidler

St.meld. nr. 19 (1999-2000) *Om norsk landbruk og matproduksjon* trekker opp retningslinjene for miljøarbeidet i landbruket. I Landbruksdepartementets miljøhandlingsplan 2001-2004 er dette utdypet og konkretisert. St.meld. nr. 19 (2001-2002) *Nye oppgaver til lokaldemokratiet* ga nye signaler om fordeling av forvaltningsansvar mellom lokale, regionale og sentrale myndigheter. Videre er det i fjorårets jordbrukavtale (St.prp. nr. 65 (2001-2002)) og i budsjettproposisjonen for inneværende år gitt nye signaler om organisering av miljøarbeidet i årene framover.

I dette kapittelet er de nye virkemiddelendringene knyttet til miljø beskrevet. Overføringen av spesielle miljøvirkemidler til kommunene vil finne sted fra 01.01.2004. Innføring av nasjonalt miljøprogram skjer også fra 2004, mens opplegget for regionale miljøprogram innføres fra 2005.

7.4.1 Kommunale miljøvirkemidler

I henhold til St.meld. nr. 19 (2001-2002) *Nye oppgaver for lokaldemokratiet* vil forvaltningsansvaret for de spesielle miljøtiltakene og områdetiltak fra 2004 overføres til kommunene sammen med skogmidlene over LUF.

Virkemidlene skal tildeles kommunene via Fylkesmannen. Bevilgningen til spesielle miljøtiltak og områdetiltak slås sammen og fordeles samlet til Fylkesmannen. Fylkesmannen fordeler midlene videre til kommunen sammen med skogmidlene over LUF i en samlet bevilgning. Kommunene står fritt i å velge intern organisering i forbindelse med forvaltningen av midlene.

Med hensyn til organisering og forvaltning av midlene vises det til arbeidsgruppens rapport hvor det presiseres at næringsorganisasjonene lokalt skal involveres i utarbeidelsen av tiltaksstrategier for den enkelte kommune. Kommunene utarbeider en kortfattet flerårig tiltaksstrategi med forslag til ramme for de ulike formål, og avgir en årlig rapport til Fylkesmannen på status på bruken av midler. I tillegg forutsettes det at det i samsvar med rapporten fra arbeidsgruppen, gjennomføres en helhetlig evaluering av det nye systemet i forhold til måloppnåelsen for ordningen.

Partene er enige om en samlet avsetning på 105,2 mill. kroner til spesielle miljøtiltak og områdetiltak for 2004.

7.4.2 Miljøprogram

Partene er enige om at det skal innføres et nasjonalt miljøprogram fra 2004 og regionale miljøprogram i hvert enkelt fylke fra 2005.

Den overordnede målsettingen med miljøprogrammet er å bidra til økt målretting av miljøarbeidet i landbruket og til bedre synliggjøring av landbrukets samlede miljøinnsats. Det regionale miljøprogrammet skal videre bidra til økt forankring av miljøarbeidet i landbruket både på lokalt og regionalt nivå. Det skal også legge grunnlag for et enklere og mer oversiktlig resultatoppfølgingssystem.

Nasjonalt miljøprogram vil bestå av; nasjonale mål og føringer i landbrukspolitikken, rutiner for rapportering og evaluering av virkemidlene, rammer for de regionale miljøprogrammene, et system for godkjenning og kontroll av de regionale miljøprogrammene og en virkemiddelpakke. Virkemiddelpakken består av:

- AK-tilskudd
- Liste over regionaliserte miljøkrav knyttet til produksjonstilskuddene
- Tilskudd til dyr på utmarksbeite

- Midler til informasjons- og utviklingstiltak
- Tilskudd knyttet til økologisk landbruk

Det skal etableres en miljørettet økonomisk virkemiddelpakke på regionalt nivå på om lag 350 mill. kroner fra 01.01.2005.

Fylkesmannen skal i samråd med næringsorganisasjonenes fylkeslag utarbeide forslag til regionalt miljøprogram i det enkelte fylket. Det legges til grunn at fylkeskommunens politiske organer blir trukket inn i arbeidet med utforming av overordnede miljøprioriteringer i fylket. De regionale miljøprogrammene skal på høring i kommunene. Hvert enkelt fylkes miljøprogram godkjennes av SLF etter samråd med avtalepartene. Det forutsettes at Fylkesmannen gir korte årlige rapporter til SLF, med oversikt over gjennomførte tiltak og måloppnåelse, og prioriterte aktivitetsbudsjett for kommende år. I tillegg til denne kontrollen forutsettes det i samsvar med rapporten fra en arbeidsgruppe at det gjennomføres en evaluering av måloppnåelsen i miljøprogramsatsingen.

Hvert fylke får ansvaret for å etablere egne virkemidler/ordninger for å møte de prioriterte miljøutfordringene i sin region. Hver ordning må være forankret i et av hovedområdene:

- tiltak for å ivareta kulturlandskapet, med de sentrale underområdene;
  - tiltak for å styrke setring
  - tiltak for å ivareta aktivt beitebruk
- tiltak for å redusere forurensninger

Virkemidlene skal være begrenset til foretak som mottar produksjonstilskudd. Alle virkemidlene/ordningene skal innrettes ut fra at hvert enkelt foretak er berettiget "miljøprogramtilskudd" når de oppfyller de kriteriene som blir definert i ordningene. Virkemiddelpakken etableres gjennom å overføre bevilgningsrammene til ordningene Tilskudd til seterdrift med melkeproduksjon, Tilskudd til dyrking av fôr i fjellet, Driftsvansketilskudd til brattlendte bruk, Tilskudd til organisert beitebruk, Tilskudd til endra jordarbeiding og Fylkesvise midler til informasjons- og miljøtiltak. Disse ordningene fjernes, men formål med miljøvirkning videreføres på regionalt nivå. Fordelingen mellom fylkene i oppstartsfasen bør ikke være vesentlig forskjellig fra den summen som allokeres til fylkene i dag fra de "gamle" ordningene. I tillegg tas det midler fra post 74 for å komme opp i et samlet beløp på 350 millioner kroner for 2005. Partene er enige om å trappe opp avsetnin-

Tabell 7.4 Anslag for fylkesvis fordeling av midler til miljøprogram for 2005 og 2006, mill. kr.

	Diverse ordninger[1)]	Tilskudd til setrer	Fra post 74	Sum miljøprogram 2005		Sum miljøprogram 2006	
	mill kr	mill kr	mill. kr	mill kr	kr/daa	mill kr	kr/daa
Østfold	27,6	0,0	3,0	30,6	42	34,0	46
Oslo/Akershus	37,7	0,0	3,5	41,2	54	45,0	59
Hedmark	29,3	3,6	6,4	39,3	39	42,0	41
Oppland	27,4	7,5	13,0	47,9	51	53,4	56
Buskerud	14,2	2,0	4,0	20,2	42	21,9	45
Vestfold	11,5	0,0	2,6	14,1	34	17,0	41
Telemark	6,5	0,4	3,2	10,1	42	11,5	48
Aust-Agder	0,7	0,0	2,1	2,8	26	3,7	34
Vest-Agder	0,9	0,0	3,6	4,5	26	6,0	35
Rogaland	4,0	0,1	15,9	20,0	24	24,0	29
Hordaland	7,5	0,7	8,6	16,8	47	19,5	54
Sogn og Fjordane	11,1	1,1	9,5	21,7	53	24,0	59
Møre og Romsdal	4,5	0,8	8,6	13,9	25	17,6	31
Sør-Trøndelag	9,9	2,1	8,4	20,4	29	24,0	33
Nord-Trøndelag	17,0	0,2	6,5	23,7	28	26,5	31
Nordland	1,6	0,2	11,5	13,3	25	17,7	33
Troms	1,4	0,3	5,6	7,3	30	9,4	38
Finnmark	0,4	0,0	1,8	2,2	25	3,0	33
Sum	213,2	19,0	117,8	350,0	37	400,0	42

[1)] Dette utgjør ordningene driftsvansketilskudd for brattlendte bruk, tilskudd til dyrkning av fôr i fjellet, tilskudd til organisert beitebruk, tilskudd endra jordarbeiding og fylkesvise midler til informasjon og utviklingstiltak

gen til miljøprogram til 400 millioner kroner fra 2006.

Administrasjonen av de nye virkemidlene/ordningene må være brukerorienterte, og den må være godt koordinert med øvrig tilskuddsforvalting.

Oversikt over fylkesvis fordeling av midler til miljøprogram

Tabell 7.4 viser en oversikt som antyder hvordan pengene vil fordeles til det enkelte fylket for 2005 og 2006. Partene er enig om en fordeling mellom fylker som er basert på fordelingen i 2002 av midlene fra ordningene; Tilskudd til setre med melkeproduksjon, Tilskudd til dyrking av fôr i fjellet, Driftsvansketilskudd til brattlendte bruk, Tilskudd til organisert beitebruk, Tilskudd til endra jordarbeiding og Fylkesvise midler til informasjons- og miljøtiltak. I tillegg inngår en skjønnsmessig fordeling av midler fra post 74, blant annet med utgangspunkt i fylkets andel av beitedyr og grovfôrareal.

7.4.3 Ny handlingsplan for redusert risiko ved bruk av plantevernmidler

Planperioden for *Handlingsplan for redusert risiko ved bruk av plantevernmidler (1998-2002)* er utløpt. I tråd med St.prp. nr 65 (2001-2002) fikk den partsammensatte arbeidsgruppen som har foreslått den løpende oppfølgingen av tiltakene, supplert med representanter fra Forbrukerrådet, Statens forurensningstilsyn, Statens landbrukstilsyn og Statens næringsmiddeltilsyn, i oppgave å sluttevaluere tiltakene i handlingsplanen.

Evalueringsgruppen fikk i oppdrag å vurdere effekten av tiltakene, synliggjøre utfordringer og gi tilrådninger til videre arbeid og tiltak fremover. Gruppen avga sin rapport 02.04.2003. Evalueringen konkluderer med at tiltakene er gjennomført i samsvar med planen og mener at en samlet vurdering av effekten av tiltakene i handlingsplanen tyder på at det har skjedd en risikoreduksjon på minst 25 pst. både for helse og for miljø i løpet av planperioden. Til tross for denne positive trenden, viser resultatene fra overvåkingsprogrammene for næringsmidler og miljø at situasjonen enda ikke kan sies å være fullt ut tilfredsstillende. Videre er flere av tiltakene av langsiktig karakter og må videreføres hvis effekten skal opprettholdes. Resultater fra gjennomførte spørreundersøkelser viser også at det er rom for forbedringer.

Evalueringsgruppen har foreslått at det utarbeides en videreført handlingsplan for perioden 2004-2008. Gruppen har foreslått målsettinger og en rekke tiltak som kan inngå i den nye handlingsplanen. Landbruksdepartementet vil innhente synspunkter på forslaget til målsettinger og de tiltakene som er foreslått i evalueringsrapporten og vil sende ut rapporten på en bred høring. Tilrådningene i rapporten vil sammen med høringsuttalelsene danne grunnlaget for en ny handlingsplan for perioden 2004-2008.

Hovedopplegget for ny handlingsplan legges til grunn med en uendret økonomisk ramme over avtalen. Partene er enige om å avsette 14 mill. kroner til tiltak under den nye handlingsplanen for 2004. I tillegg er 3 mill. kroner til forskning over post 77.13 øremerket til handlingsplanen. Tiltakene over jordbruksavtalen vil bli kombinert med en oppfølging av tilsyn og kontroll fra det nye Mattilsynet fra 01. 01.2004. Denne overvåkingen vil bl.a. omfatte en forsterket kontroll av drikkevann.

Gjennomføringen og effekten av tiltakene under den nye handlingsplanen vil bli løpende evaluert i

Tabell 7.5 Oversikt over spesielle miljøtiltak. Mill. kroner.

Ordning	2003	2004
Informasjons– og utviklingstiltak[1)]	21,0	18,5
Genressursarbeid [2)]	6,3	6,8
Norsk landbruksmuseum	3,2	3,2
Bevaringsverdige storferaser	1,0	1,5
Prog. for gjenvinning av våtorganisk avfall	2,3	0 [3)]
Erosjonsforebyggende tiltak	0	0
Spesielle miljøtiltak [4)]	97,0	97,0
Områdetiltak [4)]	8,2	8,2
Sum	139	135,2

[1)] Avsetningen til 3Q innenfor Informasjons– og utviklingstiltak flyttes ut av avtalen fra 2005.
[2)] Økning på 0,5 mill. kroner til forskningsoppgaver.
[3)] Det avsettes 2,2 mill. kroner i engangsmidler til ORIO
[4)] Slås sammen til en post fra 2004.

handlingsplanperioden. Evalueringen forutsettes å omfatte både tiltak finansiert over jordbrukavtalen og andre tiltak. Opplegget for den løpende evalueringen forutsettes fastsatt etter høringen.

7.4.4 Andre sentrale miljøvirkemidler

Spesielle miljøtiltak

Partene er enige om fordeling av midlene til miljøtiltak på LUF over jordbruksavtalen, jf. tabell 7.5.

Det bevilges 18,5 mill. kroner til posten Informasjons- og utviklingsmidler under posten Spesielle miljøtiltak over LUF. I denne posten inngår bl.a. fylkesvise informasjons og utviklingsmidler, innføring av miljøplan og overvåkingsprogrammet 3Q. Det avsettes 4,2 mill. kroner til innføringen av miljøplan (miljøplanråd). Dette vil sammen med midlene for 2003 finansiere 1000 rådgivningsgrupper. De øvrige midlene på posten fordeles av Landbruksdepartementet etter samråd med Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag.

Genetiske ressurser

Norge er i besittelse av unike landbruksgenetiske ressurser, som en følge av drift i mange av plantenes og trærnes nordlige utbredelsesgrense og bidragene fra framsynt avlsarbeid og brede avlsmål. Utnyttelse og forvalting av våre landbruksgenetiske ressurser krever kunnskapsutvikling og styrking av kompetanse på området, bl.a. i forhold til kartlegging og dokumentasjon av våre genetiske ressurser både i aktive avls- og foredlingspopulasjoner i kommersiell bruk og i in-situ (i sitt naturlige miljø) og ex-situ samlinger (f.eks. frøbank) av genetisk materiale. Dette vil være spesielt viktig i forhold til diskusjonene omkring retten til, og tilgangen til genetiske ressurser.

Det bevilges 0,5 mill. kroner til forskning på genetiske ressurser i landbruket for 2003 og i tillegg opprettholdes bevilgningen på 6,3 mill. kroner til arbeid i genressursutvalgene og i Norsk Genressursråd. Samtidig øremerkes på 0,5 mill. kroner til Genbanken for fjørfe og overføres fra Norsk fjørfelag til Genressursutvalget for fjørfe.

Tilskudd til gamle norske storferaser økes med 0,5 mill. kroner til 1,5 mill. kroner. Ordningen flyttes ut av LUF og over på 74.14 Tilskudd til husdyr.

7.5 Økologisk landbruk

Som kapittel 3.10 viser har det i 2002 vært en positiv utvikling innenfor den økologiske primærproduksjonen, mens markedet ikke har utviklet seg i samme takt. I utviklingsfasen fram mot 2010 må man imidlertid akseptere at det kan oppstå tidvis ubalanse mellom produksjon og omsetning. Det anses følgelig som vesentlig å opprettholde en fortsatt målrettet og stabil satsing.

Partene er enige om en samlet avsetning til utvikling av økologisk jordbruk på 123,3 mill. kroner.

Omleggings –, areal- og husdyrtilskudd

Det legges vekt på stabilitet og langsiktighet i tilskuddsordningene. I forbindelse med at lengden på omleggingsperioden er utvidet, har størrelsen på omleggingstilskuddet vært vurdert, men det ble ikke funnet å være behov for endringer. Ut fra dette foretas det følgelig ingen satsendringer for de eksisterende tilskuddene.

Økologisk svinekjøttproduksjon er i dag av svært begrenset omfang. Det er ønskelig med et større omfang av denne produksjonen både for å gi forbrukerne tilbud om større varespekter og fordi økt tilførsel av spesielt svinekjøtt er påkrevd i foredlingssammenheng. Det satses betydelig på økt produksjon, bl.a. gjennom et nasjonalt pilotprosjekt. Erfaringer så langt indikerer at det vil være hensiktsmessig med et eget tilskudd for økologisk svineproduksjon. Det innføres derfor et husdyrtilskudd på 250 kroner pr. økologisk avlsgris og 40 kroner pr. økologisk slaktegris.

Utviklingstiltak innen økologisk landbruk

Sammenslåingen av en rekke enkeltordninger til en samlepost har medført en mer kostnadseffektiv bruk av midler, bla gjennom bedre prosjektstyring og større fleksibilitet mellom tiltak. Det er i løpet av 2002 og 2003 igangsatt en rekke større, helkjedeprosjekter som skal bidra til økt produksjon, og tilbud av økologiske produkter. Ettersom disse prosjektene er flerårige binder de opp store deler av posten. Det legges videre opp til en mer kostnadseffektiv og målrettet bruk av utviklingsmidlene.

Utviklingen siste år viser at det spesielt er behov for å prioritere i de områdene i handlingsplanen som er rettet mot utvikling av markedet. Aktuelle markedstiltak i handlingsplanen som bør vurderes igangsatt i 2004 er bl.a.:

- Økt samarbeid med markedsaktører knyttet til informasjon om økologisk produksjon, herunder vurdere delfinansiering av markedsføringskampanjer for økologiske produkter
- Vurdere om premieringsordningen som er inn-

ført for kjøtt kan etableres som midlertidig ordning for andre produksjoner
- Vurdere om det kan etableres en ordning med helkjedeavtaler hvor aktørene i kjeden fra jord til bord inngår forpliktende avtaler om produksjon, leveranser og omsetning.
- Følge opp igangsatte nasjonale pilotprosjekter og initiere nye som kan løse identifiserte "flaskehalser" i verdikjeden fra jord til bord.

Rammen for utviklingstiltak settes til 38 mill. kroner. Forbrukerpanelene vil bli trukket aktivt inn i arbeidet med å drøfte handlingsplanens tiltak.

Forskning

Det er behov for å styrke forskningsinnsatsen innen økologisk jordbruk. Særlig er det viktig å styrke forsknings- og utviklingsprosjekter knyttet til økologisk korn-, frukt- og grønnsaksproduksjon. Det er videre behov for økt forskning knyttet til områder som næringsforsyning, vekstskifte, sortsvalg, ugras, sykdomsregulering, arbeidsbelastning, salgsutbytte og totaløkonomi. Det er avgjørende at forskningen er godt samordnet med den øvrige landbruksforskningen. Virksomheten videreføres med 8 mill. kroner.

Organisasjoner

Partene er enige om at støtten til de økologiske organisasjonene settes til med 2,6 mill. kroner for 2004.

7.6 De enkelte produksjonssektorene

7.6.1 Korn og kraftfôr og mel

Erfaringer fra kornsesongen 2002-2003

For avtaleåret 2002/2003 ble målprisene på korn redusert med 5 øre i forhold til avtaleåret 2001/2002. Bestemmelsen om at det faktiske prisuttaket for avtaleåret 2001/2002 skulle være 4 øre pr. kg under fastsatt målpris ga en faktisk prisnedgang i avtaleprisene på 1 øre pr. kg for avtaleåret 2002/2003. For kornlevering til og med mars 2003 (for kornåret 2002/2003) viser rapportene til Statens landbruksforvaltning at produsentene har oppnådd en pris på fôrkorn (65 prosent bygg og 35 prosent havre) og på mathvete som ligger henholdsvis 2,9 øre pr. kg og 1,7 øre pr. kg høyere enn tilvarende pris på samme tidspunkt i foregående kornår. Årsaken til dette er bl.a. at frakttilskuddene ved transport av korn fra produsent og mottaksanlegg i overskuddsområde til kysten ble endret og satsene hevet under jordbruksoppgjøret 2002. Endringen ble gjort for å bidra til å redusere prisforskjellene på korn på Østlandet. Med bakgrunn i dette har innlandsanleggene i kornsesongen 2002/2003 hevet prisene til produsent i forhold til prisene ved kystanleggene slik at prisdifferansen mellom kyst- og innlandsanleggene er mindre enn for kornåret 2001/2002. Økt konkurranse om kornet blant kornkjøperne er også medvirkende til økningen i produsentprisen. Den økte konkurransen skyldes bl.a. at det har kommet en ny aktør i markedet, Nordisk Korn AS, i tillegg til aktørene Felleskjøpgruppen, bygdemøllene og Unikorn AS.

Opplegget for kornsesongen 2003-2004

Det gjennomføres en reduksjon i målprisene for korn og oljefrø på 3 øre pr. kg. Det er viktig at den reduserte pris på matkorn vil bidra til en tilsvarende reduksjon for norsk bakevareindustri, jf. omtalen nedenfor av konkurransesituasjonen for den melbaserte næringsmiddelindustrien.

Målpris på fôrkorn baseres på andel bygg og havre der det legges til grunn 3 års glidende gjennomsnitt ved fastsettelsen av dette forholdet (mottatt bygg og havre ved de mottaksanlegg som Felleskjøpsgruppen har førstehåndsomsetningen ved). Målprisen på fôrkorn i avtaleåret 2003/2004 skal baseres på en andel bygg på 66 pst. og en andel havre på 34 pst.

Det ble under jordbruksoppgjøret 2002 gjennomført flere endringer i fraktordningene i kornsektoren, bl.a. for å minske prisdifferansen mellom kyst- og innlandsanleggene på Østlandet. Endringen som ble gjort på Østlandet har medvirket til å minske prisdifferansen slik intensjonen var. Det er ikke funnet grunnlag for å foreta endringer i fraktordningene på kornsektoren ved årets oppgjør.

Konkurransesituasjonen for den melbaserte næringsmiddelindustrien

Innførselen av bakervarer som omfattes av ordningen med råvarepriskompensasjon (RÅK) har økt jevnt fra 1995 til 2002. Store deler av den melforbrukende industrien produserer ferdigvarer som er omfattet av protokoll 3 til EØS-avtalen. Dette innebærer at denne industrien i særlig grad er eksponert for internasjonal konkurranse. Om lag tre fjerdedeler av norsk matkornproduksjon blir brukt som råvare i RÅK-produkter. Statens landbruksforvaltning har innhentet prisinformasjon som viser at differansen mellom norske og internasjonale melpriser har økt de siste årene, mest på grunn av at

prisen på norsk mel har økt, sammen med en styrking av den norske krona i forhold til utenlandsk valuta.

Ved vurdering av konkurransesituasjonen for den melbaserte næringsmiddelindustrien vil det være riktig å se på hele verdikjeden for korn og matmel. I den forbindelse har Statens landbruksforvaltning foretatt en marginundersøkelse i varekjeden for matkorn og mel. Marginundersøkelsen beskriver prisdannelse inklusive nivåer på de ulike kostnadselementene i verdikjeden fra korn til og med melomsetningen, det vil si fra produsenten leverer matkornet til melet selges ut fra mølle. I undersøkelsen som foreligger som særskilt rapport fra Statens landbruksforvaltning, er det også foretatt sammenlikninger med Sverige. Produsentene av mathvete i Norge får om lag 1 000 kroner pr. tonn mer enn det produsentene får i Sverige. På den annen side foretas det i Norge en prisnedskrivning ved tilbakeføring av tollinntekter som i 2002 var 771 kroner pr. tonn, herav 338 kroner pr. tonn i prisnedskriving norsk korn og 433 kroner pr. tonn i matkorntilskudd. Lagerkostnadene som til dels tilkommer kornprodusenten, og dels kornhandler er 45 pst. høyere i Norge enn i Sverige. Kostnadene som tillegges kornprisen ved håndtering av norsk korn for levering av mathvete på Østlandet er også vesentlig høyere enn i Sverige, hvor møllene i større grad selv handler med korn. Dessuten går en del av kornet direkte fra produsent til mølle. Statens landbruksforvaltning har også gjennom sin undersøkelse funnet at den prisen hovedtyngden av melet omsettes for er betydelig lavere enn prisen i de offisielle prislistene. Statens landbruksforvaltnings undersøkelse viser at prispåslaget i verdikjeden fra kornprodusent til melet selges fra mølle er betydelig høyere i Norge enn i Sverige. Dette er med å forklare at prisforskjellene på mel mellom Norge og EU er vesentlig større enn forskjellen i råvareprisen skulle tilsi.

Dette tilsier at det bør være mulig å redusere kostnadene i verdikjeden for korn i de nærmeste år. Partene er enige om at det er en oppgave for alle aktører i melmarkedet å bidra aktivt til en slik kostnadsreduksjon.

Partene er videre enige om å videreføre Statens landbruksforvaltnings arbeide med analyse av melmarkedet. Dette arbeidet bør skje i dialog med de aktuelle aktører som tar del i melmarkedet. Med utgangspunkt i sin forvaltning av tollvernet og øvrige virkemidler innenfor korn- og melsektoren, vil Statens landbruksforvaltning få de nødvendige fullmakter til å forsterke prisovervåkningen i hele verdikjeden fra korn til matmel.

For å oppnå mer konkurransedyktige melpriser er det i særlig grad nødvendig med tiltak som ligger utenom avtalesystemet. Det vises til at Statens landbruksforvaltning vil ta sikte på, i samsvar med gjeldende forskrift om administrativ tollnedsettelser for landbruksvarer, å administrere tollsatsen ned med inntil 32 øre pr. kg mel.

7.6.2 Markedsordningen for melk

Produksjonsnivå for melk

Budsjettnemnda for jordbruket har prognosert meierileveransen til om lag 1 522 mill. liter kumelk og 20 mill. liter geitmelk i 2003. Kvotene ble i 2002 økt med 1 pst. for kumelk og 4 pst. for geitmelk. I 2003 er kumelkkvotene økt med ytterligere 1 pst. i forhold til kvoten i 2002, mens geitmelkkvotene er uendret. Markedssituasjonen for melk tilsier at det for 2003 ikke er behov for noen ytterligere justering av samlet kvotevolum.

Målprisendring på melk

Målpris på melk økes med totalt 1 øre. For kumelk tas prisøkningen ut i markedet gjennom en økning på 3 øre pr. liter for ikke smakstilsatte flytende produkter i dagligvaremarkedet. I tillegg økes målprisen for geitmelkprodukter i dagligvaremarkedet med 3 øre. Øvrige priser holdes uendret.

Produksjonsregelverket for melk

Partene er enige om å øke taket for beregnet kvote etter kvotekjøp til 250 000 liter for kumelk og 125 000 liter for geitmelk. Det foretas ingen endringer i maksimal kvote for samdrifter. Partene er videre enige om at avstandsbegrensningen for å etablere samdrift i melkeproduksjon økes fra 10 til 12 km. Endringene trer i kraft fra 01.07.2003.

For øvrig foretas det ingen endringer i kvoteordningen for melk. Inneværende år vil være første år med gjennomføring av direkte kjøp og salg av kumelkkvoter mellom produsenter. Det er ønskelig å høste erfaringer med det nye systemet før eventuelle endringer blir vurdert. Det ble også foretatt en forenkling og opprydding i kvoteregelverket i forbindelse med innføring av det nye omsetningssystemet for kumelkkvoter i januar 2003.

Videre innføres det fra 01.07.2003 en ny ordning der det gis fritak for overproduksjonsavgift ved lokal foredling av ku- og geitmelk. Partene er enige om at eiendommens eventuelle melkekvote og kvantum til lokal foredling fritatt fra overproduksjonsavgift til sammen ikke kan overstige 250 000 liter kumelk eller 125 000 liter geitmelk, tilsvarende

som kvotebegrensningen for enkeltbruk. I tillegg til å gi økt handlingsrom for eksisterende melkeprodusenter, vil ordningen også åpne for nyetablering innen melkeproduksjon. Det forutsettes at melken enten foredles på egen landbrukseiendom eller på eller i nærheten av eventuelt samarbeidende foretaks eiendom.

Geitmelk

Statens landbruksforvaltning har med bakgrunn i enighet mellom avtalepartene i jordbruksoppgjøret 2002 evaluert kvoteordningen for geitmelk. Bakgrunnen for evalueringen var utfordringer i geiteholdet knyttet til svekkede produsentmiljøer og geografisk lokalisering av produksjonen i forhold til anlegg for industriell bearbeiding. SLF har foreslått å videreføre kvoteordningen for fortsatt å beholde muligheten til å begrense produksjonen, men det foreslås å fjerne noen av tilpasningshindringene i det eksisterende regelverket.

Departementet vil med bakgrunn i evalueringen av kvoteordningen heve avstandskravet i samdrifter i geitmelkproduksjon til 12 km med virkning fra 01.07.2003. Samtidig fjernes kravet om normal helårsproduksjon. Formålet er å øke tilpasningsmulighetene for geitmelkprodusentene.

Departementet ser imidlertid ikke at disse endringene innenfor kvoteregelverket alene kan løse utfordringene innenfor geiteholdet. Partene er enige om at det innen 15.02.2004 skal utarbeides et forslag til områder hvor det er formålstjenlig å prioritere virkemiddelbruken innenfor, for å styrke geitmelkproduksjonen basert på industriell bearbeiding av melken. I disse områdene må en sikre at produsert melk får industriell anvendelse også framover. TINE vil som markedsregulator med mottaksplikt for melk ha en sentral rolle i dette arbeidet. Videre skal det gjennomføres analyse og vurdering av ulike tiltak som kan øke tilpasningsmuligheten i geiteholdet innenfor disse områdene.

For områder uten anlegg for industriell bearbeiding av geitmelk skal det utredes selektive og målrettede virkemidler, som sammen med virkemidler for ammegeit og den nye ordningen for lokal foredling framstår som et fullgodt alternativ for geitmelkprodusenter i disse områdene. Forslag til tiltak følges opp i jordbruksforhandlingene 2004.

Ny markedsordning for melk

I St.prp. nr. 65 (2001-2002) *Om jordbruksoppgjøret 2002* kap. 7.7.2 omtales tidsplanen for innføring av en ny markedsordning for melk. Det heter her blant annet:

> "..På bakgrunn av dette mener departementet at det ikke vil være forsvarlig med en gjennomføring fra 01.01.2003, og at det bør tas sikte på å innføre endringene fra 01.07.2003. Timeplanen vil i en viss grad være avhengig av hvor omfattende endringer som blir resultatet av den utredning som nå pågår."

Med utgangspunkt i NILFs utredning og forslag til ny markedsordning for melk har Landbruksdepartementet gjennomført en videre utredning av ordningen med sikte på iverksetting fra 01.07.2003. Landbruksdepartementet har imidlertid kommet til at det ikke vil være forsvarlig å iverksette noen ny markedsordning for melk fra 01.07.2003. Iverksettelsen er derfor utsatt til 01.01.2004. Avtalepartene er enige om at det er avgjørende at ytterligere utsettelse unngås.

Som en følge av denne utsettelsen videreføres den midlertidige ordningen med tilskudd til små konsummelkmeierier finansiert over jordbruksavtalen (kap. 1150 post 73) frem til 31.12.2003. For Gausdalmeieriet og Jæren Gardsmeieri utbetales tilskuddet uavhengig av melkefordelingen mellom selskapene.

For uavhengige konsummelkmeierier med egne melkeleverandører gis i tillegg et midlertidig tilskudd i 2-halvår 2003, innenfor en samlet ramme på 13 mill. kroner. Av denne rammen dekkes 6 mill. kroner innenfor prisutjevningsordningen for melk og 7 mill. kroner av engangsmidler på jordbruksavtalen. Midlene utbetales i månedlige beløp. Denne delordningen gjelder kun for meierier etablert med egne melkeleverandører før 15.05.2003.

Departementet vil understreke at dette er midlertidige ordninger fram til 31.12.2003 og gir ingen føringer for utforming og dimensjonering av tiltak i den varige ordning fra 01.01.2004.

Prisutjevningsordningen for melk

Gjennom etterkontrollene av prisutjevningsordningen for melk har det fremkommet forhold som prinsipielt kunne være grunnlag for tekniske justeringer av målprisene i enkelte prisgrupper. Dette som en følge av at beregningsmetodene er endret for noen av melkeproduktene.

Departementet legger til grunn at Statens landbruksforvaltning ved oppfølging av målprisbestemmelsene kan justere for avvik mellom beregnet råvareverdi og fastsatt målpris som en følge av slike endrede prinsipper for råvareverdiberegninger.

7.6.3 Kjøtt og egg

Markedsregulering for fjørfekjøtt

Markedsreguleringen for fjørfekjøtt omfatter kun kylling. I statens tilbud til jordbruksoppgjøret ble det foreslått å avvikle adgangen til markedsregulering for denne sektoren. Partene ble i forhandlingene enige om at det ikke skal foretas noen endringer i markedsordningen for fjørfekjøtt. Markedsregulator har de rettigheter og plikter som til enhver tid følger av de til enhver tid gjeldende retningslinjer.

Frakttilskudd kjøtt

Ved fase II i jordbruksoppgjøret 2002 ble det fastsatt at det skulle foretas en gjennomgang av forskriftsbestemmelsene vedrørende under- og overskuddsområder for mellomfrakttilskudd kjøtt før jordbruksforhandlingene 2003. Avtalepartene var imidlertid enige om at det forelå et behov for en helhetlig vurdering av hele tilskuddsordningen.

Statens landbruksforvaltning som ansvarlig for utredningen skulle ha kontakt mot markedsaktørene under arbeidet. Videre skulle de vurderinger som ble gjort i forbindelse med NILFs rapport *FOLA 2002: Landbrukspolitikk- Forenkling og målretting* vedrørende forenkling og målretting av virkemidler vektlegges.

Frakttilskudd kjøtt består av fire delordninger:

a) innfrakttilskudd for slaktedyr fra produsent,
b) transport av helt slakt fra slakterier i overskuddsområder til engrosforhandlere i underskuddsområder (mellomfrakt helt slakt),
c) transport av skåret vare fra nedskjæringsanlegg i overskuddsområder til engrosforhandler i underskuddsområder samt foredlingsbedrifter i over-/underskuddsområder (mellomfrakt skåret vare),
d) tilskudd til engrosomsetning i underskuddsområder (annet tilskudd).

I utredningen er det vist til at innfrakttilskuddet er målrettet og bidrar til prisutjevning mellom produsenter. Partene er enige om at innfraktordningen skal omfatte alle slakterier, og at delordningen prioriteres gjennom økt tilføring av midler.

Partene er videre enige om å avvikle tilskuddsordningene for mellomfrakt helt slakt og skåret vare samt tilskudd til engrosomsetning over tre år (2004-2006), med unntak av tilskudd til engrosomsetning i Sør-Norge som avvikles fra og med 01.01.04. Gjennom den gradvise avviklingen av tilskuddene vil bedriftene kunne tilpasse sitt transportmønster for kjøtt.

Tiltak i saueholdet

Ut fra de utfordringer som sauenæringen står ovenfor, er det ønskelig å stimulere til økt kvalitet innen kjøttproduksjonen. Partene er derfor enige om å innføre et tilskudd til lammeslakt. Tilskuddet differensieres med en sats på kr 120,- pr. lammeslakt klassifisert som O eller bedre og kr 60,- pr. lammeslakt klassifisert som O- og dårligere. Tilskuddet utbetales sammen med øvrige produksjonstilskudd basert på søknadsomgangen 20. januar.

Lam som får slaktetilskudd skal ikke også gi grunnlag for tilskudd som vinterfôra dyr. Dette sammen med kontrollhensyn gjør at tilskuddet til vinterfôrede dyr pr. 1. januar avgrenses til å omfatte avlsdyr (søyer og værer) som er eldre enn 1 år på telletidspunktet. Det foretas en teknisk omlegging av satsgruppene og tilskuddssatsene til ammegeiter og avlsdyr av sau eldre enn 1 år innenfor samme totale tilskuddsramme basert på en gjennomsnittlig utrangering på 25 pst. Nye satsintervaller og satser for avlsdyr over 1 år etter omleggingen fremgår av undervedlegg 1.

Fordi omsøkt dyretall ikke lenger omfatter sau/geit under 1 år foretas det på samme måte en teknisk justering av satsgruppene og størrelsen på satsene for tilskudd til økologisk husdyrproduksjon, tilskudd til avløsning ferie og fritid, og beregningene for avgrensning av tilskuddsberettiget innmarksbeite og grovfôrareal.

Denne omleggingen vil stimulere til en større produksjon av høyere kjøttkvalitet, og slik sett også gi mulighet for næringen til å hente større inntekter i markedet. Det vil bli viktigere å levere kvalitetslam enn å fôre mange dyr gjennom vinteren. Det vil også premiere de som får mange lam pr. vinterfôra søye og som har lave tap i beitesesongen. Alt dette vil stimulere næringsmessig gode driftsformer og bidra til en bedre økonomi i saueholdet.

Tilskudd til geiteslakt

Med grunnlag i de overnevnte omleggingene som gjennomføres i tilskuddsordningene for sau og geit, får ammegeitene etter dette i sin helhet de økte satsene for avlsdyr over 1 år. For å stimulere til økt kjøttproduksjon av kje, er partene videre enige om at klassifiserte slaktekje over 3,5 kg gis samme sats pr. dyr som slaktelam i klasse O- og dårligere.

7.6.4 Frukt, grønt og potet

Frukt og grønt

Den viktigste rammebetingelsen for norsk frukt

og grønt produksjon er tollvernet. I tillegg til dette gis det økonomisk støtte over jordbruksavtalen, men største delen av inntektene til næringen kommer i form av markedsinntekter. Salget av frukt og grønnsaker har steget mye de siste årene. Frukt- og grøntnæringen har blant annet med utgangspunkt i dette små problemer med overproduksjon.

Potet

Potetsektoren reguleres blant annet gjennom avrensordningen, markedsregulering, AK-tilskudd, distriktstilskudd for potetproduksjon i Nord-Norge, godkjenning av foretak, lagerbeholdningsregistrering og faglige tiltak og opplysningsvirksomhet. Tilknyttede virkemidler som prisnedskrivning av sprit og glykose, eksportrestitusjon og kvalitetsforskrift på matpoteter er også sentrale for å legge til rette for potetproduksjon. En ser i den nåværende situasjonen ikke behov for vesentlige endringer i virkemiddelbruken, men vil vurdere dette nærmere med bakgrunn i resultater fra utredningen omtalt nedenfor.

Partene er videre enige om at Statens landbruksforvaltning skal foreta en vurdering av noteringsgrunnlaget som benyttes ved fastsetting av oppnådd pris for potet, for å sikre at dette er sammenlignbart med den fastsatte målprisen. Vurderingen legges fram for avtalepartene før jordbruksforhandlingene 2004.

Utredning for økt mangfold, verdiskapning og kvalitet i frukt-, grønt- og potetsektoren

Det er et høyt prioritert helsepolitisk mål å øke forbruket av frukt og grønnsaker i den norsk befolkningen. I Helsedepartementets St.meld. nr. 16 (2002–2003) *Resept for et sunnere Norge* (Folkehelsepolitikken) tar en opp landbrukets bidrag til en mer ernæringsrettet politikk.

Det er viktig at økt forbruk av frukt- og grønnsaker også kan bidra til økt salg av norske produkter. En vil spesielt peke på mulighetene som ligger i ordningen frukt og grønt i skolen ved en målrettet produktutvikling på grunnlag av norske råvarer.

Partene er enige om at det er behov for å foreta en utredning og analyse av frukt-, grønt- og potetsektoren med den hensikt å kunne legge til rette for økt mangfold, økt verdiskapning og forbedret kvalitet på produktene. Utredningen bør ta for seg hele verdikjeden fra jord til bord. Det er spesielt ønskelig at det foretas en analyse av omsetnings- og markedssituasjonen i sektoren. I den sammenheng er det viktig å se på muligheter og hindringer som ligger i økt verdiskaping på primærleddet inkl. direkte salg av produkter fra gården eller lokale markeder.

Utredningen skal gi konkrete forslag til tiltak som kan medvirke til at frukt, grønt og potetsektoren gis økt mangfold, at verdiskapningen øker og at kvaliteten på produktene blir ennå mer forbedret. Utredningen ferdigstilles innen 01.01.2004 og følges nærmere opp av avtalepartene og forvaltningen.

7.6.5 Produksjonstilskudd

Tilskudd husdyr

Toppavgrensingen for tilskudd husdyr begrenser utbetalingen av tilskuddet innenfor et maksimalbeløp på 140 000 kroner pr. foretak, med unntak for samdrifter i melkeproduksjon som har 250 000 kroner som maksimalbeløp. Partene er enige om at maksimalbeløpet pr. foretak økes til 150 000 kroner, med unntak for foretak som er samdrifter i melkeproduksjon hvor beløpet økes til 270 000 kroner. I tillegg til økt inntektsgrunnlag vil et høyere maksimalbeløp for tilskuddet gi økte muligheter for produsenter til å inngå samarbeid om husdyrhold.

Når det gjelder tilskudd til sau, vises det til kap. 7.6.3 om tiltak i saueholdet. For tilskudd til hest er partene enige om at det innen forhandlingene i 2004 gjøres en vurdering av tilskuddene til hest slik at midlene tilfaller næringsrettet hestehold.

Innføringen av Individregisteret for storfe i forvaltningen av tilskudd husdyr utsettes inntil man har den nødvendige kvalitet i datagrunnlag og tekniske løsninger. Før registeret tas i bruk i tilskuddsforvaltningen må de nødvendige endringer i utmålingsreglene avklares mellom avtalepartene.

Areal- og kulturlandskapstilskudd

Partene er enige om å videreføre satsingen på produksjon av digitale markslagskart (DMK) i kommende avtaleår. Et tilfredsstillende kartgrunnlag er viktig bl.a. for å kunne dokumentere omsøkt areal for de arealbaserte tilskuddsordningene.

7.6.6 Velferdsordninger

Tilskudd til avløsning ved ferie og fritid

I 2002 ble det gjennomført en framskynding av utbetalingen av tilskudd til avløsning ved ferie og fritid fra 2003 til 2002 med 180 mill. kroner. Dette slik at 75 pst. av tilskuddet for avløsning i 2002 ble utbetalt forskuddsvis i 2002. Bevilgningen for 2003 ble redusert tilsvarende til 990 mill. kroner. Partene legger til grunn at bevilgningen for 2004 konsekvensjusteres opp med 180 mill. kroner til 1 170 mill. kroner. Ut over den tekniske justeringen av satsgrupper og satser for sau og ammegeit nevnt under kap. 7.6.3, gjennomføres det ingen endringer i satsene for tilskudd til avløsning ved ferie og fritid.

Tilskudd til avløsning ved sykdom m.m.

Det var i jordbruksoppgjøret 2001 og 2002 enighet om å evaluere konsekvensene av en overføring av ordningen med tilskudd til avløsning ved sykdom m.m. til Sosialdepartementet og Trygdeetaten. Formålet med en overflytting var forenkling. Landbruksdepartementet har i fellesskap med Sosialdepartementet vurdert en overføring av ordningen, men har etter en samlet vurdering kommet til at det ikke vil være hensiktsmessig. Bakgrunnen for dette er at en overflytting trolig vil medføre at vesentlige hensyn i eksisterende ordning ikke kan videreføres. Dette vil frata jordbrukere viktige rettigheter de i dag har innenfor ordningen.

Sosialdepartementet har også vist til at det ikke vil være hensiktsmessig å vurdere dette videre nå i og med at Trygdeetaten, sosialtjenesten og Aetat er inne i en betydelig omorganiseringsprosess som en oppfølging av St. meld. nr. 14 (2002-2003) *Samordning av AETAT, trygdeetaten og sosialtjenesten*.

Med bakgrunn i dette vil ordningen videreføres under Landbruksdepartementet.

Tidligpensjonsordningen

Som en oppfølging av jordbruksforhandlingene 2002 har Statens landbruksforvaltning evaluert tidligpensjonsordningen for jordbrukere. Konklusjonen er at ordningen fungerer godt og det er kun foreslått mindre forskriftsendringer. Disse endringene følges opp i ordinær forskriftsrevidering. Partene er enige om å heve grensen for hvor stor inntekt bruker og ektefelle/samboer hver for seg kan ha uten å få avkorting, til 130 000 kroner. Endringen får virkning fra inntektsåret 2003.

7.7 Andre politikkområder

7.7.1 Ny finansiering av planteforedling og oppformering

På oppdrag fra Landbruksdepartementet gjennomførte Fløtaker-Aas-utvalget i 2001 en utredning av den samlede aktiviteten i jordbruket når det gjelder sortsforedling og oppformering av sykdomsfritt plantemateriale. På grunnlag av utredningen ble Norsk Kornforedling AS omdannet til Graminor AS. Det ble lagt til grunn at det økonomiske tilskuddet fra staten til Graminor AS i størst mulig grad skulle skje gjennom tildeling av prosjektstøtte. I dag mottar aktørene tilskudd til foredling og oppformering dels som forvaltningsstøtte (Planteforsk) og dels som direkte tilskudd under jordbruksavtalen (post 77). En omlegging av finansieringen av planteforedling og oppformering ble varslet i St.prp. nr. 1 (2002-2003).

På dette grunnlaget har Landbruksdepartementet gjennomført en intern utredning med sikte på en omlegging av finansieringen av planteforedling. Landbrukstilsynet og Graminor AS har blitt trukket inn i arbeidet.

Partene er enige om at med virkning fra 01. 01.2004 overføres 4,65 mill. kroner fra underpost 77.15 til en ny tilskuddspost på kapittel 1143 sammen med 10,6 mill. kroner fra forvaltningsstøtten til Planteforsk (kapittel 1112 post 51).

Tilskuddsordninger og organisering av foredling og oppformering innenfor hagebrukssektoren skal gjennomgås og vurderes nærmere fram til jordbruksoppgjøret 2004. Herunder skal det vurderes om det er hensiktsmessig å skille ut deler av bevilgningen som gjelder tilsynsoppgaver og genressursbevaring, og om tilskuddsordningene i større grad skal gjøres om til prosjektstøtte og/eller prisnedskriving.

7.7.2 Skadefondet for landbruksproduksjon

Det vises til Statens landbruksforvaltnings rapport vedrørende forenklinger i katastrofeordningene. Partene er enige om at erstatning for avlingssvikt i planteproduksjon forenkles ved at erstatningen beregnes pr. vekstgruppe. For det enkelte foretak blir egenandelen lik for hele landet og settes til 30 pst. pr. vekstgruppe. Videre settes minsteutbetalingen til 5 000 kroner pr. vekstgruppe og det innføres en toppavgrensning på 500 000 kroner pr. vekstgruppe. Erstatning for svikt i honningproduksjonen forenkles ved at erstatningsutmålingen baseres på dokumentert produksjon og pris. Bestemmelsen om 5 års gjennomsnittsbetraktning

ved beregning av erstatning for svikt i honningproduksjon videreføres. Endringene innføres fra 01. 07.2003.

Det vises ellers til kapittel 7.1.3 som omtaler flytting av poster ut av avtalen. For erstatninger som følge av offentlige restriksjoner finansiert over skadefondet forutsettes beregningsmessig 18 mill. kroner flyttet til kap. 1143.

8 Oversikt over postene på kapittel 1150 og 4150

8.1 Budsjettmessige forhold kapittel 1150

8.1.1 Innledning

Det vises til kapittel 6.3 om forenkling av avtaleinstituttet. Partene er enige om at alle budsjettmessige endringer først skal gis virkning fra kommende budsjettår, dvs. 2004 for dette oppgjøret. Endringer og omdisponeringer innenfor gjeldende budsjett kan likevel gjennomføres for budsjettåret 2003. Dette er blant annet nødvendig for å få en bedre tilpassing av bevilgningene til det faktisk behov på de enkelte (under)poster. Partene omdisponerer normalt også tidligere bevilgede men ikke disponerte beløp (overførte beløp) som engangsbevilgninger i inneværende budsjettår.

8.1.2 Overførte beløp fra 2002 og omdisponering til engangsformål

Tabell 8.1 viser bevilgede men udisponerte beløp overført fra 2002 til 2003 i henhold til statsregnskapet 2002. Dette er midler som kan disponeres i 2003 gjennom engangsbevilgninger. Deler av de overførte beløpene er imidlertid forhåndsdisponert gjennom ansvar for utbetalinger som er knyttet til 2002, men som ikke kommer til utbetaling før i 2003.

Av tabell 8.1 framgår det at av et totalt overført beløp på kapittel 1150 fra 2002 til 2003 på 325,3 mill. kroner, er 209,75 mill. kroner forhåndsdisponert, mens 115,55 mill. kroner kan omdisponeres gjennom nye engangsutbetalinger. Ut over dette er det i 2003 tilbakebetalt 22 mill. kroner som tidligere er bevilget over jordbruksavtalen til reguleringsanlegg som nå er disponert til andre formål. Midlene inntektsføres på kapittel 4150 post 70, og tilbakeføres gjennom engangsbevilgninger på kap. 1150. Til sammen innebærer dette at det er 137,55 mill. kroner til disposisjon for engangsbevilgninger i årets jordbruksoppgjør innenfor en uendret bevilgningsramme. Ut over dette viser foreløpige forbruksprognoser på overførbare poster på kapittel 1150 et underforbruk på post 74 som innebærer at det innenfor en nødvendig sikkerhetsmargin kan omdisponeres totalt 155 mill. kroner inkludert overførte beløp som engangsbevilgninger i 2003. Fordelingen framgår av tabell 8.2.

8.1.3 Justert budsjett 2003

De samlede omdisponeringer på kapittel 1150 og 4150 i 2003 er vist i tabell 8.3. Det som er disponibelt på de enkelte poster i 2003 vil være summen av justert bevilgning og disponible overførte beløp som må ses i sammenheng. Summen av bevilgningsendringer og omdisponeringer på kapittel 1150 blir 22,0 mill. kroner som motsvarer bevilgningsøkningen på inntektskapittelet 4150. Det er således ingen netto endring av bevilgningene i 2003. Samlet dis-

Tabell 8.1 Overførte og forhåndsdisponerte beløp fra 2002 til 2003

Kap. 1150 Post	Overført beløp mill. kr	Forhåndsdisponert mill. kr	Disponibelt overført beløp mill. kr
70	21,800	8,000 [1]	13,800
74	36,900	26,650 [2]	10,250
77	187,800	175,100 [3]	12,700
78	78,800		78,800
Kap 1150	325,300	209,750	115,550

[1] Avsatt post 71.11 til destruksjonsanlegg for slakteavfall i Nord-Norge
[2] Avsatt post 74.17: Utvikling av individregister husdyr 0,75 mill. kr, utarbeiding av digitale markslagskart 5,9 mill. kroner, utvikling av IKT i SLF 20 mill. kroner
[3] Avsatt 158,3 mill. kroner på post 77.18 til oppkjøp av melkekvoter kjøpt i 2002 men avregnet i 2003. Avsatt 16,8 mill. kroner på post 77.16 til økologiske prosjekter (ansvar)

Tabell 8.2 Disponering av engangsmidler i 2003.

Post	Benevning	Mill. kr.
50.11	Landbrukets utviklingsfond	17,8
50.11	Tiltak mot gåseskader	1,0
50.11	Gjenvinning av våtorganisk avfall ORIO	2,2
50.11	Takaksjon	2,0
50.11	Beiterett tiltak	2,0
50.11	Radiobjeller	2,0
Sum LUF		27,0
50.13	Skadefondet for landbruksproduksjon	49,0
70.11	Destruksjonsanlegg for slakteavfall i Nord Norge	2,0
73.13	Delfinansiering av midlertidige tiltak til uavhengige konsummelkmeierier	7,0
74.17	Digitale markslagskart	10,0
78.11	Refusjon av avløserutgifter ferie og fritid	60,0
Sum kapittel 1150		155,0
Kap 4150 post 70	Tilbakebetalt tilskudd til reguleringsanlegg	22,0

ponering av overførte beløp er 325,3 mill. kroner i tillegg til en omdisponering av anslagsvis 18 mill. kroner bevilgede midler i 2003 til engangsformål.

8.1.4 Budsjett 2004

Den nye jordbruksavtalen forutsetter at bevilgningene over kapittel 1150 reduseres med 275 mill. kroner i 2004, jf. tabell 8.4. Dette gjelder før konsekvens- og kvantumsjustering av overslagbevilgningene, og før flyttinger av poster fra kapittel 1150 til andre kapitler på budsjettet. Det endelige framlegg til budsjettet for 2004 legges fram for Stortinget i forbindelse med ordinær budsjettbehandling gjennom St.prp. nr. 1.

8.2 Erstatningsordninger som følge av offentlige restriksjoner

Departementet slutter seg til forslagene i rapporten fra en arbeidsgruppe som har vurdert alle erstatningsordninger som kompenserer kostnader knyttet til statlige restriksjoner for å hindre smitte på dyr og planter. Ordningene samordnes gjennom et nytt felles regelverk så snart som mulig, og administrasjonen av erstatningene samles i SLF fra 2004. Dermed oppnås et forvaltningsmessig skille mellom den myndighet som vedtar restriksjonene (Mattilsynet) og den som har ansvar for erstatningene. Ordningen finansieres gjennom en overslagsbevilgning på statsbudsjettet utenfor jordbruksavtalen (kap.1143). Samordningen av dagens erstatninger innebærer en flytting fra andre poster tilsvarende 42 mill. kroner, hvorav 27 mill. kroner overføres fra jordbruksavtalen, jf. tabell 8.5.

8.3 Nærmere om de enkelte poster på kapittel 1150

8.3.1 Post 50 Fondsavsetninger

Gjennom omdisponering av overførte midler er bevilgningen til LUF økt med 27 mill. kroner i 2003. Av dette er 17,8 mill.kr en generell styrking av kapitalen, mens de resterende 9,2 mill. kroner skal finansiere særskilte tiltak i samsvar med jordbruksavtalen, jf. tabell 8.2.

Tilsvarende er bevilgningen til Skadefondet i 2003 økt med 49 mill. kroner gjennom omdisponering av overførte midler. Dette er nødvendig for å dekke behovet i en normalsituasjon 2003-2004. Av den konsekvensjusterte bevilgningen i 2004 (20,75 mill. kroner) vil 18 mill. kroner flyttes til en overslagsbevilgning utenfor jordbruksavtalen som delfinansiering av en ny erstatningsordning.

8.3.2 Post 70 Markedsregulering

I avsetningen på post 70.11 i 2003 ligger 10 mill. kroner til et destruksjonsanlegg for slakteavfall i Nord-Norge.

Bevilgninger til post 70.12 er økt med 10 mill. kroner i 2004. I 2003 er det 174,598 mill. kroner til disposisjon på ordningen hvorav 21,798 mill. kro-

Tabell 8.3 Omdisponeringer og endringer i 2003. Mill. kroner.

Kapittel 1150:		*Budsjett*	*Endring*	*Justert budsjett 2003*	*Bruk av overførte midler 2003*
Post	*Benevning*	*2003*	*2003*		
50.11	Tilskudd til LUF	660,750	27,000	687,750	
50.12	Tilskudd til skadefondet	0,750	49,000	49,750	
50	Fondsavsetninger	661,500	76,000	737,500	
70.11	Avsetningstiltak	48,400	10,300	58,700	
70.12	Tilskudd til råvareprisordningen m.v.	173,100	-20,300	152,800	21,800
70.13	Eksportrestitusjon	25,000		25,000	
70	Markedsregulering, *kan overføres*	246,500	-10,000	236,500	21,800
73.11	Tilskudd til norsk ull	165,696		165,696	
73.13	Pristilskudd melk	451,500	7,000	458,500	
73.15	Pristilskudd kjøtt	720,800		720,800	
73.16	Distriktstilskudd egg	4,800		4,800	
73.17	Distrikts– og kvalitetstilsk. frukt, bær og gr.sak.	54,770		54,770	
73.18	Frakttilskudd	237,300		237,300	
73.19	Prisnedskriving korn	432,900		432,900	
73.20	Tilskott matkorn	113,300		113,300	
73	Pristilskudd, *overslagsbevilgning*	2 181,066	7,000	2 188,066	
74.11	Driftstilskudd, melkepr. og spes.kjøttprod.	1 243,500		1 243,500	
74.14	Produksjonstilskudd, husdyr	2 271,025	-13,000	2 258,025	
74.17	Areal– og kulturlandskapstilskudd	2 991,959		2 991,959	36,900
74.18	Andre arealbaserte ordninger	237,901	-13,000	224,901	
74	Direkte tilskudd, *kan overføres*	6 744,385	-26,000	6 718,385	36,900
77.11	Tilskudd til dyreavl m.m.	82,860		82,860	
77.12	Tilskudd til planteavl m.m.	7,000		7,000	
77.13	Tilskudd til forsøksringer og forskning	73,100		73,100	
77.14	Tilskudd til pelsdyr	33,200	-5,900	27,300	
77.15	Tilskudd til kvalitets– og salgsfremmende tiltak	51,300		51,300	
77.16	Tilskudd til økologisk jordbruk	66,300	1,000	67,300	29,500
77.17	Tilskudd til fruktlager	8,100		8,100	
77.18	Oppkjøp av melkekvoter			0,000	158,300
77	Utviklingstiltak, *kan overføres*	321,860	-4,900	316,960	187,800
78.11	Refusjon av avløserutgifter for ferie/fritid	989,819		989,819	60,000
78.12	Refusjon av avløserutgifter for sykdom m.v.	206,800	-15,000	191,800	
78.13	Medlemsavgift til folketrygden	130,800		130,800	
78.14	Tilskudd til sykepengeordningen i jordbruket	88,000		88,000	
78.15	Andre velferdstiltak	50,500	-2,000	48,500	
78.16	Tidligpensjonsordning for jordbrukere	107,935	-3,100	104,835	18,800
78	Velferdsordninger, *kan overføres*	1 573,854	-20,100	1 553,754	78,800
Sum kap. 1150		*11 729,165*	*22,000*	*11 751,165*	*325,300*
Kapittel 4150:					
80	Markedsordningen for korn	122,000		122,000	
70	Tilbakebetalt tilskudd reguleringsanlegg		22,000	22,000	
Sum kap. 4150		*122,000*	*22,000*	*144,000*	
Sum kap. 1150 og kap. 4150		*11 607,165*		*11 607,165*	

Tabell 8.4 Utslag av avtalen og justert budsjett 2004

Kapittel 1150:		*Budsjett 2003* [1)]	*Endring 2004*	*Budsjett 2004* [2)]
Post	*Benevning*	*mill. kr*	*mill. kr*	*mill. kr*
50.11	Tilskudd til LUF	660,750	-6,000	654,750
50.12	Tilskudd til skadefondet for landbruksprod.	0,750		0,750
50	*Fondsavsetninger*	*661,500*	*-6,000*	*655,500*
70.11	Avsetningstiltak	48,400		48,400
70.12	Tilskudd til råvareprisordningen	173,100	10,000	183,100
70.13	Eksportrestitusjon	25,000	-6,000	19,000
70	*Markedsregulering, kan overføres*	*246,500*	*4,000*	*250,500*
73. 11	Tilskudd til norsk ull	165,696		165,696
73.13	Pristilskudd melk	451,500		451,500
73.15	Pristilskudd kjøtt	720,800	-147,100	573,700
73.16	Distriktstilskudd egg	4,800		4,800
73.17	Distrikts– og kvalitetstilsk. frukt, bær, gr.sak.	54,770		54,770
73.18	Frakttilskudd	237,300	-9,000	228,300
73.19	Prisnedskriving korn	432,900		432,900
73.20	Tilskudd matkorn	113,300		113,300
73	*Pristilskudd, overslagsbevilgning*	*2 181,066*	*-156,100*	*2 024,966*
74.11	Driftstilskudd, melkeproduksjon	1 243,500	-42,500	1 201,000
74.14	Produksjonstilskudd, husdyr	2 271,025	24,000	2 295,025
74.17	Areal– og kulturlandskapstilskudd	2 991,959	41,100	3 033,059
74.18	Andre arealbaserte tilskuddsordninger	237,901	-19,000	218,901
74	*Direkte tilskudd, kan overføres*	*6 744,385*	*3,600*	*6 748,985*
77.11	Tilskudd til dyreavl med mer	82,860	-1,000	81,860
77.12	Tilskudd til planteavl med mer	7,000		7,000
77.13	Tilskudd til forsøksringer og forskning	73,100	-4,000	69,100
77.14	Tilskudd til pelsdyr	33,200	-6,000	27,200
77.15	Tilskudd til kvalitettiltak	51,300		51,300
77.16	Tilskudd til økologisk jordbruk	66,300	11,000	77,300
77.17	Tilskudd til fruktlager	8,100		8,100
77	*Utviklingstiltak, kan overføres*	*321,860*	*0,000*	*321,860*
78.11	Refusjon av avløserutgifter for ferie/fritid	989,819	-115,000	874,819
78.12	Refusjon av avløserutgifter for sykdom m.v.	206,800	-17,000	189,800
78.13	Medlemsavgift til folketrygden	130,800		130,800
78.14	Tilskudd til sykepengeordningen	88,000		88,000
78.15	Øvrige velferdstiltak	50,500	-5,500	45,000
78.16	Tidligpensjonsordning	107,935	17,000	124,935
78	*Velferdsordninger*, kan overføres	*1 573,854*	*-120,500*	*1 453,354*
Sum kap. 1150		*11 729,165*	*-275,000*	*11 454,165*

[1)] Budsjett 2003 før de framlagte endringer/omdisponeringer i denne proposisjon, jf tabell 8.3
[2)] Budsjett før kvantums– og konsekvensjusteringer i 2004 som vil bli lagt fram i St.prp. nr. 1

ner er disponering av overførte midler. Bevilgningen til post 70.13 er redusert med 6,0 mill. kroner i 2004. Det vil bli foretatt en gjennomgang av formål og innretningen av denne ordningen. Bevilgningen på post 70 er vist i tabell 8.7.

8.3.3 Post 73 Pristilskudd

Pristilskuddene (tabell 8.8) er overslagbevilgninger styrt av satser og volum.

Bevilgningen på underpost 73.13 er justert opp

Tabell 8.5 Samordning og flytting av erstatninger for offentlige restriksjoner.

Kap/post	*Ordning*	*Mill. kroner*
1150-50.12	Pålegg – planteskadegjørere	5,0
1150-50.12	Frivillig nedslakting – mædi	2,0
1150-50.12	Frivillig nedslakting – skrapesyke	1,0
1150-50.12	Kompensasjon – radioaktivitet	10,0
1150-50.12	Sum skadefondet	18,0
1150-73.15/18	Pristilskudd – kontaktbesetninger	0,0
1150-74.14	Produksjonstilskudd etter nedslakting	9,0
	Pålegg ved floghavre	0,0
Kap. 1150	Jordbruksavtalen	27,0
1107-73	Pålegg husdyrloven	15,0
1143	*Samlet ny bevilgning for erstatningsordningene*	*42,0*

Tabell 8.6 Bevilgning til post 50. Tall i tusen kroner.

Underpost	*Ordning*	*Justert budsjett 2003*	*Budsjett [1] 2004*
50.11	Tilskudd til LUF	687 750	654 750
50.12	Skadefondet for landbruksproduksjon	49 750	750
Sum post 50		*737 500*	*655 500*

[1] Budsjett før konsekvensjusteringer som legges fram i St. prp. nr 1

Tabell 8.7 Bevilgning post 70. Tall i tusen kroner.

Underpost	*Ordning*	*Justert budsjett 2003*	*Engangsmidler 2003*	*Budsjett 2004*
70.11	Avsetningstiltak	58 700	0	48 400
70.12	Tilskudd til råvareprisutjevning	152 800	21 798	183 100
70.13	Eksportrestitusjon	25 000		19 000
Sum post 70		*236 500*	*21 798*	*250 500*

7 mill. kroner i 2003 gjennom omdisponering av overførte midler som en delfinansiering av midlertidige tiltak til uavhengige konsummelkmeierier. Den resterende finansiering til dette formålet dekkes innenfor prisutjevningsordningen.

8.3.4 Post 74 Direkte tilskudd

Bevilgningene på underpostene 74.14 og 74.18 er begge justert ned med 13 mill. kroner i 2003 for å tilpasse bevilgningene til prognosert behov. I tillegg er det lagt til grunn at det kan belastet 36,9 mill. kroner av overførte midler på underpost 74.17, jf. tabell 8.10. Disse skal bidra til å dekke opp det generelle behovet på posten samt engangsbeløp i følge tabell 8.9.

8.3.5 Post 77 Utviklingstiltak

Bevilgningen på underpost 77.14 Tilskudd til pelsdyr er justert ned 5,9 mill. kroner i 2003 for å tilpasse bevilgningen til behovet. For 2004 er bevilgningen satt ned med 6 mill. kroner mens bevilgningen til underpost 77.13 er redusert med 4 mill. kroner.

På underpost 77.16 er bevilgningen i 2003 justert opp 1 mill. kroner i tillegg til at det kan

Tabell 8.8 Bevilgning post 73. Tall i tusen kroner.

Underpost	*Ordning*	*Justert budsjett 2003*	*Budsjett[1] 2004*
73.11	Tilskudd til norsk ull	165 696	165 696
73.13	Pristilskudd melk	458 500	451 500
	– Distriktstilskudd kjøtt	*528 700*	*531 800*
	– Distriktstilskudd fjørfe	*1 100*	*1100*
	– Grunntilskudd kjøtt	*189 700*	*40 000*
	– Grunntilskudd kjøtt lokal foredling	*1 300*	*800*
73.15	Pristilskudd kjøtt	720 800	573 700
73.16	Distriktstilskudd egg	4 800	4 800
73.17	Distrikts– og kvalitetstilskudd frukt, bær og grønnsaker	54 770	54 770
	– Frakttilskudd slakt	*74 500*	*64 500*
	– Frakttilskudd egg	*6 000*	*7 000*
	– Fraktilskudd korn/kraftfôr	*156 800*	*156 800*
73.18	Frakttilskudd	237 300	228 300
73.19	Prisnedskriving korn	432 900	432 900
73.20	Tilskudd matkorn	113 300	113 300
Sum post 73		*2 188 066*	*2 024 966*

[1] Volum– og kvantumsjusteringer for 2004 vil bli lagt fram i St.prp. nr. 1

Tabell 8.9 Engangsbevilgninger over post 74 i 2003.

1	Udisponert avsetning 2002 til digitale markslagskart	5,9 mill. kroner
2	Udisponert avsetning 2002 til utvikling av IKT i SLF	20,0 mill. kroner
3	Udisponert avsetning 2002 til individregister husdyr	0,75 mill. kroner
4	Avsetning 2003 til digitale markslagskart	10,0 mill. kroner
	Sum	36,65 mill. kroner

Tabell 8.10 Bevilgning post 74. Tall i tusen kroner.

Underpost	*Ordning*	*Justert budsjett 2003*	*Engangsmidler 2003*	*Budsjett 2004*
74.11	Driftstilskudd	1 243 500		1 201 000
	– Tilskudd til husdyr	*2 033 025*		*2 062 025*
	– Tilskudd til dyr på utmarksbeite	*225 000*		*233 000*
74.14	Tilskudd til husdyr	2 258 025		2 295 025
74.17	Areal– og kulturlandskapstilskudd	2 991 959	36 913	3 033 059
	– Tilskudd til seterdrift melkeproduksjon	*21 400*		*21 000*
	– Tilskudd til brattlendte bruk	*29 500*		*27 901*
	– Tilskudd til dyrking av fôr i fjellet	*10 300*		*10 000*
	– Tilskudd til endra jordarbeiding m.m.	*163 701*		*160 000*
74.18	Andre arealbaserte tilskudd	224 901		218 901
Sum post 74		*6 718 385*		*6 748 985*

disponeres inntil 29,5 mill. kroner av overførte beløp på posten til å dekke opp ansvar i 2002/2003. Total avsetning på ordningen i 2003 blir dermed 96,8 mill. kroner. Av dette utgjør 16,8 mill. kroner bevilgninger til økologiske prosjekter knyttet til vedtak i 2002. Denne ordningen er flyttet til underpost 50.11 fra 2003. Bevilgningen til underpost 77.16 i 2004 er økt med 11,0 mill. kroner slik at samlet bevilgning på post 77 er uendret sammenlignet med 2003, jf. tabell 8.11.

Fordelingen av tilskudd til de enkelte forsøksringene (underpost 77.13) er flyttet fra SLF til Landbrukets forsøksringer i 2003. Fra 2004 vil dette bli budsjettmessig fulgt opp gjennom en flytting av administrasjonsbevilgningen fra kapittel 1143. post 01 til kapittel 1150 post 77 i St.prp. nr. 1. For 2003 vil administrasjonskostnadene bli dekket direkte fra kapittel 1143.

8.3.6 Post 78 Velferdsordninger

For underpost 78.11 kan det disponeres inntil 60 mill. kroner av overførte beløp i 2003 til å heve forskuddsutbetalingen, jf. tabell 8.12. Til disposisjon på underposten i 2003 blir da 1049,819 mill. kroner tilsvarende en gjennomsnittlig forskuddsutbetaling på 62 pst. Med omlag samme forskuddsprosent, reduserer dette bevilgningsbehovet i 2004 tilsvarende. Bevilgningen er derfor satt ned med 115 mill. kroner som beregningsmessig vil dekke et forskudd i 2004 tilsvarende 60 pst. når bevilgningen er konsekvensjustert (St.prp. nr. 1) som følge av en framskyndet utbetaling fra 2003 til 2002 tilsvarende 180 mill. kroner.

Avsetningen til underpost 78.12 er redusert med 15 mill. kroner i 2003 for å tilpasse bevilgningen til behovet. For 2004 er bevilgningen redusert med 17 mill. kroner. Avsetningen til underpost 78.15 er redusert 2 mill. kroner i 2003 og 5,5 mill. kroner i 2004.

Avsetningen på underpost 78.16 er redusert med 3,1 mill. kroner i 2003 som ledd i tilpasningen i disponeringen av overførte beløp. Samtidig kan det disponeres inntil 18,8 mill. kroner av overførte beløp på ordningen slik at det totalt i 2003 er til disposisjon 123,635 mill. kroner. I 2004 er avsetningen justert opp 17 mill. kroner på underposten for å tilpasse bevilgningen til behovet.

8.4 Kapittel 4150 - Markedsordningen for korn

Bevilgningen på kap. 4150 er, som vist i tabell 8.13, økt med 22,0 mill. kroner i 2003 gjennom inntektsføring av tilbakebetalte investeringsmidler til reguleringsanlegg som ikke lenger disponeres til slike formål.

Tabell 8.11 Bevilgning post 77. Tall i tusen kroner.

Underpost	*Ordning*	*Justert budsjett 2003*	*Engangsmidler 2003*	*Budsjett 2004*
77.11	Tilskudd til dyreavl m.m.	82 860		81 860
77.12	Tilskudd til frøavl m.m.	7 000		7 000
	– Forsøksringene	*35 100*		*33 100*
	– Forskning	*38 000*		*36 000*
77.13	Tilskudd til forsøksringer og forskning	73 100		69 100
	– Tilskudd til pelsdyrfôrlag	*21 800*		*21 800*
	– Tilskudd til pelsdyrfôr (refusjon)	*5 500*		*5 400*
77.14	Tilskudd til pelsdyrfôr	27 300		27 200
77.15	Tilskudd til kval. og salgsfr. tiltak	51 300		51 300
	– Omleggingstilskudd	*39 000*		*40 000*
	– Areal og husdyrtilskudd	*25 300*		*34 700*
	– Tilskudd til organisasjoner	*3 000*		*2 600*
77.16	Tilskudd til økologisk landbruk	67 300	29 500	77 300
77.17	Tilskudd til fruktlager	8 100		8 100
77.18	Oppkjøp av melkekvoter	0	158 300	
Sum post 77		*321 860*	*187 800*	*321 860*

Tabell 8.12 Bevilgning post 78. Tall i tusen kroner.

Underpost	*Ordning*	*Justert budsjett 2003*	*Engangsmidler 2003*	*Budsjett [1] 2004*
78.11	Tilskudd til avløsning ferie og fritid	989 819	60 000	874 819
78.12	Tilskudd til avløsning ved sykdom	191 800		189 800
78.13	Medlemsavgift til folketrygden	130 800		130 800
78.14	Tilskudd sykepengeordning jordbruket	88 000		88 000
	– Tilskudd til landbruksvikarer	16 000		16 000
	– Adm. tilskudd til avløserlag	17 000		14 000
	– Tilskudd landbrukets HMS-tjeneste	15 500		15 000
78.15	Andre velferdstiltak	48 500		45 000
78.16	Tidligpensjonsordningen	104 835	18 800	124 935
Sum post 78		*1 553 754*	*78 800*	*1 453 354*

[1] Konsekvensjustering av bevilgningen gjøres i St. prp. nr. 1

Tabell 8.13 Forslag til bevilgning kapittel 4150. Tall i tusen kroner.

Underpost	*Ordning*	*Justert budsjett 2003*	*Budsjett 2004*
80	Markedsordningen for korn	-122 000	122 000
70	Tilbakebetalt tilskudd reguleringsanlegg	-22 000	
Sum post 4150		*-144 000*	*-122 000*

Arbeids- og administrasjonsdepartementet

t i l r å r :

At Deres Majestet godkjenner og skriver under et framlagt forslag til proposisjon til Stortinget om jordbruksoppgjøret 2003 – endringer i statsbudsjettet for 2003 m.m.

Vi HARALD, Norges Konge,

s t a d f e s t e r :

Stortinget blir bedt om å gjøre vedtak om jordbruksoppgjøret 2003 – endringer i statsbudsjettet for 2003 m.m. i samsvar med et vedlagt forslag.

Forslag til vedtak om jordbruksoppgjøret 2003 – endringer i statsbudsjettet for 2003 m.m.

I

I statsbudsjettet for 2003 gjøres følgende endringer:

Utgifter:

Kap.	Post	Formål	Kroner
1150		Til gjennomføring av jordbruksavtalen m.m.	
	50	Fondsavsetninger økes med fra kr 661 500 000 til kr 737 500 000	76 000 000
	70	Markedsregulering, *kan overføres,* reduseres med fra kr 246 500 000 til kr 236 500 000	10 000 000
	73	Pristilskudd, *overslagbevilgning*, økes med fra kr 2 181 066 000 til kr 2 188 066 000	7 000 000
	74	Direkte tilskudd, *kan overføres,* reduseres med fra kr 6 744 385 000 til kr 6 718 385 000	26 000 000
	77	Utviklingstiltak reduseres med fra kr 321 860 000 til kr 316 960 000	4 900 000
	78	Velferdsordninger, *kan overføres,* reduseres med fra kr 1 573 854 000 til kr 1 553 754 000	20 100 000

II

I statsbudsjettet for 2003 gjøres følgende endringer:

Inntekter:

Kap.	Post	Formål	Kroner
4150		Til gjennomføring av jordbruksavtalen m.m.	
	70	Tilbakebetalt tilskudd til reguleringsanlegg bevilges med	22 000 000

III

Stortinget gir Landbruksdepartementet fullmakt til å iverksette tiltak i henhold til den inngåtte jordbruksavtalen, som er knyttet til bevilgninger i 2004.

Vedlegg 1

Jordbruksforhandlingene 2003
Sluttprotokoll fra forhandlingsmøte 15.05.03

1 Innledning

Partene viser til Stortingets behandling av St.meld. nr. 19 (1999-2000) *Om norsk landbruk og matproduksjon*, Sem-erklæringen og St.meld. nr. 19 (2001-2002) *Nye oppgaver for lokaldemokratiet*. Den inngåtte avtalen er basert på premissene i dette grunnlaget.

2 Økonomisk ramme og fordeling

Partene er enige om de endringer i avtalepriser og tilskuddsordninger som går fram av vedlegg til sluttprotokollen. Avtalens økonomiske ramme går fram av tabell 1.1.

Tabell 1.1 Økonomisk ramme for avtalen. Mill. kroner.

	Mill. kr
Bevilgning over kap 1150 i 2004	-275
Økte målpriser	200
Engangsmidler	155
Virkning av redusert el-avgift	20
Ramme	100

Avtalen har en samlet ramme på 100 mill. kroner, inkl. engangsmidler, og første års virkning av avvikling av el-avgiften over 5 år. Partene er enige om at dersom el-avgiften avvikles raskere skal det tas opp forhandlinger om tilsvarende justering av rammen.

Partene er enige om disponering av engangsmidler slik det framgår av tabell 1.2.

BFJs sekretariat har beregnet utslaget av rammen, og fordelingen av den, på referansebrukene, jf. vedlegg 2.

3 Forenkling av avtaleinstituttet

Partene er enige om at avtalebestemmelsene som gjelder bevilgninger over statsbudsjettet fra og med årets jordbruksoppgjør skal følge kalenderåret, men at målprisene fortsatt skal gjelde for perioden 01.07-30.06. Dette innebærer at inneværende avtale for bevilgningene, som formelt løper til 30.06. 2003, forlenges ut 2003 og at årets forhandlinger gjelder budsjettåret 2004. Bevilgningene innarbeides i statsbudsjettet på ordinær måte gjennom St. prp. nr. 1 (2003-2004).

Det er videre enighet om at Stortingsproposisjonen om jordbruksoppgjøret, som tidligere, fremmes for Stortinget for behandling i vårsesjonen.

Tabell 1.2 Disponering av engangsmidler. Mill. kroner.

	Mill. kr.
Landbrukets utviklingsfond i 2003 [1)]	18,8
Skadefondet for landbruksproduksjon	49,0
Destruksjonsanlegg for slakteavfall i Nord Norge	2,0
Digitale markslagskart	10,0
Tilskudd til avløsning ferie og fritid	60,0
Gjenvinning av våtorganisk avfall	2,2
Radiobjeller	2,0
Delfinansiering av midlertidige tiltak uavhengige konsummelkmeierier	7,0
Beiterettstiltak	2,0
Takaksjonen	2,0
Sum fordelte engangsmidler	155,0

[1)] Inkl. 1 mill. kroner til prosjekter i forbindelse med gåseskader

Proposisjonen forenkles og vil ikke inneholde forslag til budsjettvedtak ut over eventuelle omdisponeringer mellom poster for inneværende kalenderår og eventuelle disponeringer av overførte midler. Stortingets behandling av proposisjonen forutsettes å gi formelt grunnlag for å iverksette søknadsprosedyrer m.v. i inneværende kalenderår for utbetaling av tilskudd etter avtalens bestemmelser.

De ordinære forhandlingene føres frem til en ferdig avtaletekst og fase 2 av jordbruksforhandlingene avvikles. Nærmere utforming av målpriskurver og andre bestemmelser som følger av jordbruksoppgjøret fastsettes av Landbruksdepartementet etter samråd med Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag.

Partene er enig om å flytte en del ordninger ut av jordbruksavtalen fra 01.01.2004.

1. Fra Landbrukets utviklingsfond; Tilskudd til skog, verdiskaping, de sentrale BU-midlene, Samisk utviklingsfond og konkurransestrategier med unntak for KSL som opprettholdes på avtalen med 20 mill. kroner. Innvilgningsrammen som flyttes ut fra LUF, er vist i tabell 3.
2. Partene er enig i at erstatninger etter statlige pålegg og restriksjoner som følge av tiltak mot spredning av sykdom eller skadegjørere på mennesker, planter eller dyr, samordnes og finansieres utenfor jordbruksavtalen på kap. 1143 fra 01.01.2004.

   Dette innebærer at flere ordninger tilsvarende 27 mill. kroner flyttes ut av jordbruksavtalen i tråd med statens tilbud.
3. Tilskudd til matkorn gjennom tilbakeføring av tollinntekter flyttes ut av avtalen med 109,4 mill. kroner i 2004 (jf. underpost 73.20).
4. Tilskudd til frukt og grønt i skolen flyttes til Helsedepartementets budsjett med 10 mill. kroner.
5. Prosjektstøtte til utvikling av norsk plantemateriale gjennom etableringen av Graminor AS, flyttes ut av avtalen ved at 4,65 mill. kroner av bevilgningen på underpost 77.15 overføres til kap. 1143.
6. Tilskudd til økologiske organisasjoner flyttes ut av avtalen, jf. underpost 77.16, med 2,6 mill. kroner i 2004.

Det forutsettes at den tekniske flyttingen av postene skjer fra 01.01.2004 fremlagt for Stortinget gjennom St. prp. nr. 1 (2003-2004).

4 Virkemidler i relasjon til næringsmiddelindustrien

Partene viser til at konkurransekraften til næringsmiddelindustrien er viktig både for jordbruket og næringsmiddelindustrien. Hensynet til næringsmiddelindustriens utviklingsmuligheter, til forbrukerinteressene og til primærjordbrukets avsetningsgrunnlag gjør det viktig at industriens konkurranseevne ivaretas.

Tabell 1.3 Innvilgningsramme for Landbrukets utviklingsfond. Mill. kroner.

Ordning	2003	2004
Overføring til Samisk Utviklingsfond	2	2
Verdiskapingsprogrammet for matproduksjon	95	
Konkurransestrategier for norsk mat	27,5	
Sentrale bygdeutviklingsmidler	39	
Skogbruk og bioenergi	158	
Sum utenfor jordbruksavtalen	321,5	331,5
Kompetansetiltak	8	6
KSL	22,5	20
Fylkesvise bygdeutviklingsmidler eks.rentestøtte	286	286
Spesielle miljøtiltak	139	135,2
Organisert beitebruk[1)]	14,6	14,6
Økologisk jordbruk [2)]	41,2	38
Sum på jordbruksavtalen (eks. rentestøtte)	511,3	499,8
Sum LUF (eks. rentestøtte)	832,8	831,3

[1)] Organisert beitebruk: 14,55 mill overført fra underpost 50.13 jf St.prp. nr. 1 (2002-2003)
[2)] Økologisk jordbruk: 41,2 mill. overført fra underpost 77.16 jf St.prp. nr. 65 (2001-2002)

Partene viser til at utviklingen i foredlings- og omsetningsledd i økende grad er blitt vurdert i tilknytning til jordbruksforhandlingene. Partene er enig om at en kritisk vurdering av kostnads- og konkurranseforhold i alle deler av næringsmiddelindustrien er nødvendig bl.a. for å utforme virkemidlene best mulig framover.

Partene viser til at Statens landbruksforvaltning (SLF) har foretatt en analyse og vurdering av melmarkedet i Norge. Denne analysen viser at prispåslagene fra korn levert fra bonden fram til mel solgt til industrien er høye i Norge. Ut fra dette finner partene at det bør være mulig å redusere kostnadene i de nærmeste år. Partene vil videre understreke at det er en oppgave for alle aktører i melmarkedet å bidra aktivt til en slik kostnadsreduksjon.

Partene finner det videre nødvendig å videreføre SLFs arbeide med analyse av melmarkedet. Partene mener dette arbeidet bør skje i dialog med de aktuelle aktører som tar del i melmarkedet. Partene har merket seg at SLF vil, med utgangspunkt i sin forvaltning av tollvernet, få de nødvendige fullmakter til å forsterke prisovervåkningen i hele verdikjeden fra korn til matmel.

Partene viser til at det vedrørende mer konkurransedyktige melpriser i særlig grad er nødvendig med tiltak som ligger utenom avtalesystemet. Det vises til at SLF vil ta sikte på, i samsvar med gjeldende forskrift om administrativ tollnedsettelser for landbruksvarer, å administrere tollsatsen ned med inntil 32 øre pr. kg mel.

Partene er enige om å øke bevilgningen til prisnedskriving på RÅK med 10 mill. kroner. Bevilgningsøkningen tar høyde for avtalens økninger i målpriser og en begrenset utvidelse av vareomfanget i ordningen. Det er videre tatt hensyn til svingninger i internasjonalt prisnivå for jordbruksråvarer og kronekurs for å sikre forutsigbare rammer for industrien. Partene er enige om å følge utviklingen i konkurransesituasjonen nøye på dette område.

Partene er enige om å redusere ordningen med eksportrestitusjon med 6 mill. kroner til 19 mill. kroner. Dette innebærer en viss innstramming i ordningen.

5 Verdiskaping og næringsutvikling

5.1 Landbrukets utviklingsfond

Verdiskapingsprogrammet for matproduksjon

Partene er enige om at Verdiskapingsprogrammet for matproduksjon skal ha som hovedmål å bidra til høyere verdiskaping både innenfor primærproduksjon og i foredling. Strategiene for fase II (2003-2005) vil bygge på handlingsområdene og arbeidet som er gjort i fase I. Nyskapings- og bedriftsutviklingsprosjekter vil være et viktig område for programmet, det samme vil mobiliseringstiltak og satsing på markedskanaler være. Eksportprogrammet ble overført Verdiskapingsprogrammet fra 01.01.2003 og eksportsatsingen vil derfor være et nytt handlingsområde. Satsing på merkeordningen "Beskyttede betegnelser" vil være en prioritert oppgave i Verdiskapingsprogrammet. Landbruksdepartementet vil, med utgangspunkt i erfaringene fra Verdiskapingsprogrammets fase I og rapporten "Flaskehalser og etableringsbarrierer for mindre matbedrifter", følge opp arbeidet med å gjøre det enklere å få til nyetableringer i landbruket generelt og på matområdet spesielt. Landbruksdepartementet vil videre ved etablering av Mattilsynet fra 01.01.2004 gi arbeidet med informasjon og tilrettelegging for mindre matbedrifter økt prioritet.

Det nye styret for Verdiskapingsprogrammet for matproduksjon vil, til forskjell fra i fase I, ikke lenger behandle enkeltsaker, men vil bl.a. arbeide strategisk med å utvikle programmet og sørge for at programmet administreres i tråd med dets mål og strategier. Styret skal også arbeide med å profilere programmet, og det vil skape en aktiv dialog og samarbeid med alle aktører i verdikjeden.

Partene er enige i at Verdiskapingsprogrammet for matproduksjon må sees i sammenheng med de fylkesvise BU-midlene. Dette er viktig fordi en rekke handlingsområder innenfor Verdiskapingsprogrammet, for eksempel mobilisering, bidrar til aktiviteter i næringa som vil trenge finansiering fra bl.a. BU-midler. Den desentraliserte beslutningsstrukturen i SND, der organisasjonene er med i de regionale (evt fylkesvise) SND-styrene, vil bidra til en bedre koordinering mellom Verdiskapingsprogrammet og de fylkesvise BU-midlene.

De fylkesvise BU-midlene må i større grad rettes inn mot innovative prosjekter, noe som går klart frem av BU-forskriften der det heter at tiltak som fremmer innovasjon og nyskaping skal vektlegges.

"Inn på tunet" - tiltak

Det er enighet om at næringsutøvere som ønsker å satse på "Inn på tunet"/"Grønn omsorg" må prioriteres og gis nødvendig informasjon og oppfølging. Landbruksdepartementet vil koordinere oppfølgingen av det nasjonale prosjektet som ble avsluttet i 2002 med departementene som representerer etterspørselssiden. Oppfølgingen vil bli drøftet med avtalepartene.

Næringsutvikling – sentrale BU-midler

Partene er enige om at satsing på utmark, reiseliv og bioenergi er prioriterte områder ved bruk av de sentrale BU-midlene.

Etter vedtak i jordbruksforhandlingene i 2001 ble det i regi av SND utarbeidet en strategisk plan for næringsutvikling i utmark. Planen peker på en rekke utfordringer, og forslag til tiltak. Det er for 2003 satt av 8 mill. kroner til utmarkssatsingen, og SND er bedt om å nedsette ei arbeidsgruppe som skal utarbeide en handlingsplan for næringsutvikling i utmark. Handlingsplanen vil danne grunnlag for en forsterket satsing på næringsutvikling i utmark.

Det er enighet om en fortsatt satsing på landbruksbasert reiseliv i samarbeid med Norges Turistråd og andre inviterte aktører. Aktivt drevne gårdsbruk og bygdekultur vil være viktig i profilering av tilbudene.

Avtalepartene er enige om fortsatt satsing på bioenergi. Det er en forutsetning av den økte satsingen legger et grunnlag for forretningsmessige konsepter der landbruket er totalleverandør av bioenergiløsninger.

Under de sentrale BU-midlene vil forskningsprosjekt korn bli videreført på samme nivå som i 2003. Videre avsettes 1,5 mill. kroner til Norsk Bygdeturisme og Norsk Gardsmat.

Annet LUF

Innenfor Kompetanseutviklingsprogrammet i landbruket (KIL) prioriteres å utrede behovet for et kompetansekrav i landbruket.

Innenfor rammen av KSL prioriteres kurs og kompetanseheving for bønder.

6 Nasjonalt og regionalt miljøprogram

Kommunale miljøvirkemidler

I henhold til St.meld. nr. 19 (2001-2002) *Nye oppgaver for lokaldemokratiet* vil forvaltningsansvaret for de spesielle miljøtiltakene og områdetiltak fra 2004 overføres til kommunene sammen med skogmidlene over LUF.

Virkemidlene skal tildeles kommunene via Fylkesmannen. Bevilgningen til spesielle miljøtiltak og områdetiltak slås sammen og fordeles samlet til Fylkesmannen. Fylkesmannen fordeler midlene videre til kommunen sammen med skogmidlene over LUF i en samlet bevilgning. Kommunene står fritt i å velge intern organisering i forbindelse med forvaltningen av midlene.

Med hensyn til organisering og forvaltning av midlene vises det til arbeidsgruppens rapport hvor det presiseres at næringsorganisasjonene lokalt skal involveres i utarbeidelsen av tiltaksstrategier for den enkelte kommune. Kommunene utarbeider en kortfattet flerårig tiltaksstrategi med forslag til ramme for de ulike formål, og avgir en årlig rapport til Fylkesmannen på status på bruken av midler. I tillegg forutsettes det at det i samsvar med rapporten fra arbeidsgruppen, gjennomføres en helhetlig evaluering av det nye systemet i forhold til måloppnåelsen for ordningen.

Partene er enige om en samlet avsetning på 105,2 mill. kroner til spesielle miljøtiltak og områdetiltak for 2004. Det skal utarbeides en samlet forskrift for de spesielle miljøtiltakene; Spesielle tiltak i landbrukets kulturlandskap (STILK), Investeringsstøtte til miljøtiltak (IMT), Miljørettet omlegging i kornområdene (MOMLE) og Områdetiltak. Regelverket endres slik at søkere med tilknytning til landbrukseiendom som ikke er berettiget til produksjonstilskudd også kan motta spesielle tilskudd. For disse stilles det ikke krav om miljøplan. Forskriften skal også åpne for tilretteleggings- og fellestiltak organisert av støtteberettigede søkere.

Miljøplan

Partene er enige om følgende avkortingsbeløp ved manglende miljøplan:

Areal, daa	Sats
< 250	8 000
251-500	12 000
> 500	18 000

Miljøprogram

Partene er enige om at det skal innføres et nasjonalt miljøprogram fra 2004 og regionale miljøprogram i hvert enkelt fylke fra 2005.

Nasjonalt miljøprogram vil bestå av; nasjonale mål og føringer i landbrukspolitikken, rutiner for rapportering og evaluering av virkemidlene, rammer for de regionale miljøprogrammene, et system for godkjenning og kontroll av de regionale miljøprogrammene og en virkemiddelpakke. Virkemiddelpakken består av:

- AK-tilskudd.
- Liste over regionaliserte miljøkrav knyttet til produksjonstilskuddene.
- Tilskudd til dyr på utmarksbeite.
- Midler til informasjons- og utviklingstiltak.
- Tilskudd knyttet til økologisk landbruk.

Det skal etableres en miljørettet økonomisk virkemiddelpakke på regionalt nivå på om lag 350 mill. kroner fra 01.01.2005.

Fylkesmannen skal i samråd med næringsorganisasjonenes fylkeslag utarbeide forslag til regionalt miljøprogram i det enkelte fylket. Det legges til grunn at fylkeskommunens politiske organer blir trukket inn i arbeidet med utforming av overordnede miljøprioriteringer i fylket. De regionale miljøprogrammene skal på høring i kommunene. Hvert enkelt fylkes miljøprogram godkjennes av SLF etter samråd med avtalepartene. Det forutsettes at Fylkesmannen gir korte årlige rapporter til SLF, med oversikt over gjennomførte tiltak og måloppnåelse, og prioriterte aktivitetsbudsjett for kommende år. I tillegg til denne kontrollen forutsettes det i samsvar med rapporten fra en arbeidsgruppe at det gjennomføres en evaluering av måloppnåelsen i miljøprogramsatsingen.

Hvert fylke får ansvaret for å etablere egne virkemidler/ordninger for å møte de prioriterte miljøutfordringene i sin region. Hver ordning må være forankret i en av hovedområdene:

- tiltak for å ivareta kulturlandskapet, med de sentrale underområdene;
  - tiltak for å styrke setring
  - tiltak for å ivareta aktivt beitebruk
- tiltak for å redusere forurensninger.

Virkemidlene skal være begrenset til foretak som mottar produksjonstilskudd. Alle virkemidlene/ordningene skal innrettes ut fra at hvert enkelt foretak er berettiget "miljøprogramtilskudd" når de oppfyller de kriteriene som blir definert i ordningene. Virkemiddelpakken etableres gjennom å overføre bevilgningsrammene til ordningene Tilskudd til seterdrift med melkeproduksjon, Tilskudd til dyrking av fôr i fjellet, Driftsvansketilskudd til brattlendte bruk, Tilskudd til organisert beitebruk, Tilskudd til endra jordarbeiding og Fylkesvise midler til informasjons- og miljøtiltak. Disse ordningene fjernes, men formål med miljøvirkning videreføres på regionalt nivå. Fordelingen mellom fylkene i oppstartsfasen bør ikke være vesentlig forskjellig fra den summen som allokeres til fylkene i dag fra de "gamle" ordningene. I tillegg tas det midler fra post 74 for å komme opp i et samlet beløp på 350 mill. kroner for 2005. Partene er enige om å trappe opp avsetningen til miljøprogram til 400 mill. kroner fra 2006.

Administrasjonen av de nye virkemidlene/ord-

Tabell 1.4 Anslag for fylkesvis fordeling av midler til miljøprogram for 2005 og 2006.

	Diverse ordninger[1)]	Tilskudd til setrer	Fra post 74	Sum miljøprogram 2005		Sum miljøprogram 2006	
	mill kr	mill kr	mill. kr	mill kr	kr/daa	mill kr	kr/daa
Østfold	27,6	0,0	3,0	30,6	42	34,0	46
Oslo/Akershus	37,7	0,0	3,5	41,2	54	45,0	59
Hedmark	29,3	3,6	6,4	39,3	39	42,0	41
Oppland	27,4	7,5	13,0	47,9	51	53,4	56
Buskerud	14,2	2,0	4,0	20,2	42	21,9	45
Vestfold	11,5	0,0	2,6	14,1	34	17,0	41
Telemark	6,5	0,4	3,2	10,1	42	11,5	48
Aust-Agder	0,7	0,0	2,1	2,8	26	3,7	34
Vest-Agder	0,9	0,0	3,6	4,5	26	6,0	35
Rogaland	4,0	0,1	15,9	20,0	24	24,0	29
Hordaland	7,5	0,7	8,6	16,8	47	19,5	54
Sogn og Fjordane	11,1	1,1	9,5	21,7	53	24,0	59
Møre og Romsdal	4,5	0,8	8,6	13,9	25	17,6	31
Sør-Trøndelag	9,9	2,1	8,4	20,4	29	24,0	33
Nord-Trøndelag	17,0	0,2	6,5	23,7	28	26,5	31
Nordland	1,6	0,2	11,5	13,3	25	17,7	33
Troms	1,4	0,3	5,6	7,3	30	9,4	38
Finnmark	0,4	0,0	1,8	2,2	25	3,0	33
Sum	213,2	19,0	117,8	350,0	37	400,0	42

[1)] Dette utgjør ordningene Driftsvansketilskudd for brattlendte bruk, tilskudd til dyrkning av fôr i fjellet, tilskudd til organisert beitebruk, tilskudd endra jordarbeiding og fylkesvise midler til informasjon og utviklingstiltak

ningene må være brukerorienterte, og den må være godt koordinert med øvrig tilskuddsforvalting.

Oversikt over fylkesvis fordeling av midler til miljøprogram

Tabell 1.4 er en oversikt som antyder hvordan pengene vil fordele seg til det enkelte fylket for 2005 og 2006. Partene er enig om en fordeling mellom fylker som er basert på fordelingen i 2002 av midlene fra ordningene; Tilskudd til setre med melkeproduksjon, Tilskudd til dyrking av fôr i fjellet, Driftsvansketilskudd til brattlendte bruk, Tilskudd til organisert beitebruk, Tilskudd til endra jordarbeiding og Fylkesvise midler til informasjons- og miljøtiltak. I tillegg inngår en skjønnsmessig fordeling av midler fra post 74, blant annet med utgangspunkt i fylkets andel av beitedyr og grovfôrareal.

Ny handlingsplan for redusert risiko ved bruk av plantevernmidler

Partene er enige om å avsette 14 mill. kroner til den nye handlingsplanen. I tillegg er 3 mill. kroner til forskning øremerket til handlingsplanen.

7 Andre sentrale miljøvirkemidler

Spesielle miljøtiltak

Partene er enige om følgende fordeling av midlene til miljøtiltak på LUF over jordbruksavtalen, jf. tabell 1.5.

Post 74.18 Andre arealbaserte ordninger

Partene er enige om å ikke gjøre endringer i satsene for ordningene, jf. tabell 1.6, for kommende år.

8 Markedsordningene

8.1 Melk

Markedsordningen for melk

Partene viser til referat fra møter 13.01.01 mellom Landbruksdepartementet og Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag og mellom Landbruksdepartementet og Kavli/Q-meieriene. Det

Tabell 1.5 Oversikt over spesielle miljøtiltak. Mill. kroner.

Ordning	2003	2004
Informasjons- og utviklingstiltak[1)]	21,0	18,5
Genressursarbeid [2)]	6,3	6,8
Norsk landbruksmuseum	3,2	3,2
Bevaringsverdige storferaser	1,0	1,5
Prog. for gjenvinning av våtorganisk avfall	2,3	0 [3)]
Erosjonsforebyggende tiltak	0	0
Spesielle miljøtiltak [4)]	97,0	97,0
Områdetiltak [4)]	8,2	8,2
Sum	139	135,2

1) Avsetningen til 3Q innenfor Informasjons- og utviklingstiltak flyttes ut av avtalen fra 2005.
2) Økningen på 0,5 mill. kroner til forskningsoppgaver.
3) Det avsettes 2,2 mill. kroner i engangsmidler til ORIO.
4) Slås sammen til en post fra 2004.

Tabell 1.6 Bevilgning til post 74.18 for 2004.

Ordning	Bevilgning 2004 (i mill. kr)
Tilskudd til seterdrift med melkeproduksjon	21
Tilskudd til dyrking av fôr i fjellet	10
Driftvansketilskudd til brattlende bruk	27
Tilskudd til endra jordarbeiding [1)]	160
Sum	218

1) Eventuelt overforbruk på ordningen vil bli løst ved reduksjon i satsene.

ble der innført midlertidige tiltak for små konsummeierier samtidig som NILF, sammen med aktuelle samarbeidspartnere ble gitt i oppdrag å foreta en utredning om forutsetningene for å etablere konkurranse i melkemarkedet generelt og i konsummelkmarkedet spesielt.

Partene konstaterer at endringer i markedsordningen på grunnlag av NILFs utredning har måttet utsettes i to omganger, først fra 01.01.03 til 01.07.03, og sist til 01.01.04.

Partene er enige om at det er avgjørende at ytterligere utsettelse unngås. Det legges derfor opp til en framdrift som innebærer at de avtalemessige forhold skal være drøftet mellom avtalepartene innen 01.07.03 og avklart innen 15.08.03 slik at forskrift kan sendes på høring innen 01.09.03. Partene vil foreta de nødvendige tekniske endringer i jordbruksavtalens prisbestemmelser som en endret markedsordning fra 01.01.04 krever, slik at endelige forskrifter kan fastsettes og kunngjøres før 01.12.03.

Partene er innforstått med at utsettelser gjør det nødvendig med særskilte virkemidler overfor uavhengige konsummelkmeierier med egne leverandører (Q-meieriene) i 2. halvår 2003.

Det legges til grunn følgende tiltak:

1. Det midlertidige tilskuddet finansiert over jordbruksavtalen (kap 1150 post 73) videreføres frem til 31.12.2003, og utbetales uavhengig av melkefordelingen mellom Gausdalmeieriet og Jæren Gårdsmeieri.
2. I tillegg gis et midlertidig tilskudd innenfor en ramme på 13 mill. kroner, hvorav 6 mill. kroner dekkes innenfor prisutjevningsordningen og 7 mill. kroner dekkes av engangsmidler på jordbruksavtalen. Midlene utbetales i månedlige beløp.

Partene vil understreke at dette er midlertidige ordninger fram til 31.12.03 og gir ingen føringer for utforming og dimensjonering av tiltak i den varige ordning fra 01.01.04.

Kvoteordningen for melk

Partene er enige om å øke maksimalt beregnet kvote etter kvotekjøp for enkeltbruk til 250 000 liter kumelk og 125 000 liter geitmelk. Maksimalt kvantum fritatt for overproduksjonsavgift i ny ordning om lokal foredling av ku- og geitmelk justeres til tilsvarende. Avstandsgrensen for å etablere samdrift i melkeproduksjon økes til 12 km.

Finansiering av inndraging og omsetning av melkekvoter

Det vises til sluttprotokoll av 21. mai fra jordbruksforhandlingene i 2002 avsnitt 4.1 punkt 7 om at fremtidig inndragning av melkekvoter skal finansieres gjennom omsetningsavgift. Partene er enige om at vedtak om fremtidige inndragninger av melkekvoter og prisfastsettingen fortsatt skal gjøres av avtalepartene.

Målprisendring på melk

Prisøkningen for melk tas ut gjennom en økning på 3 øre pr. liter for ikke smakstilsatte flytende produkter av ku- og geitmelk i dagligvaremarkedet.

Geitmelk

Partene er enige om at geiteholdet står overfor store utfordringer knyttet til svekkede produsentmiljøer og geografisk lokalisering av produksjonen i forhold til anlegg for industriell bearbeiding. Partene viser til Statens landbruksforvaltnings evaluering av kvoteordningen for geitmelk, og er med bakgrunn i dette enige om å fjerne kravet om normal helårsproduksjon for geitmelkprodusenter.

Videre er partene enige om at det innen 15.02. 2004 skal utarbeides et forslag til områder hvor det er formålstjenlig å prioritere virkemiddelbruken innenfor, for å styrke geitmelkproduksjonen basert på industriell bearbeiding av melken. I disse områdene må en sikre at produsert melk får industriell anvendelse også framover. TINE vil som markedsregulator med mottaksplikt for melk ha en sentral rolle i dette arbeidet. Videre skal det gjennomføres analyse og vurdering av ulike tiltak som kan øke tilpasningsmuligheten i geiteholdet innenfor disse områdene.

For områder uten anlegg for industriell bearbeiding av geitmelk skal det utredes selektive og målrettede virkemidler, som sammen med virkemidler for ammegeit og den nye ordningen for lokal foredling framstår som et fullgodt alternativ for geitmelkprodusenter i disse områdene. Forslag til tiltak følges opp i jordbruksforhandlingene 2004.

8.2 Kjøtt og egg

Tilskudd til sau/lam

Partene er enige om å innføre et tilskudd til lammeslakt. Tilskuddet differensieres med en sats på kr 120,- pr. lammeslakt klassifisert som O eller bedre og kr 60,- pr. lammeslakt klassifisert som O- og dårligere. Tilskuddet utbetales sammen med øvrige

produksjonstilskudd basert på søknadsomgangen 20. januar.

Partene er videre enige om at lam som får slaktetilskudd ikke også skal gis tilskudd som vinterfôra dyr. Dette sammen med kontrollhensyn gjør at tilskuddet til vinterfôrede dyr pr. 1. januar avgrenses til å omfatte avlsdyr (søyer og værer) som er eldre enn 1 år på telletidspunktet. Det foretas en teknisk omlegging av satsgruppene og tilskuddssatsene til ammegeiter og avlsdyr av sau eldre enn 1 år innenfor samme totale tilskuddsramme basert på en gjennomsnittlig utrangering på 25 pst. Endelige tall for de nye satsene vil fastsettes av SLF når søknadene foreligger. Ut fra en foreløpig beregning legger partene til grunn at ca. 90 000 lam faller ut av tilskuddsgrunnlaget tilsvarende ca. 40 mill. kr. Nye satsintervaller for avlsdyr over 1 år blir etter omleggingen følgende: 1-75 dyr, 76-200 dyr og 201-300 dyr og med en teknisk tilpassing av gjeldende satser. De samlede endringer fremgår av undervedlegg 1.

Det foretas videre en teknisk omlegging av satsgruppene og tilskuddssatsene for tilskudd til økologisk husdyrproduksjon, tilskudd til avløsning ferie og fritid, og beregningene for avgrensning av tilskuddsberettiget innmarksbeite – og grovfôrareal

Tilskudd til geiteslakt

Partene viser til de omlegginger som gjøres av tilskudd til sau og lam. Ammegeitene får etter dette i sin helhet de økte satsene for avlsdyr over 1 år. For å stimulere til økt kjøttproduksjon av kje, er partene videre enige om at klassifiserte slaktekje over 3,5 kg gis samme sats pr. dyr som slaktelam i klasse O- og dårligere.

Markedsregulering for fjørfekjøtt

Det foretas ingen endringer i markedsordningen for fjørfekjøtt. Det innebærer at markedsregulator har de rettigheter og plikter som følger av de til enhver tid gjeldende retningslinjer.

Frakttilskudd kjøtt og egg

Partene er enige om å avvikle tilskuddsordningene for mellomfrakt helt slakt og skåret vare samt tilskudd til engrosomsetning over tre år (2004-2006), med unntak av tilskudd til engrosomsetning i Sør-Norge som avvikles fra og med 01.01.04. For 2004 reduseres avsetningen til disse ordningene med 15 mill. kroner. Innfrakttilskuddet for kjøtt økes med 5 mill. kroner. Det gjennomføres ingen materielle endringer i regelverket for frakttilskudd kjøtt i avviklingsperioden. Avsetningen til frakttilskudd egg økes med 1 mill. kroner.

8.3 Frukt, grønt og poteter

Partene er enige om at det foretas en utredning av frukt-, grønt- og potetsektoren. Utredningen bør ta for seg hele verdikjeden fra jord til bord. Det er spesielt ønskelig at det foretas en analyse av omsetnings- og markedssituasjonen i sektoren. I denne sammenhengen er det viktig å se på muligheter og hindringer for økt verdiskaping på primærleddet, inkl. direkte salg av produkter fra gården eller lokale markeder.

Utredningen må munne ut i konkrete forslag til tiltak som kan medvirke til økt mangfold, økt verdiskaping og forbedret kvalitet på produktene i frukt- grønt- og potetsektoren. Utredningen ferdigstilles innen 01.01.2004. Partene er enige om at utredningen finansieres med engangsmidler.

Partene er videre enige om at SLF skal foreta en vurdering av noteringsgrunnlaget som benyttes ved fastsetting av oppnådd pris for potet, for å sikre at dette er sammenlignbart med den fastsatte målprisen. Vurderingen legges fram for avtalepartene før jordbruksforhandlingene 2004.

9 Økologisk landbruk

Partene er enige om at bevilgningen totalt økes med 11,0 mill. kroner. Det innføres et husdyrtilskudd på 250 kroner pr. økologisk avlsgris og 40 kroner pr. økologisk slaktegris. Avsetningen til økologiske organisasjoner reduseres fra 3,0 til 2,6 mill. kroner, da dette er ment å være etableringsstøtte. Avsetningen til økologiske organisasjoner flyttes ut av jordbruksavtalen til landbruksdepartementets budsjett utenom kap. 1150 fra 01.01.2004. Den resterende bevilgningen som etter dette blir 74,7 mill. kroner flyttes til ny underpost på post 74 fra 01.01.2004. Det avsettes 8 mill. kroner til forskning på post 77.13 og 38 mill. kroner til utviklingstiltak over post 50.11 LUF.

10 Annet

1. *Grunnvilkår for tildeling av produksjonstilskudd i jordbruket:* Det vises til vedtak om at foretak som søker om produksjonstilskudd må være registrert i Merverdiavgiftsmanntallet for å kunne motta produksjonstilskudd. Næringsdrivende skal registreres i dette manntallet når

omsetningen og eventuelle avgiftspliktige uttak overstiger 30 000 kroner i en tolv-måneders periode. Partene er enige om at dersom beløpsgrensen for registrering endres, er det opp til avtalepartene om man vil endre dette vilkåret knyttet til tildeling av produksjonstilskudd.

2. *Driftstilskudd melk:* Området med høyere sats for driftstilskudd melk i Oslofjordområdet utvides til også å gjelde kommunene Hurum, Røyken, Drammen og Lier i Buskerud. Partene er enige om at driftstilskudd til samdrifter i Oslofjordområdet, settes til 173 000 kroner for samdrifter med to medlemmer og 232 000 kroner for samdrifter med tre eller flere medlemmer.
3. *Digital markslagskartlegging (DMK):* Partene er enige om å avsette 15 mill. kroner i 2004 til DMK. Fram til jordbruksforhandlingene 2004 legges det fram en detaljert oversikt over bruken av midlene. Videre legges det fram budsjett over kostnader og finansiering av prosjektet for gjenværende del av 5-års perioden 2002-2006. Det forutsettes at midlene kun brukes til etablering og ajourføring av kart over jordbruksarealer, og at annen finansiering av DMK videreføres i perioden.

   Partene legger til grunn at gjennom denne satsingen på DMK skal næringsdrivende innen jordbruket få gratis tilgang til kart. Arealtallene fra nytt kartgrunnlag skal ikke oppfattes som en fasit, men som et hjelpemiddel for å fastsette korrekte arealtall.
4. *Tilskudd til hest:* Partene er enige om at det innen forhandlingene i 2004 gjøres en vurdering av tilskuddene til hest slik at midlene tilfaller næringsrettet hestehold.
5. *Tilskudd til pelsdyr:* Partene er enige om at det kan foretas overføringer mellom de to ordningene tilskudd til pelsdyrfôrlag og tilskudd til pelsdyrfôr innenfor bevilgningen på post 77.14. Samlet bevilgning til ordningene for 2004 settes til 27,2 mill. kroner.
6. *Tilskudd til dyreavl m.m.:* Partene er enige om at avlsarbeid på bevaringsverdige storferaser kan støttes over posten 77.11. Videre settes det av 250 000 kroner til fullføring av prosjekt Landbruk og rovvilt.
7. *Tidligpensjonsordningen for jordbrukere:* Partene er enige om at grensen i Tidligpensjonsordningen for jordbrukere for hvor stor inntekt bruker og ektefelle/samboer hver for seg kan ha uten å få avkorting, heves til 130 000 kroner.
8. *Radiobjeller:* Partene er enige om å avsette 2 mill. kroner i engangsmidler i 2003 til finansiering av radiobjeller.
9. *Skadefondet for landbruksproduksjon:* Partene viser til Statens landbruksforvaltnings rapport "Forenkling i katastrofeordningene m.m." Det er enighet om at erstatning for avlingssvikt i planteproduksjon forenkles ved at erstatningen beregnes pr. vekstgruppe grovfôr, korn, poteter, grønnsaker og frukt/bær. Partene er videre enige om at egenandelen settes lik for hele landet og heves til 30 pst, minsteutbetalingen settes til 5 000 kroner og at det innføres toppavgrensning for utbetaling av erstatning pr. avlingsskade på 500 000 kroner. Erstatning for svikt i honningproduksjonen forenkles ved at erstatningsutmålingen baseres på dokumentert produksjon og pris. Endringene gjennomføres fra 01.07.2003. Det avsettes 1 mill. kroner i engangsmidler over LUF til et prosjekt vedrørende tiltak for forebygging og erstatning av skader forårsaket av gås.
10. *Planteforedling og oppformering:* Med virkning fra 01.01.2004 overføres 4,65 mill. kroner av bevilgningen på underpost 77.15 til en ny tilskuddspost på kap. 1143 sammen med 10,6 mill. kroner av forvaltningsstøtten til Planteforsk. Dette er midler som i dag disponeres til sortsutvikling, kornforedling og prebasisavl/klonoppbevaring på potet. Den nye tilskuddsposten på kap. 1143 tildeles til prosjekter innenfor planteforedling og oppformering etter søknad.

    Tilskuddsordninger og organisering av foredling og oppformering innenfor hagebruksektoren skal gjennomgås og vurderes nærmere fram til jordbruksoppgjøret 2004. Herunder skal det vurderes om det er hensiktsmessig å skille ut deler av bevilgningen som gjelder tilsynsoppgaver og genressursbevaring, og om tilskuddsordningene i større grad skal gjøres om til prosjektstøtte og/eller prisnedskriving.
11. *Markedsordningen korn:* Partene er enige om at det gis prisnedskriving for lupiner og åkerbønner som for oljefrø.

For saker som ikke er omtalt i denne protokollen vises det til statens tilbud. Det vises for øvrig til avtaleteksten og vedlagte fordelingsskjema.

Oslo, 15. mai 2003

Per Harald Grue Bjarne Undheim Geir Grosberg

Undervedlegg 1

Jordbruksavtalen, fordeling på priser og tilskudd

Tabell 1.7 Avtalens ramme

		Mill. kr.
	Kap. 1150, Jordbruksavtalen, utgifter	-275,0
-	Kap. 4150, Jordbruksavtalen, inntekter	0,0
=	Nettoeffekt av tilskudd	-275,0
+	Avtalepriser	200,0
+	Disponering av overførte beløp 2002-2003	137,0
+	Omdisponeringer bevilgede beløp 2003	18,0
+	Skatter og avgifter, redusert el.avgift 2004	20,0
=	Sum inntektsramme jordbruksoppgjøret 2003	100,0

Tabell 1.8 Disponering av engangsmidler i avtalen

	Mill. kr.
Landbrukets utviklingsfond i 2003 1)	17,8
Tiltak mot gåseskader	1,0
Skadefondet for landbruksproduksjon	49,0
Destruksjonsanlegg for slakteavfall i Nord Norge	2,0
Digitale markslagskart	10,0
Refusjon av avløserutgifter ferie og fritid	60,0
Gjenvinning av våtorganisk avfall	2,2
Radiobjeller	2,0
Delfinanisering av midlertidige tiltak uavhengige konkummelkmeierier	7,0
Beiterettsaker	2,0
Takaksjon	2,0
Sum fordelte engangsmidler	155,0

Tabell 1.9 Endringer i målpriser

Avtalepriser fra 01.07.03 Produkt	Kvantum Mill. l/kg	Verdi Mill. kr.	Målprisendring Kr. pr. l / kg	Total endring mill. kr
Melk, ku	1526,3		0,01	15,8
Melk, geit	20,2		0,01	0,2
Storfe	83,4		1,90	158,5
Gris	105,8			
Sau/lam	24,6			
Egg	49,1		0,10	4,9
Fjørfekjøtt	47,7			
Poteter	248,0		0,02	5,0
Grønnsaker	931,2	2,0 %	18,6	
Frukt		109,1	2,0 %	2,2
Norsk matmel	174,0		-0,03	-5,2
Sum avtalepriser				200,0

Tabell 1.10 Endringer på poster kap. 1150 og 4150

Endringer på kap. 1150 og 4150, mill. kroner: Post		Budsjett 2003	Endring 2004	Budsjett [1] 2004
50	Fondsavsetninger	661,500	-6,000	655,500
70	Markedsregulering	246,500	4,000	250,500
73	Pristilskudd	2 181,066	-156,100	2 024,966
74	Direkte tilskudd	6 744,385	3,639	6 748,024
77	Utviklingstiltak	321,860	0,000	321,860
78	Velferdsordninger	1 573,854	-120,500	1 453,354
Sum kap. 1150		11 729,165	-274,961	11 454,204
Kap. 4150 Post 80		161,000		161,000

[1] Budsjett før konsekvens- og kvantumsjusteringer i St.prp. nr. 1.

Tabell 1.11 Fordeling på underposter kap. 1150

Kapittel 1150: Post	Benevning mill. kroner:	Budsjett 2003	Endring 2004	Budsjett [1] 2004
50.11	Tilskudd til LUF	660,750	-6,000	654,750
50.12	Tilskudd til skadefondet for landbruksproduksjon	0,750		0,750
50	Fondsavsetninger	661,500	-6,000	655,500
70.11	Avsetningstiltak	48,400		48,400
70.12	Tilskudd til råvareprisordningen m.v.	173,100	10,000	183,100
70.13	Eksportrestitusjon	25,000	-6,000	19,000
70	Markedsregulering, kan overføres	246,500	4,000	250,500
73.11	Tilskudd til norsk ull	165,696		165,696
73.13	Pristilskudd melk	451,500		451,500
73.15	Pristilskudd kjøtt	720,800	-147,100	573,700
73.16	Distriktstilskudd egg	4,800		4,800
73.17	Distrikts- og kvalitetstilskudd på frukt, bær og gr.sak.	54,770		54,770
73.18	Frakttilskudd	237,300	-9,000	228,300
73.19	Prisnedskriving korn	432,900		432,900
73.20	Tilskudd matkorn	113,300		113,300
73 *)	Pristilskudd (overslagsbevilgning)	2 181,066	-156,100	2 024,966
74.11	Driftstilskudd, melkeproduksjon	1 243,500	-42,500	1 201,000
74.14	Produksjonstilskudd, husdyr	2 271,025	24,000	2 295,025
74.17	Areal- og kulturlandskapstilskudd	2 991,959	41,100	3 033,059
74.18	Andre arealbaserte tilskuddsordninger	237,901	-19,000	218,901
74	Direkte tilskudd, kan overføres	6 744,385	3,600	6 747,985
77.11	Tilskudd til dyreavl med mer	82,860	-1,000	81,860
77.12	Tilskudd til planteavl med mer	7,000		7,000
77.13	Tilskudd til forsøksringer og forskning	73,100	-4,000	69,100
77.14	Tilskudd til pelsdyr	33,200	-6,000	27,200
77.15	Tilskudd til kvalitettiltak	51,300		51,300
77.16	Tilskudd til økologisk jordbruk	66,300	11,000	77,300
77.17	Tilskudd til fruktlager	8,100		8,100
77	Utviklingstiltak, kan overføres	321,860	0,000	321,860
78.11	Refusjon av avløserutgifter for ferie/fritid	989,819	-115,000	874,819
78.12	Refusjon av avløserutgifter for sykdom m.v.	206,800	-17,000	189,800
78.13	Medlemsavgift til folketrygden	130,800		130,800
78.14	Tilskudd til sykepengeordningen i jordbruket	88,000		88,000
78.15	Øvrige velferdstiltak	50,500	-5,500	45,000
78.16	Tidligpensjonsordning	107,935	17,000	124,935
78	Velferdsordninger, kan overføres	1 573,854	-120,500	1 453,354
Sum kap. 1150		11729,165	-275,000	11 454,165

[1] Budsjett før konsekvens- og kvantumsjusteringer i St.prp. nr. 1

Tabell 1.12 Endringer i markedsordningen for korn

Prisendringer norsk korn	Kvantum 1.000 tonn	Målpris Kr / kg	Endring Kr/kg	Inntektsutslag Mill. kr
Hvete, matkorn	200,6	2,26	-0,03	-6,0
Rug, matkorn	4,9	2,10	-0,03	-0,1
Fôrkorn	900,6	1,80	-0,03	-27,0
Fôrhvete, fôrrug og rughvete	91,9		-0,03	-2,8
Såkorn	64,8		-0,03	-1,9
Sum norsk korn	1262,7		-0,03	-37,9
Oljevekster	16,7	4,39	-0,03	-0,5
Sum korn og oljevekster	1279,4		-0,03	-38,4

Tabell 1.13

Kap. 4150 Post 80 Markedsordningen for korn	Kvantum 1.000 tonn	Sats Kr / kg	Endring Kr / kg	Endring Mill. kr
Sildemel	30,0	0,00		
Soyamel	160,0	0,90		
Urea	2,5	2,60		
Fôrhvete	0,0	0,00		
Andre fôrstoffer	0,0	0,00		
Mel av hvitfiskavfall (refusjon)	0,0	0,00		
Sum kap 4150.80				
Anslag endring i kraftfôrpris, inkl korn og protein, kr/kg				-0,03

Tabell 1.14 Tilskudd til ull

Post 73.11 Tilskudd til norsk ull	Kvantum Mill. kg	Sats Kr / kg	Satsendring Kr / kg	Total endring mill. kr
Ull [1)]	4,931	32,00		0,0

[1)] Kvantum skal inkludert ullmengden på ulne skinn og pelsskinn.

Tabell 1.15 Pristilskudd, melk

Post 73.13 Pristilskudd, melk	Kvantum Mill. l.	Gjeld. sats Kr / l	Satsendring Kr / l	Total endring mill. kr
Grunntilskudd				
Ku	1522,1	0		
Geit	20,0	1,844		
Sum grunntilskudd melk	1542,1			
Distriktstilskudd				
Sone A og 0	182,3	0		
Sone B	322,8	0,08		
Sone C	245,2	0,23		
Sone D	522,4	0,32		
Sone E	117,1	0,42		
Sone F	52,7	0,55		
Sone G	59,6	0,80		
Sone H	4,0	1,01		
Sone I	11,9	1,59		
Sone J	11,7	1,68		
Småmeieri tilskudd				
Hjemmeprodusert ost/smør				
Sum distriktstilskudd, melk	1 529,7			
Sum post 73.13 Pristilskudd, melk				0,0

Tabell 1.16 Pristilskudd kjøtt

Post 73.15 Pristilskudd, kjøtt	Kvantum Mill. kg	Gjeld. sats Kr / kg	Satsendring Kr / kg	Total endring mill. kr
Grunntilskudd, kjøtt				
Okse, ku, kalv	83,0	1,81	-1,81	-150,2
Gris	105,2	0		
Sau	24,0	3,81		
Geit	0,3	5,15		
Sum grunntilskudd, kjøtt	212,5			-150,2
Distriktstilskudd kjøtt				
Sone 1	20,2	0		
Sone 2	56,2	4,05		
Sone 3	18,6	6,55		
Sone 4	7,2	10,20	0,30	2,2
Sone 5	0,9	11,10		
Sau, sone 4	3,0	12,20	0,30	0,9
Sau, sone 5	0,7	13,00		
Gris Vestlandet	6,8	0,54		
Gris, sone 4 og 5	4,8	5,40		
Kylling og kalkun, Vestl./Trl.	10,6	0,20		
Sum distriktstilskudd, kjøtt	129,0			3,1
Sum post 73.15 Pristilskudd kjøtt				*-147,1*

Tabell 1.17 Distriktstilskudd egg

Post 73.16 Distriktstilskudd, egg	Kvantum Mill. kg	Gjeld. sats Kr / kg	Satsendring Kr / kg	Total endring mill. kr
Sone	11,5	0,40		
Sum post 73.16 Distriktstilskudd egg				0,0

Tabell 1.18 Frakttilskudd korn

Post 73.18 Frakttilskudd, korn	Endring Mill. kr
Innfrakt	
Mellomfrakt	
Stedsfrakt	
Sum	0,0

Tabell 1.19 Prisnedskrivning norsk korn

Post 73.19 Prisnedskrivning norsk korn	Kvantum 1.000 tonn	Sats Kr / kg	Endring Kr / kg	Endring Mill. kr
Prisnedskriving norsk korn	1197,9	0,34		
Prisnedskriving norsk oljefrø	16,7	1,55		
Sum				0,0
Post 73.20 Tilskudd til matkorn				
Prisnedskriving matkorn	392,0	0,29		

Tabell 1.20 Driftstilskudd, melk og ammeku

Post 74. 11 Driftstilskudd, melk og ammeku		Antall	Sats kr/bruk/dyr	Sats-endring	Nye satser kr/bruk/dyr	Endring mill. kr
Kumelk Oslofjorden[1)]	Antall bruk:	629	64 000		64 000	
	Antall dyr:	4	12 800		12 800	
Kumelk rest Sør-Norge	Antall bruk:	14 960	59 000		59 000	
	Antall dyr:	574	11 800		11 800	
Kumelk Nord-Norge	Antall bruk:	1 868	65 000		65 000	
	Antall dyr:	68	13 000		13 000	
Geitemelk	Antall bruk:	552	65 000		65 000	
	Antall dyr:	30	2 407		2 407	
Samdrifter kumelk						
Sør-Norge	Antall medlemmer: 2	717	163 000		163 000	
	Antall medlemmer: 3	86	217 000		217 000	
	Flere enn 3 medl.	28	217 000		217 000	
Nord-Norge	Antall medlemmer: 2	45	175 000		175 000	
	Antall medlemmer: 3	5	235 000		235 000	
	Flere enn 3 medl.	1				
Samdrifter geitemelk						
	Antall medlemmer: 2	2	175 000		175 000	
	Antall medlemmer: 3	2	235 000		235 000	
Ammekyr						
6-40 kyr	Antall bruk	2 648				
6-40 kyr	Antall dyr	32 500	1 000		1 000	
40 og flere kyr	Antall bruk	50	40 000		40 000	
Justert bevilgningsbehov, endrede satser						-42,5
Sum driftstilskudd, melk og ammeku		22 269				-42,5

[1)] Samdrifter i samme område får en sats tilsvarende kr 173 000 for samdrifter med 2 deltakere og kr 232.000 for samdrifter med 3 eller flere deltakere

Tabell 1.21 Tilskudd til husdyr

Post 74.14 Produksjonstilskudd, husdyr		Intervall Fra	Intervall Til	Antall dyr	Sats kr/dyr	Endring kr/dyr	Nye satser kr/dyr	Endring mill. kr
Mjølkeku og ammeku		1	16	241 632	3 330		3 330	
(bruk med melkeprod)		17	25	33 210	2 000		2 000	
		26	50	12 161	1 000		1 000	
	Sum			288 403				0,0
Storfe		1	250	616 572	744	24	768	14,8
Mjølkegeit		1	125	45 232	1195		1 195	
		126	250	628	725		725	
	Sum			45 860				0,0
Ammekyr, spesialisert		1	16	33 518	3 330		3 330	
(utenf. Melkebruk)		17	25	3 498	2 000		2 000	
		26	50	2 302	1 000		1 000	
	Sum			39 593				0,0
Ammegeit og sau over								
1 år pr. 1.jan		1	75	659 425	637	-46	591	-30,3
		76	200	84 907	211	-77	134	-6,5
		201	300	3 353	112	-77	35	-0,3
Lam slaktet etter 1.mars				90 000				-39,6
	Sum			747 685				-76,7
Lammeslakt	kval. O og bedre			715 000		120	120	85,8
	kval. O- og dårligere			300 000		60	60	18,0
	Sum			1 015 000				103,8
Avlsgris Sør-Norge		1	25	38 168	832		832	
Avlsgris Nord-Norge		1	25	2 609	1 122		1 122	
Avlsgris 26-70		26	70	15 057	832		832	
	Sum			55 834				0,0
Slaktegris		1	1400	1 273 521	40		40	
Verpehøner Sør-Norge		1	1 000	976 227	16		16	
Verpehøner Nord-Norge		1	1 000	47 898	30		30	
Verpehøner, landet		1001	5 000	1 768 279	16		16	
	Sum			2 792 404				0,0
Hest		1	40	22 962	400		400	
Utmarksbeite:	Kyr, storfe, hest			230 635	250		250	
	Sau, lam, geit			2 085 192	80	4	84	8,3
	Sum			2 315 827				8,3
Beløpsavgrensing, utenom utmarksbeite					140 000	10 000	150 000	5,8
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser								-32,0
Bunnfradrag, pensjonisttrekk m.v.				58 915	6 000		6 000	
Sum produksjonstillegg, husdyr								24,0

Tabell 1.22 Areal- og kulturlandskapstilskudd

Post. 74.17 Areal- og kulturlandskapstilskudd	Ant. daa	Endring Mill. kr
Kulturlandskapstilskudd alt areal	*9 696 330*	*0,0*
Bunnfradrag, pensjonisttrekk m.v.		
Arealtilskudd, grovfôr	6 093 290	
Arealtilskudd, korn	3 351 358	43,1
Arealtilskudd, potet	150 206	
Arealtilskudd, grønnsaker	51 215	
AK-tilskudd, frukt, bær og planteskoleareal	50 261	
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser		-2,0
Sum, AK-tillegg	*9 696 330*	*41,1*

Tabell 1.23 Andre arealbaserte tilskuddsordninger

Post. 74.18 Andre arealbaserte tilskuddsordninger	Ant.	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring Mill. kr
Tilskudd til fôr i fjellet					
Tilskudd til brattlendte bruk	135 700	210		210	
Seterdrift (pr. bruk)	1 530	13 000		13 000	
Endret jordarbeiding					
Justert bevilgningsbehov, gjeldende satser					-19,0
Sum					*-19,0*

Tabell 1.24 Arealtilskudd, grovfôr

				Ant. daa	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring Mill. kr
Sone 1		0 - 200	dekar	281 311	287		287	
		201 - 400	dekar	35 834	200		200	
		over 400	dekar	6 364	200		200	
	Sum			323 509				
Sone 2		0 - 200	dekar	262 499	212		212	
		201 - 400	dekar	44 873	200		200	
		over 400	dekar	6 471	200		200	
	Sum			313 843				
Sone 3		0 - 200	dekar	451 142	311		311	
		201 - 400	dekar	60 046	200		200	
		over 400	dekar	6 381	200		200	
	Sum			517 569				
Sone 4		0 - 200	dekar	449 104	311		311	
		201 - 400	dekar	69 548	200		200	
		over 400	dekar	7 266	200		200	
	Sum			525 918				
Sone 5		0 - 200	dekar	3 175 923	403		403	
		201 - 400	dekar	321 825	200		200	
		over 400	dekar	29 560	200		200	
	Sum			3 527 308				
Sone 6		0 - 200	dekar	613 986	438		438	
		201 - 400	dekar	129 307	200		200	
		over 400	dekar	14 909	200		200	
	Sum			758 202				
Sone 7		0 - 200	dekar	97 670	468		468	
		201 - 400	dekar	25 192	200		200	
		over 400	dekar	4 079	200		200	
	Sum			126 941				
Sum grovfôr alle soner				*6 093 290*				0,0

Tabell 1.25 Arealtilskudd, korn

Arealtilskudd, korn	Ant. daa	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring Mill. kr
Sone 1	1 437 074	246	14	260	20,1
Sone 2	42 916	303	13	316	0,6
Sone 3	1 243 417	303	13	316	16,2
Sone 4	413 587	400	10	410	4,1
Sone 5	210 183	400	10	410	2,1
Sone 6	3 601	400	10	410	
Sone 7	580	400	10	410	
Sum korn, alle soner	*3 351 358*		*12,9*		*43,1*

Tabell 1.26 Arealtilskudd, potet

Arealtilskudd, potet			Ant. daa	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring Mill. kr
Sone 1			38 631	279		279	
Sone 2			9 273	279		279	
Sone 3			59 626	279		279	
Sone 4			17 264	279		279	
Sone 5			17 170	279		279	
Sone 6	0 - 60	dekar	7 568	1 100		1100	
Sone 7	0 - 60	dekar	674	1 400		1400	
Sum poteter, alle soner			*150 206*				0,0

Tabell 1.27 Arealtilskudd, grønnsaker

Arealtilskudd, grønnsaker				Ant. daa	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring Mill. kr
Sone 1		0 - 30	dekar	10 720	800		800	
		over 30	dekar	15 636	300		300	
	Sum			26 356				
Sone 2		0 - 30	dekar	2 907	800		800	
		over 30	dekar	3 354	300		300	
	Sum			6 261				
Sone 3		0 - 30	dekar	3 791	800		800	
		over 30	dekar	4 550	300		300	
	Sum			8 341				
Sone 4		0 - 30	dekar	3 466	800		800	
		over 30	dekar	1 470	300		300	
	Sum			4 936				
Sone 5		0 - 30	dekar	3 321	800		800	
		over 30	dekar	1 360	300		300	
	Sum			4 681				
Sone 6		0 - 30	dekar	555	1 900		1900	
		over 30	dekar	53	300		300	
	Sum			608				
Sone 7		0 - 30	dekar	32	1 900		1900	
		over 30	dekar	0	300		300	
	Sum			32				
Sum grønnsaker, alle soner					*51 215*			0,0

Tabell 1.28 Arealtilskudd, frukt og bær

Arealtilskudd, frukt og bær				Ant. daa	Sats kr/daa	Endring kr/daa	Ny sats kr/daa	Endring Mill. kr
Sone 1		0 - 30	dekar	8 299	800		800	
		over 30	dekar	7 305	300		300	
	Sum			15 604				
Sone 2		0 - 30	dekar	468	800		800	
		over 30	dekar	203	300		300	
	Sum			671				
Sone 3		0 - 30	dekar	5 015	800		800	
		over 30	dekar	3 633	300		300	
	Sum			8 648				
Sone 4		0 - 30	dekar	1 240	800		800	
		over 30	dekar	504	300		300	
	Sum			1 744				
Sone 5		0 - 30	dekar	19 648	800		800	
		over 30	dekar	3 297	300		300	
	Sum			22 945				
Sone 6		0 - 30	dekar	623	1 400		1400	
		over 30	dekar	2	300		300	
	Sum			625				
Sone 7		0 - 30	dekar	24	1 400		1400	
		over 30	dekar	0	300		300	
	Sum			24				
Sum frukt og bær, alle soner				*50 261*				0,0

Tabell 1.29 Beregnet utslag på referansebrukene. Kroner pr. årsverk av 1845 timer

		Før oppgjør 2003, ekskl. skatt	Før oppgjør 2003, inkl.skatt [1]	Årsutslag avtale 15.mai.03 [2]
1	Melk og storfeslakt, 15,6 årskyr	145 000	159 200	1 800
2	Korn, 286 dekar korn	129 100	158 900	2 300
3	Sau, 109 vinterfôra sauer	87 000	102 700	7 500
4	Melkeproduksjon geit, 75 årsgeiter	149 100	165 500	2 700
5	Svin og korn, 35 avlssvin + 266 dekar	258 600	275 000	4 900
6	Egg og korn, 2600 høner + 207 daa korn	165 500	187 900	9 400
7	Poteter og korn, 96 daa poteter + 264 daa korn	185 600	205 400	3 400
8	Storfeslakt/ammeku, 11 ammekyr	70 000	87 300	1 800
9	Frukt/bær og sau/geit, 36 daa frukt + 16 vinterfôra sauer	100 800	113 400	3 000
10	Melk og storfe, <15 årskyr (12 årskyr)	128 800	143 900	1 700
11	Melk og storfe, >15 årskyr (20 årskyr)	158 700	171 300	2 100
12	40 største melkebruk (27 årskyr)	166 200	177 900	2 600
13	Melk og storfe, 18,7 årskyr Østlandet flatbygder	139 800	152 600	2 200
14	Melk og storfe, 14,7 årskyr Østlandet andre	127 400	141 100	1 600
15	Melk og storfe, 24,5 årskyr Jæren	171 100	184 200	2 600
16	Melk og storfe, 14,5 årskyr Agder/Rogaland	130 700	145 400	1 700
17	Melk og storfe, 13,4 årskyr Vestlandet	146 800	163 000	1 900
18	Melk og storfe, 15,8 årskyr Trøndelag	153 800	167 600	1 800
19	Melk og storfe, 13,9 årskyr Nord-Norge	146 500	160 300	2 100
20	Korn. < 400 dekar korn (226 daa) Østlandet	82 300	112 900	1 500
21	Korn. > 400 dekar korn (491 daa) Østlandet	194 100	219 400	2 700
22	Korn og korn/svin, 261 daa + 19 avlssvin, Trøndelag	237 300	261 100	3 600
23	Sau. 83 vinterfôra sauer, Vestlandet	38 800	46 300	3 500
24	Sau. 103 vinterfôra sauer, Nord-Norge	96 600	113 400	7 200
25	25 største sauebruk. 166 vinterfôra sauer	131 200	147 700	8 500

[1] Inkl. inntektsverdien før skatt av jordbruksfradraget, anslått av BFJ.
[2] Isolert utslag av pris- og tilskuddsendringer i forhold til inneværende avtale.